

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2023 ОНЫ ХАВРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАН

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ

НЭГДСЭН ХУРАЛДААН

ХУРАЛДААН ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ ХЭЛТЭС

Та хуралдааны тэмдэглэлийн цахим хувьтай дараах
QR кодыг уншуулан танилцах боломжтой.

НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛИЙН АГУУЛГА

2023 оны 04 дүгээр сарын 13-ны өдөр, Пүрэв гараг

<i>Хуралдааны тэмдэглэлийн агуулга</i>	1
<i>Хуралдааны товч тэмдэглэл:</i>	1-20
<i>Хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл:</i>	21-137
1.Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2023 оны 01 дүгээр дүгнэлтийг хэлэлцэх	22-37
2.Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хууль, тогтоолын төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Бат-Эрдэнэ нарын 4 гишүүн 2022.05.27-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, анхны хэлэлцүүлэг/	37-74
3.Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Энхболд нарын 4 гишүүн 2023.04.05-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	74-129
4.Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Улсын Их Хурлын гишүүн О.Цогтгэрэл, Д.Ганбат нарын гишүүд 2023.04.05-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	129-137

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

ТОВЧ ТЭМДЭГЛЭЛ

Гурав.Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Энхболд нарын 4 гишүүн 2023.04.05-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Цахим хөгжил, харилцаа холбооны дэд сайд Ж.Эрхэмбаатар, Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга П.Дэлгэрнаран, мөн хорооны Ажлын албаны дарга Д.Баяндүүрэн, Хуулийн хэлтсийн дарга Д.Бат-Эрдэнэ нар оролцов.

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хууль, эрх зүйн газрын дарга Г.Агар-Эрдэнэ, мөн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Ц.Баянмөнх, Д.Нарантуяа, Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн дарга Д.Энхбат, мөн хэлтсийн Төрийн байгуулалтын байнгын хороо хариуцсан референт Э.Баттогтох нар байлцав.

Төслийн үзэл баримтлалын талаарх илтгэлийг хууль санаачлагч, Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Энхболд, хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх талаарх Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Сарангэрэл нар танилцуулав.

Илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн С.Чинзориг, Д.Батлут, Ш.Раднаасэд, Ц.Мөнх-Оргил, Э.Бат-Амгалан, Ц.Даваасүрэн, О.Цогтгэрэл, Ж.Бат-Эрдэнэ, Х.Баделхан, Ж.Батжаргал, Ш.Адьяа, Т.Энхтүвшин, М.Оюунчимэг, Б.Баттөмөр, Ц.Мөнхцэцэг, Б.Жаргалмаа, С.Одонтуяа, Ц.Туваан, А.Адьяасүрэн нарын тавьсан асуултад хууль санаачлагч, Улсын Их Хурлын гишүүн Н.Энхболд, Д.Тогтохсүрэн, Т.Доржханд, Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга П.Дэлгэрнаран, мөн хорооны Хуулийн хэлтсийн дарга Д.Бат-Эрдэнэ, Ажлын албаны дарга Д.Баяндүүрэн, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны дэд сайд Ж.Эрхэмбаатар нар хариулж, тайлбар хийв.

Төслийн үзэл баримтлалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Ганбат, Ц.Сэргэлэн, Ц.Мөнхцэцэг, С.Амарсайхан нар дэмжиж, Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Пүрэвдорж, Н.Ганибал нар дэмжээгүй үг хэлэв.

*Улсын Их Хурлын дэд дарга Л.Мөнхбаатар цаг сунгаж хуралдах талаар хэлэв.
/18:08/*

Л.Мөнхбаатар: Байнгын хорооны саналаар Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн “Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн: 32

Татгалзсан: 11

Бүгд: 43

74.4 хувийн саналаар Байнгын хорооны санал дэмжигдлээ.

Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн “Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэн тул анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төрийн байгуулалтын байнгын хороонд шилжүүлэв.

Уг асуудлыг 18 цаг 09 минутад хэлэлцэж дуусав.

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

Улсын Их Хурлын гишүүн Доржханд, Мөнхбаатар, Тогтохсүрэн болон миний бие Монгол Улсын Их Хурлын Сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсруулж, Улсын Их Хуралд 2023 оны 04 сарын 05-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн. Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор Алсын хараа 2050 Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг баталсан. Энэ урт хугацааны хөгжлийн бодлогын эрх мэдлийн хуваарилалт, хяналт тэнцлийг оновчтой болгож, засаглалын тогтвортой байдлыг хангана гэсэн зорилт 5.1-ийн хүрээнд 1 дүгээр үе шат буюу 2021-2030 оны хооронд төрийн бодлого, үйл ажиллагааны тогтвортой байдалд эерэг нөлөөтэй сонгуулийн тогтолцоо бүрдүүлэх, тодруулбал Улсын Их Хурлын сонгуулийг холимог системээр явуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх нэн тодорхой зорилт дэвшүүлсэн байгаа.

Мөн Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 1-д нам, Үндсэн хуулийн 16-дугаар зүйлийн 10-д заасны дагуу байгуулагдаж улсын хэмжээний бодлого дэвшүүлж ажиллана гэж намын бодлого, үйл ажиллагааны үндсэн хүрээг тодорхойлсон. Энэхүү үндсэн хэмжээний хувьд улс төрийн нам улсын хэмжээний бодлого, үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт дэвшүүлж сонгуульд өрсөлдөх, сонгуулийн тойрог дагасан улсын төсвийн нэгдмэл бус байдлыг арилгах боломжтой сонгуулийн тогтолцооны хувилбарын эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх үндэс болж байгаа юм.

ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг хэлэлцье.

Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Улсын Их Хурлын гишүүн Нямаагийн Энхболд танилцуулна. Таныг индэрт урьж байна.

Н.Энхболд: Их Хурлын дэд дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Ийм учраас сонгуулийн тогтолцооноос үүдэн гарсан Монгол Улсын улс төр, нийгэм, эдийн засгийн сөрөг үр дагаврыг арилгах, төрийн бодлого, үйл ажиллагааны тогтвортой байдалд эерэг нөлөөтэй сонгуулийн тогтолцоо бүрдүүлэх, хууль тогтоомжийн чанарыг сайжруулах шаардлагыг харгалзан Улсын Их Хурлын сонгуулийн тогтолцоог мажоритар

болон пропорциональ хосолсон тогтолцоогоор явуулах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлж, Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажсан иргэний сонгох, сонгогдох эрхийг хангах, түүнчлэн Улсын Их Хурлын сонгуулийг зохион байгуулж явуулах удирдлага, зохион байгуулалтын эрх зүйн орчныг сайжруулах зэргээр Улсын Их Хурлын сонгуулийн үйл ажиллагаатай холбогдсон харилцааг эргэн харж хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах байдлаар боловсронгуй болгох хэрэгцээ шаардлагатай байна гэж үзсэн болно.

Төслийг боловсруулахдаа Европын аюулгүй байдал, хамтын ажиллагааны байгууллагаас 2020, 2021 оны сонгуулиудыг ажиглаад өгсөн зарим зөвлөмж, Сонгуулийн ерөнхий хороо, Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар, Гадаад харилцааны яам, Цагдаагийн ерөнхий газар зэрэг төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын саналыг мөн авсан. Хуулийн төслийг Улсын Их Хурлын сонгуулийн тогтолцооны суурь өөрчлөлт, хуулиар зохицуулах харилцааны эрх зүйн зохицуулалтыг нарийвчлах, боловсронгуй болгох хэрэгцээ, шаардлагад үндэслэн Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.1-д заасны дагуу хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулах бөгөөд хуулийн төсөлд дараах харилцааг зохицуулахаар тусгасан. Үүнд:

1 дүгээрт, Монгол Улсын Их Хурлын 38 гишүүнийг хуульд заасны дагуу байгуулагдсан сонгуулийн тойргоос, 38 гишүүнийг энэ хуульд заасны дагуу сонгуульд оролцохоор бүртгүүлсэн нам, эвслийн нэр дэвшигчдийн жагсаалтаас тус тус сонгох сонгуулийн хосолсон тогтолцоо байхаар тусгаж, үүнтэй холбоотойгоор нэр дэвшүүлэх, нэр дэвшигчийг бүртгэх, саналын хуудсыг хэвлүүлэх, сонгогч санал өгөх, түүнийг тоолох, дүн гаргах, суудал хуваарилах, гадаад улсад байгаа сонгуулийн эрх бүхий иргэн сонгуульд оролцож санал өгөх эрхтэй байх, боломжтой байх. Улс төрийн намын бүртгэл өөрчлөлттэй

холбоотойгоор нам сонгуульд оролцохоо илэрхийлэх, хүлээн авах, бүртгэх, үйл ажиллагаатай холбоотойгоор гардаг хүндрэл, эрх зүйн тодорхой байдлуудыг арилгах, Сонгогчдын нэрийн жагсаалт үйлдэх, танилцуулах үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй, хяналттай байдлыг нэмэгдүүлэх, уг үйл ажиллагаа нь төрийн байгууллага болон сонгуульд оролцогч талуудын оролцоог нэмэгдүүлэх зэрэг харилцааг нарийвчилсан зохицуулалтуудыг,

2 дугаарт, Монгол Улсаас гадаад улсад суугаа Элчин сайдын яам, Олон улсын байгууллагын дэргэд суугаа Монгол Улсын байнгын төлөөлөгчийн газар, Монгол Улсын Ерөнхий консулын газар, Консулын газар, Консулын төлөөлөгчийн газар байрладаг гадаад улсад байгаа сонгуулийн эрх бүхий иргэн сонгуульд оролцож санал өгөх эрхтэй байхаар тусгаж, үүнтэй холбоотойгоор гадаад улсад байгаа иргэдээс санал авах ажиллагааг зохион байгуулах, байнгын бус ажиллагаатай сонгуулийн байгууллагын бүтэц, бүрэн эрх, ажиллах журам, гадаад улсад байгаа иргэдийн сонгогчдын нэрийн жагсаалт үйлдэх, санал авах, тоолох харьцааг нарийвчилсан зохицуулалтуудыг,

3 дугаарт, улс төрийн намын бүртгэл өөрчлөлттэй холбоотойгоор нам сонгуульд оролцохоо илэрхийлэх, хүлээн авах, бүртгэх, үйл ажиллагаатай холбоотойгоор гардаг хүндрэл, эрх зүйн тодорхой байдлуудыг арилгах талаарх нарийвчилсан зохицуулалтуудыг,

4-т, сонгогчийн нэрийн жагсаалт үйлдэх, танилцуулах үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй, хяналттай байдлыг нэмэгдүүлэх. Уг үйл ажиллагаа нь төрийн байгууллага болон сонгуульд оролцогч талуудын оролцоог нэмэгдүүлэх чиглэлээрх зохицуулалтуудыг,

5-д, санал авах өдөр өөрийн харьяа хэсгийн хороонд саналаа өгөх боломжоор бүрэн хангагдаж чаддаггүй сонгогчид

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

болох оюутан, ээлжийн ажил хийдэг зэрэг сонгогчдын сонгох эрхийг хангах шаардлагад үндэслэн урьдчилсан санал авах ажиллагааны талаарх зохицуулалт болон бусад зохицуулалтуудыг тусгалаа.

Энэ хуулийн төслийг боловсруулахдаа Монгол Улсын Их Хурлын даргын захирамжаар Улсын Их Хуралд суудалтай 3 намын төлөөлөл, тэдний зүгээс гарсан саналууд, ажлын хэсгийн саналууд, хуралдааны дүгнэлтүүд, мөн хууль боловсруулахаас өмнө олон шатанд явагдсан эрдэмтэд, судлаачид, улс төрчид, тэдний санал бодол, мөн сүүлийн хоёр, гурван Улсын Их Хурал дамжин гарч байгаа ялангуяа Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлттэй холбоотойгоор яригдаж байсан асуудлуудын дунд сонгуулийн тогтолцоог хөндөх, өөрчлөх, боловсронгуй болгох шаардлагатай байгаа талаар гарч байсан саналуудыг бас тодорхой хэмжээгээр тусгасан.

Хууль, тогтоолын төслүүдийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг Та бүхнээс хүсье.

Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

Г.Занданишатар: Төслийн талаарх Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн гишүүн Даваажанцангийн Сарангэрэл танилцуулна. Индэрт урьж байна.

Д.Сарангэрэл: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ, Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Нямаагийн Энхболд нарын 4 гишүүн 2023 оны 04 дүгээр сарын 05-ны өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын Их Хурлын Сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг Төрийн байгуулалтын байнгын хороо 2023 оны 04 дүгээр сарын 12-ны өдөр хуралдаанаараа хэлэлцлээ.

Хууль санаачлагч одоогийн сонгуулийн тогтолцооноос үүдэлтэй улс төр, нийгэм, эдийн засгийн сөрөг үр дагаврыг арилгах, төрийн бодлого, үйл ажиллагааны тогтвортой байдалд эерэг нөлөөтэй сонгуулийн тогтолцоо бүрдүүлэх, хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох шаардлагыг харгалзан Улсын Их Хурлын сонгуулийн тогтолцоог мажоритар болон пропорциональ хосолсон тогтолцоогоор явуулах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлж, Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажсан иргэний сонгох, сонгогдох эрхийг хангах, түүнчлэн сонгуулийг зохион байгуулан явуулах удирдлага, зохион байгуулалтын эрх зүйн орчныг сайжруулах шаардлагатай гэж үзэж уг хуулийн төслийг боловсруулсан байна.

Хуулийн төсөлд Улсын Их Хурлын 38 гишүүнийг хуульд заасны дагуу байгуулагдсан сонгуулийн тойргоос, 38 гишүүнийг сонгуульд оролцохоор бүртгүүлсэн нам, эвслийн нэр дэвшигчдийн жагсаалтаас тус тус сонгох сонгуулийн хосолсон тогтолцоо байхаар тусгаж, үүнтэй холбоотойгоор нэр дэвшүүлэх, нэр дэвшигчийг бүртгэх, саналын хуудсыг хэвлүүлэх, сонгогч санал өгөх, түүнийг тоолох, дүн гаргах, саналын хуудсыг хуваарилах, суудал хуваарилах, гадаад улсад байгаа сонгуулийн эрх бүхий иргэн сонгуульд оролцож санал өгөх эрхтэй байх. Нам, эвсэл жагсаалтаар нэр дэвшүүлэхдээ 1-ийг харьцах 1 хүйсийн харьцаатай жагсаалтын дарааллыг үндэслэн нэр дэвшүүлэх. Нам, эвслээс нэр дэвшиж байгаа нийт нэр дэвшигчийн 30-аас доошгүй хувь нь аль нэг хүйсийнх байхаар. Улс төрийн намын бүртгэл өөрчлөлттэй холбоотойгоор нам сонгуульд оролцохоо илэрхийлэх, хүлээн авах, бүртгэх, үйл ажиллагаатай холбоотой хүндрэл, эрх зүйн тодорхойгүй байдлыг арилгах, сонгогчийн нэрийн жагсаалт үйлдэх, танилцуулах, үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй, хяналттай байдлыг нэмэгдүүлэх, уг үйл ажиллагаанд төрийн байгууллага болон сонгуульд оролцогч

талуудын оролцоог нэмэгдүүлэх зэрэг зохицуулалтыг тусгасан байна.

Байнгын хорооны хуралдаанаар хуулийн төслийг хэлэлцэх үед Улсын Их Хурлын Бямбацогт Улсын Их Хурлын 38 гишүүнийг сонгуулийн тойргоос, 38 гишүүнийг сонгуульд оролцохоор бүртгүүлсэн нам, эвслийн нэр дэвшигчдийн жагсаалтаас сонгох зохицуулалт нь оновчтой эсэх, нутаг дэвсгэрийн зарчмыг харгалзан үзсэн эсэх, орон нутгийн төлөөлөл хангалтгүй байгааг хэрхэн хангах талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Оюунчимэг Улсын Их Хуралд нийгмийн бүлгүүдийн төлөөллийн оролцоог хангах, гишүүдийн тоо, тойргийн асуудлыг хэрхэн тогтоох, сонгуулийн зардлыг бууруулах зохицуулалтыг хуулийн төсөлд хэрхэн тусгасан талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Тогтохсүрэн Улсын Их Хурлын 2022 оны 54 дүгээр тогтоолын хэрэгжилт, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн 2022 оны 01, 02 дугаар тогтоол гарсантай холбогдуулан хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийн харилцан хяналт тэнцлийг хангах хүрээнд төрийн эрх дээд байгууллагад ард түмнийг төлөөлөх төлөөллийг нэмэгдүүлэх, сонгуулийн дэвшилтэт тогтолцооны зарчмыг Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулах асуудлыг судлах ажлын явцын талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Сарангэрэл хуулийн төслүүдийг нэгтгэн хэлэлцэх эсэх талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Занданшатар Сонгуулийн хуулийн тогтвортой байдлыг цаашид хэрхэн хангах, төлөөллийн ардчиллын үндсэн зарчмуудыг хэрхэн хангаж буй талаар, нийгмийн бүлгүүдийн төлөөллийг сонгох, сонгогдох эрхийг хангахад анхаарах, хуулийн төсөлд холбогдох өөрчлөлтийг тусгасан эсэх, сонгогчдын боловсролыг хэрхэн нэмэгдүүлэх талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Мөнхцэцэг нэр дэвшигчдээс гарах сонгуулийн зардлыг бодитоор бууруулах зохицуулалтыг тусгасан эсэх, ухуулагчийг сайн дураар ажиллуулах, сурталчилгааны материалыг нэгдсэн байдлаар хэвлэх,

түгээх боломжийн талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Батсуурь хуулийн төслийг боловсруулахдаа улс төрийн намуудын саналыг хэрхэн тусгасан талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Баатарбилэг одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Монгол Улсын Их Хурлын Сонгуулийн тухай хуулиар Улсын Их Хурлын ээлжит сонгуулийг зохион байгуулахад тулгамдаж байгаа ямар асуудал байгаа талаар, намын жагсаалтын эрэмбийн талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Доржханд Улсын Их Хурлын сонгуулийн тогтолцоонд өөрчлөлт оруулах гишүүдийн тоог нэмэгдүүлэх зохицуулалтыг Засгийн газар Улсын Их Хуралд өргөн барих эсэх талаар асуулт асууж, хариулт авсан болно.

Мөн Улсын Их Хурлын гишүүн Баатарбилэг Улсын Их Хурлын сонгуулийн тогтолцоог тогтвортой, тодорхой байлгахад анхаарч, ээлжит сонгууль бүрийн өмнө хуулиа өөрчилдөг буруу жишгийг халах, Улсын Их Хурлын гишүүн Батсуурь Улсын Их Хурлын 38 гишүүнийг сонгуулийн тойргоос, 38 гишүүнийг сонгуульд оролцохоор бүртгүүлсэн нам, эвслийн нэр дэвшигчдийн жагсаалтаас сонгох зохицуулалтыг эргэн харах, нутаг дэвсгэрийн төлөөллийн зарчмыг хангах хүрээнд тойргоос сонгогдох гишүүдийн тоог нэмэгдүүлэх, нийгмийн зөвшилцлийг хангах нь зүйтэй талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Одонтуяа улс эх орны эрх ашгийг хангахын тулд Улсын Их Хурлын сонгуулийн тогтолцоог мажоритар болон пропорциональ хосолсон тогтолцоогоор явуулах нь зүйтэй талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Занданшатар Хуулийн төслийн хэлэлцүүлгийн үед сонгуулийн хууль тогтолцооны тогтвортой байдлыг хангах, сонгуулийн зардлыг бууруулах, улс төрийн санхүүжилтийг ил тод болгох, Сонгуулийн ерөнхий хорооны хараат бус байдлыг хангах, төрийн албан хаагчдын эрх зүйн байдал, сонгох, сонгогдох эрхийн баталгааг хангахад ажлын хэсэг анхаарч ажиллах талаар, Улсын Их Хурлын

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

гишүүн Доржханд эдийн засаг, төсөв, санхүүгийн бодлогыг оновчтой хэрэгжүүлэх болон бусад нөхцөл байдлын хувьд ч сонгуулийн тогтолцоог боловсронгуй болгох шаардлага байгаа тул хуулийн төслийг боловсруулсан талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Оюунчимэг намын жагсаалтад хуулийн ямар шаардлага хангасан нэр дэвшигч орох, шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэх хүрээнд эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг нэмэгдүүлэх зохицуулалтыг нарийвчлан тусгах талаар тус тус саналаа илэрхийлсэн болно.

Монгол Улсын Их Хурлын Сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх эсэх асуудлыг Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх буюу 60 хувь нь дэмжиж, чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх нь зүйтэй гэж үзсэн болно.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ, Монгол Улсын Их Хурлын Сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн хэлэлцэх эсэх талаар Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны санал дүгнэлтийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье.

Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Сарангэрэл гишүүнд баярлалаа. Чуулганы нэгдсэн хуралдаанд оролцож байгаа ажлын хэсгийн гишүүдийг танилцуулъя.

Цахим хөгжил, харилцаа холбооны дэд сайд Жаргалцэнгэлийн Эрхэмбаатар, Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга Пүрвээгийн Дэлгэрнаран, Сонгуулийн ерөнхий хорооны ажлын албаны дарга Дугардоржийн Баяндүүрэн, Сонгуулийн ерөнхий хорооны Хуулийн хэлтсийн дарга

Доржсүрэнгийн Бат-Эрдэнэ нар оролцож байна.

Хууль санаачлагчийн илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан асуулт асуух гишүүд нэрсээ өгье. Сүүлийн хүн нь хэн байна. Адьшаа гишүүнийг оруулаарай. Адьясүрэн гишүүнээр тасаллаа. Содномын Чинзориг гишүүн асуултаа асууя.

С.Чинзориг: Сонгуулийн хуультай холбоотой асуудал дээр хоёр, гурван асуулт байна. Энэ илтгэл, хууль санаачлагч Энхболд даргаас. Нэгдүгээрт, бид чинь энэ Үндсэн хуулиараа иргэд өөрийнхөө төлөөллийг шууд сонгоно гэсэн Үндсэн хуулийн заалттай. Тэгэхээр одоо энэ холимог тогтолцоо оруулж ирэхээр энэ иргэдийн Үндсэн хуулиараа төрийн эрх барих онцгой эрхээ төлөөллийн зарчмаа хэрэгжүүлэх энэ төлөөллөө шууд сонгоно гэсэн Үндсэн хуулийн энэ зохицуулалт зөрчигдөх үү, үгүй юү? Та бүхэн үүнийг юу гэж хараад байгаа юм?

Манай хөдөөгийн иргэдтэй уулзахаар манай ялангуяа манай малчид эд нар ярьдаг шүү дээ. Үгүй ээ, бид чинь яадаг юм ядаж нэг дэлгүүрт ороод дээлийн өнгө авахдаа хүртэл нэлээн гараараа барьж үзэж байж, имэрч үзэж байж сонгодог шүү дээ. Тэгээд энэ өөрийгөө төр барих энэ эрхээ төлөөлөгч хүний нэг халуун гарыг нь барьж нэг дотоод сэтгэлийг нь сэтгэл рүү нь өнгийж үзэж байж сонгомоор байна шүү дээ гэдэг юмыг ярьдаг шүү дээ. Тэгээд үүнтэй одоо иргэдийн энэ хүсэлттэй Үндсэн хуулийг шууд сонгоно гэдэг энэ заалттай энэ холимог болгосноороо зөрчилдөхгүй юу гэдэг асуудал.

2 дахь асуудал. Үндсэн хуульд ч ер нь сонгуулийн тогтолцооны асуудал байхгүй л дээ. Шууд сонгоно гэдгийг л бид нар ойлгохдоо пропорциональ, мажоритар гэж ойлгоод л байдаг. Хэрвээ одоо ингээд сонгуулийн тогтолцоог холимог болгох асуудал болж байгаа бол ер нь Үндсэн хуульдаа өөрчлөлт оруулах

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

юм уу эсвэл энэ нээлттэй гэдгийг болгож байгаа учраас болж байгаа гэж ойлгоод байгаа юм уу гэж нэг асуудал.

2 дугаар асуудал энэ мандатын асуудлыг өөрчилж хөж байгаа юм байна. 76-г чинь 38 нь тойргоос, 38 нь жагсаалтаар гээд. Тэгээд Монгол Улсын чинь нэг онцлог байна Энхболд дарга аа. Асар том газар нутагтай, асар олон засаг захиргааны нэгжтэй, 1 метр квадрат метр талбайд оногдох иргэдийн маань нягтрал маш бага, сийрэг. Тэгэхээр тэр зайлиггүй энэ онцлогийг чинь харгалзаад тэр мандатын тоо би бол илүү байх ёстой л гэж боддог. Тэгээд та бүхэн ямар үндэслэлээр ингээд мандатыг 50 нь пропорциональ, 50 нь мажоритарууд оруулаад ирж байгаа юм? Би бодохдоо мажоритар холимог болголоо ч гэсэн энэ пропорциональ тогтолцооны сонгогдох хувь нь арай бага, ядаж нэг 30 хувиас хэтрэхгүй байх ёстой л гэж өөрөө ийм бол итгэл үнэмшилтэй байдаг юм. Үүнийг одоо та бүхэн яаж бодож байна?

3 дахь асуудал нь, иргэдтэй уулзахаар энэ жагсаалтад чинь иргэд их эргэлздэг л дээ. Ямар нөхөр орох нь вэ? Намуудад сонгох, нэр дэвшүүлэх эрх нь байгаа жагсаалтад тэгээд ямар шалгуураар энэ жагсаалтад орох нэр дэвшигчдийг жагсаах вэ гэдэг асуудал тодорхойгүйгээс болоод иргэдийн дунд маш их тийм эргэлзээ бол байгаад байгаа юм. Тэгэхээр үүнийг тэгээд Улс төрийн намын тухай хуулиар тогтоох юм уу эсвэл Сонгуулийн хуулиар оруулах юм уу, ямар шалгуур нөхцөл хангасан хүн энэ намын жагсаалтад орох вэ гэдгийг нэлээн тодорхой болгох тийм боломж байна уу, үгүй юү?

4 дэх асуудал, энэ Сонгуулийн ерөнхий хороо чинь одоо ингээд 10 нам орлоо гэхэд 38 гэдэг чинь 10 нам орлоо гэхэд 380 хүн жагсаалтад бичигдэх нь л дээ. Тэгэхээр энэ чинь нөгөө тийм техникийн нөхцөл боломж нь байгаа юм уу, үгүй юм уу? Хоёрдугаарт, нэг өдөртөө энэ чинь сонгууль маань багтах уу, үгүй

юү гээд бас асар их ийм асуудлууд байна шүү дээ. Энэ бүхнийг та бүхэн яаж тооцсон юм?

Төгсгөлд нь нэг асуудал байнга яригддаг, энэ цахимтай холбоотой асуудал. Цахимаар чинь нэр дэвшигчдийг маш их харлуулдаг, гүтгэдэг, доромжилдог, харлуулдаг. Тэгээд бид нар 2020 оны сонгуульдаа нэлээн өөрчлөлт оруулсан, хариуцлага тооцно л гээд байсан ямар ч үр дүн гараагүй шүү дээ. Фэйсбүүк компанид мэдэгдсэн л гэдэг, Азийн бүсэд мэдэгдсэн л гэдэг, хариу ирээгүй байна гэдэг. Тэгээд хууль хяналтын байгууллагууд нэг нэр дэвшигч нар нөгөө өргөдөл, гомдол гаргадаг, энэ нь одоо тэгээд шийдэгддэггүй хууль хяналтын байгууллагуудад. Тэгэхээр үүнтэй холбоотой асуудал бол энэ удаагийн хуулийн төслөөр хөндөгдөөгүй байна. Цаашидаа үүнийг ер нь та бүхэн яаж шийдье гэж бол бодож байгаа юм.

Л.Мөнхбаатар: Хариулт өгсний дараа та тодруулаарай.

Зочид танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Даваасүрэн, Л.Энх-Амгалан, Мөнхбаатар нарын урилгаар Хөвсгөл аймгийн Рашаант сумын эрүүл мэндийн төвийн ажилтан, албан хаагчид чуулганы үйл ажиллагаа Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүгдийнхээ ажил амьдралд хамгийн сайн сайхан бүгдийг хүсэн ерөөе.

Чинзориг гишүүний асуултад хэн хариулах вэ? Хуулийн төсөл санаачлагч Нямаагийн Энхболд гишүүн хариулъя.

Н.Энхболд: Хууль хамтарч санаачилсан хүмүүс бас нэмэх зүйлүүд байвал нэмээрэй. Би товчхон хариулаад явъя. Их олон хүн асууж байгаа юм байна. Үндсэн хуульд шууд гэж заасан тэр нь зөвхөн мажоритар тогтолцоогоор байна гэдэг нэг ойлголт, олонхын пропорциональ аль аль нь байж болно гэсэн нэг ойлголт олон жил яригдаж ирсэн. Цэцийн зүгээс хоёр, гурван удаа нааш цаашаа болсон

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

шийдвэрүүд гарч байсан. Холимог тогтолцоогоор урьд нь 2012 онд сонгууль явсан. Тэр Үндсэн хуулийг бүрэн эрх хэрэгжүүлэх үндэс байна. Хууль ёсны сонгогдсон Их Хурал гэж үзээд үйл ажиллагаагаа явуулсан. Тэр хооронд төрийн зүгээс гарсан бодлогууд бүгдээрээ албан ёсны болоод ингээд явж байгаа. Тэгэхээр энэ маргаантай байсан асуудлууд хамгийн сүүлд гарсан Цэцийн дүгнэлтээр холимог юм уу, пропорциональ тогтолцоогоор сонгууль явуулах нь Үндсэн хууль зөрчсөн зүйл болохгүй ээ гэсэн ийм дүгнэлт гарсан байгаа. Түүхт хамгийн сүүлийн шийдвэрээр товч дурдахад үүний дагуу ийм хагас нь олонхынхоор, хагас нь хувь тэнцүүлсэн тогтолцоогоор явж байхаар хуулийн төслийг барьсан, 1 дүгээрт.

2 дугаарт, өчигдөр Байнгын хороон дээр гарсан бас олон асуудлуудын нэг нь ерөөсөө газар нутгийн, орон нутгийн төлөөлөл 38 байх нь эрх ашгийг нь хангах хэмжээний хүрэлцээтэй тоо биш ээ гэсэн ийм саналууд гарч байна лээ. Энэ бид нарынх бол яах вэ, үндсэндээ төрийн нэгдсэн том бодлого, газар нутаг, орон нутагтай холбоотой бодлого хормой нь тэнцүү хэмжээтэй явж байж, улс орны хөгжил дэвшил, аюулгүй байдлыг хангах тал дээр бас зохистой харьцаах юм байх юм байна гэж үзэж ийм тоо оруулж байгаа. Хэлэлцүүлгийн явцад гишүүдээс ямар санал гарах юм байгаа, түүний дагуу ярьж байгаа олонхоороо шийдэх байх. Тухайлбал АН-ын бүлгийн зүгээс өргөн мэдүүлсэн хуулийн төсөлд 28, 48 гэсэн тоо явж байгаа. Энэ хуулийг хэлэлцсэний дараа нь АН-ын өргөн мэдүүлсэн хуулийг бас хэлэлцэнэ. Түүн дээр энэ харьцааны асуудал бас яригдана гэж бодож байгаа.

Жагсаалтын шалгууруудын хувьд бол Сонгуулийн хууль дээр намууд тийм, тийм хүн дэвшиүлнэ гэж бичих нь урьд өмнө ч байгаагүй, одоо ч ер нь зохистой бас асуудал болов уу гэж ингэж үзэж байгаа. Улс төрийн намууд өөрсдийнхөө үүрэг хариуцлага, Үндсэн хуульд бичсэн

тодорхойлолтууд, түүний дагуу хүлээж байгаа үүрэг, нийгэмд ямар хүн дэвшиүлбэл бодлогыг нь хэрэгжүүлэх боломжтой вэ гэдэг талын судалгаа гээд маш олон зүйлүүдийг харгалзаж үзэж байгаад хүмүүсээ дэвшиүлдэг. Энэ эрх нь намын зүгээс байх нь зүйтэй гэж ингэж бодож байгаа. Түүнээс сонгуулийн хуулиар үүнийг дэвшиүлнэ, тэрийг дэвшиүлнэ, үүнийг болохгүй, тэрийг болохгүй гэж заах нь бүр том утгаараа яривал иргэдийн эвлэлдэн нэгдээд, өөрсдийнхөө саналуудыг чөлөөтэй илэрхийлэх байгууллагынх нь эрхэд халдсан ийм хэрэг болох болов уу. Ер нь ч тийм байдлаар явж ирсэн гэж ингэж үзэж байгаа.

Сонгуулийн ерөнхий хороо тэр сүүлийн 2 асуултад нь хариулчихъя. Дэлгэрнаран дарга амжих уу, их олон хүн болох юм байна, хэдэн өдөр явах вэ, юу гэж тооцож байгаа юм бэ гэдэг дээр.

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсэг нэмж хариулъя. 83 дугаар микрофон. Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга хариулъя.

П.Дэлгэрнаран: Чинзориг гишүүний асуултад хариулъя. Тэгэхээр бид нар одоо өргөн баригдсан төслөөр одоо манайд бүртгэлтэй 37 нам тэгээд бүгдээрээ хоорондоо эвсэхгүйгээр 37 нам бүгдээрээ бие дааж оролцоод тэгээд бүгдээрээ жагсаалтаар ч бүрэн нэр дэвшиүүлээд, мажоритарын мандад ч бүрэн нэр дэвшиүүлээд ингэсэн нөхцөлд ер нь саналын хуудас маань хэр зэрэг том болох нь вэ гэдэг байдлыг бид нар макет хийж үзсэн. Одоо манайд ашиглагдаж байгаа энэ санал тоолох төхөөрөмж хамгийн дээд талын урт нь 22 инч буюу 56 сантиметрийн ийм урттай саналын хуудсыг унших хүчин чадалтай. Тэгэхдээ 2 талаар нь уншиж бас болно. Хуучин бид нар дан мажоритар системээр сонгууль явуулдаг байхдаа нэг талаар нь дандаа уншуулаад сурсан. Ер нь бол өмнөх сонгуулиудад саналын хуудсыг 2 талаар нь уншуулж байсан тохиолдол бол

байхгүй. Тэгэхээр энэ удаа яг энэ өргөн баригдсан төслийн дагуу тэгээд бүх юунуудыг бол бүх дээд нөхцөлөөр нь дэвшиүүлж байгаа бүх хэмжээг дээд нөхцөлөөр нь ингээд аваад үзэхэд бол ийм 4 нүүр буюу 56 сантиметрийн урттай 2 саналын хуудас бол болж байгаа. Ингээд 38 тойрогт зарим тойрогт 2 нэр дэвшигч, заримд нь 1 болох байх. Тэгээд 38, 38 жагсаалттай ингээд хийхэд ийм 2 талаараа уншигдахаар ийм 2 саналын хуудас бий болж байгаа. Тэгэхдээ яах вэ, техникийн маань үйлдвэрлэгчийн өгсөн хүчин чадал уг нь бол байгаа. Тэгэхдээ энэ урьд нь манайд яг ингэж уншигдаж байсан тохиолдол бол байхгүй. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Нэмж асуух юм уу? Дэлгэрнаран дарга юу яачихъя, гүйцээгээд хариулчихъя. 83 дугаар микрофон өгье.

П.Дэлгэрнаран: Санал яг үндсэн санал хураах өдөр бол эх орондоо оршин суугаа иргэдийнх бол 1 өдөр. Гэхдээ урьдчилсан санал авахаар хуулийн төсөлд урьдчилсан одоо ингээд 5 хоногийн хугацаатайгаар бол санал авах өдөртэйгөө нийлээд 5 хоногийн хугацаанд урьдчилсан санал авахаар ингэж хуулийн төсөлд орж ирж байгаа. Гадаадад байгаа иргэдийн саналыг 4 хүртэлх өдөр, 4 хүртэл өдөр ингэж зохион байгуулж авахаар ингээд хугацаагаа илүү сунгаж байгаа. Энэ нь улирлын чанартай ажилчид, тэгээд бас одоо энэ саналын хуудсыг бол унших бас энэ хугацааны зарцуулалт бол бас өндөр болно. Ийм учраас бол бид нар өдрүүдээ арай илүүхэн тавьж өгч байгаа ийм төсөл явж байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Чинзориг гишүүн тодруулж асууя.

С.Чинзориг: Яах вэ, Энхболд гишүүн Цэцийн дүгнэлт гарчихсан гээд байна л даа. Цэц чинь өөрөө их эргэлзээтэй байгаа шүү дээ. Нэг болохоор Үндсэн хууль зөрчиж байна гээд л, нэг болохоор Үндсэн хууль зөрчөөгүй гээд л. Цэц өөрөө их эргэлзээтэй байгаа учраас

би бол Үндсэн хууль зөрчөөгүй гэж зөрчихгүй гэж үзэхэд бол маш их эргэлзээтэй байгаа нэлээн асуудлууд дагуулна.

2 дахь асуудал нь сая Дэлгэрнаран даргын ярьж байгаагаар 10 нам нэр дэвшиүүлээ гэхэд 380 хүн жагсаалтад бичнэ л дээ. Тэгээд одоо техникийн нөхцөл байхгүй л юм байна шүү дээ. 50 сантиметр урттайг уншина гэдэг чинь ерөөсөө л үндсэндээ 2 бичгийн цаас л байхгүй юу, 2 бичгийн цаастай чинь ар өвөргүй 38 хүн бичлээ гэхэд дөрөвхөн намынх нь нэр дэвшигчийг багтаах л, бичих л тийм л хүчин чадал байгаа юм гэж би бол тэгж л ойлголоо шүү дээ. Тэгэхээр тэр 380 хүн таны хэлж байгаагаар тэр 30 хэдэн нам бүгдээрээ нэр дэшивэл наадах чинь мянга гаруй, мянгаад хүн болох юм байна шүү дээ. Тэгэхээр бол техникийн нөхцөл байхгүй юм уу гэж ойлгоод л, зардал мөнгөтэй холбоотой, зардал мөнгө бууруулах чиглэлээр тусаж байгаа юм байна уу, Нямаа Энхболд гишүүн ээ.

Л.Мөнхбаатар: Чинзориг гишүүний асуултад Нямаагийн Энхболд гишүүн хариулъя.

Н.Энхболд: Бат-Эрдэнэ дарга юугаа, нөгөө яг зардалтай холбоотой юмнуудаа ингээд хэлчхээрэй. Маш тодорхой хэлчхээрэй. Би түрүүн нэг юм бас тодруулъя гэж хариулт дээрээ нэмж хэлье гэж бодсон юм. Одоо хүмүүс яг шууд сонгохын тулд хүнээ мэддэг байх ёстой, хүнээ л сонгох ёстой, нэрээр нь сонгох ёстой гэж шаардлага тавьдаг аа гэж. Тийм, тэр үнэн. Тэгэхээр энэ удаа орж байгаа хэрэв жагсаалтад орсон ч гэсэн хүний нэр нь давхар явж байгаа, хүнийх нь нэрээр сонголт хийж болно, хүнээ сонгож болно, намаа сонгож болно, ерөнхийдөө намын мөрийн хөтөлбөрийг харъя даа. Ямар мөрийн хөтөлбөртэй, ямар зорилт тавьж байгаа юм гэдэг талаас нь хараад сонголтоо хийнэ гэвэл шууд намд саналаа өгч болно. Үгүй ээ, би хүнээ заавал өөрөө таньж байж, мэдэж

байж хэн гэдэг хүн Улсын Их Хуралд очих гээд байгаа юм, ямар түүх намтартай юм, болзол шаардлага хангаж байгаа юм уу гэдэг энэ талаас нь илүү харвал хүнээ сонгох боломжтой ийм л сонголттой жагсаалтад нэрээ оруулна. Дээр нь намууд ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсгээс нэмж хариулъя. Сонгуулийн ерөнхий хорооны Хуулийн хэлтсийн дарга Бат-Эрдэнэ хариулъя. 85 дугаар микрофон өгөөрэй.

Д.Бат-Эрдэнэ: Чинзориг гишүүний асуултад хариулъя. Хуулийн төслийг боловсруулахдаа сонгуульд оролцож байгаа нэр дэвшигч нам, эвслээс гаргаж байгаа сонгуульд гаргаж байгаа энэ зардлыг бууруулах чиглэл дээр анхаарч ажилласан байгаа. Тэр дундаа сонгуулийн сурталчилгааны үндсэн хэлбэрүүд болох тээврийн хэрэгсэл, сонгуулийн сурталчилгааны хэвлэл материал, ухуулах хуудас, зурагт самбар зэрэг эд нарын төрөл хэмжээнүүдийг 30-70 хувь багасгаж оруулсан байгаа. Тухайлах юм бол сонгуулийн сурталчилгаанд ашиглах тээврийн хэрэгслийг бол 50 хувь бууруулах, сонгуулийн сурталчилгаанд ашиглах хэвлэл материалыг 30 хувь бууруулж оруулсан, мөн ухуулах хуудсыг бол 50 хувь бууруулах, сонгуулийн сурталчилгаанд ашиглаж байгаа зурагт самбарыг бол бүр 60 хувь бууруулах байдлаар төсөл дээр тусгасан байж байгаа. Энэ дүнгүүдийг дундажлаад аваад үзэх юм бол нийтдээ сонгуулийн сурталчилгаанд зарцуулах энэ зардал маань 48 хувь буурах нь ээ гэсэн ийм урьдчилсан тооцоотой байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Хэн хариулах вэ? Ажлын хэсгээс, Дэлгэрнаран дарга хариулъя.

П.Дэлгэрнаран: Би бол сая энэ хуулийн төсөлд заагдсан бүх зүйлүүдийг бүгдийг нь дээд хязгаараар нь авч, туршиж үзсэнийг хэлсэн. Тэгэхээр энэ бүх зүйлийг бол дээд хязгаараар нь аваад

үзэхэд манай техникийн хүчин чадал уг нь хурч байгаа юм, техникийн үзүүлэлтээр хурч байгаа. Тийм намын жагсаалт дээр ч гэсэн тийм бүгдийг нь оруулаад. Одоо бид нар 37 намыг 38, 38 хүн нэр дэвшүүлнэ гээд 56 инчийн 4 нүүр ийм хуудас гарахад яг одоогийн манайд хэрэглэж байгаа төхөөрөмжийн техникийн үзүүлэлт бол уг нь хурч байгаа. 56 сантиметр байгаа. Тийм яах вэ, урт нь тэрийг манай төхөөрөмж бол уншиж чадна.

Л.Мөнхбаатар: Техникийн боломжтой гэдгийг тодорхой хэлж байна.

Дамбын Батлут гишүүн асуултаа асууя.

Д.Батлут: Та бүхэндээ энэ өдрийн мэндийг хүргэе. Сонгуулийн холимог тогтолцооны асуудлыг Үндсэн хуулийн Цэц хуульд нийцэж байгаа, хуульд нийцэхгүй гээд 2 шийдвэр гаргачхаад байна л даа. Тэгээд энэ нь их л эргэлзээтэй санагдаад байгаа юм. Бид иргэдийн төлөөллийн зарчмыг ярихдаа төлөөлөх чадварыг нэмэгдүүлэх ёстой юм аа гэж ярьдаг байсан. Одоогийн байдлаар бол нэг 38 холимог системд орох юм бол 38 гишүүнийг иргэд тойргоос шууд сонгох, 38 жагсаалтад орж ирэхээр болж байх шиг. Тэгэхээр энэ өөрөө тэр төлөөллийнх зарчмаа сайжруулж байгаа үр дүн мөн юм уу? Миний бодлоор бол харин эсрэгээрээ юм шиг санагдаад байгаа юм.

Тэгээд Үндсэн хуулийн Цэц маань эхлээд хууль зөрчихгүй байна гэж холимог системийн хууль зөрчиж байна гэххээд одоо хууль зөрчихгүй нийцэж байна гэж гаргаж байгаа нь ямар учиртай юм бол? Энэ тал дээр нэг тодорхой тайлбар хэлж өгөөч ээ гэж хүсье.

2 дугаарт нь, энэ хуулийн төслийн 71.11-д байна. Нам, эвслээс жагсаалтаар нэр дэвшигчид өгсөн саналыг жагсаалтаар дэвшигчид өгсөн саналыг тухайн нам, эвсэлд авсан санал дээр нэмж тооцно гэхихсэн байгаа. Тэгээд намын

санал дээр жагсаалтад нэр дэвшсэн хүмүүсийн авсан саналыг нэмээд тооцох юм байна л даа. Гэтэл 38 хүн жагсаалтаар дэвшдэг, 35 дахь хүн нь маш өндөр санал авбал яах вэ. Нэг юм уу, хоёрт бичигдсэн хүн нь маш бага санал авбал яах вэ? Энэ дээр намынхаа жагсаалтыг баримтлаад явах уу? Энэ зохицуулалтуудыг яаж хийх гэж байгаа юм бэ. Энэ дээр нэг хариулт авъя.

3 дугаарт нь, энэ нь хуулийн төслийн 74.3.2, 74.3.3. Тэгэхээр энэ шаардлага хангаагүй нам, нэр дэвшигчдэд өгсөн саналыг шаардлага хангасан нам, нэр дэвшигчдийн авсан санал дээр тэнцүү хувааж тооцно гэгчихсэн байгаа юм. Үгүй ээ, шаардлага хангаагүй хэдий ч гэсэн нам, иргэдэд иргэд өөрсдөө санал сонголт хийж саналаа өгсөн шүү дээ. Энэ чинь тэгээд иргэдийн сонголтыг ингэж болох уу? Иргэдийн сонголтыг үл хүндэтгэсэн хэлбэр гарч байгаа юм биш үү, энэ чинь. Энэ дээрээ дахиад өргөөч ээ.

Тэгээд үүнийгээ бид нар төлөөллийн зарчимд тулгуурлаж нийцүүлж байна гэж үзэж байгаа юу. Арай л боломгүй санагдаад байгаа юм. Иргэд сонголтоо хийхээд байдаг, тэр авсан саналыг нь шаардлага хангаагүй гээд шаардлага хангасан нам, иргэдийн авсан санал дээр нэмж тооцно гэсэн чинь юу гэж ойлгох юм бэ? Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Батлут гишүүний асуултад хуулийн төсөл санаачлагч Нямаагийн Энхболд гишүүн хариулъя.

Н.Энхболд: Дараагийн гишүүд бас манай ажлын хэсгийнхэн санаачлагчид нэмбэл нэмээрэй. Би тэр Цэцтэй холбоотой юман дээр бас нэг юм хэлчихье. Хамгийн сүүлд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Цэцээс гарсан тогтоол дээр Үндсэн хуульд Монгол Улсад засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна, ард түмэн өөрийн үйл хэрэгт шууд оролцож мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих байгууллагаараа уламжилж энэ эрхээ эдэлнэ, Улсын Их Хурлын сонгуулийн

журмыг хуулиар тогтооно гэж заасан нь Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал, иргэд нийтээрээ, чөлөөтэй, тэгш, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр саналаа нууцаар гаргах сонгуулийн зарчмын хүрээнд Улсын Их Хурлын сонгуулийн тогтолцоо, түүний хувилбарыг сонгуулийг зохион байгуулах журмыг хуульчлах бүрэн эрх хууль тогтоогчид олгосон байна гээд заачихсан байгаа. Үүний дагуу явж байгаа 1 дүгээр хариулт нь түрүүчийнх дээр тодотгоход.

Эрэмбийн хувьд яах вэ, одоогийн бид нарын өргөн мэдүүлчихсэн хуваарь дээр намууд эрэмбэлээд оруулна, санал аваад нам нь хэдэн хувийн санал авах нь вэ тэр хэмжээгээр эрэмбийнхээ эрэмбэлсэн дарааллаараа хүмүүсээ хуваарилаад явна гэсэн ийм агуулгатай орсон байгаа.

АН-ын өргөн мэдүүлсэн хувилбар дээр намууд эрэмбэлчхээд, дараа нь иргэдээс авсан саналаар нь дахиж эрэмбэлээд, тэрнийхээ дагуу дээрээсээ хэдэн хүн орсон байна түүгээрээ сонгогдсонд тооцно гэсэн ийм санал байж байгаа. Аль аль нь байж болох хувилбар гэж бодож байна. Гишүүд тэгээд ярьж байгаад, хамтатгаад хэлэлцэх үедээ олонхоороо шийдээ гаргана. Ер нь зүгээр бид энэ саналаа оруулахдаа намууд ч гэсэн сонгуульд орохдоо аль болохоор л одоо хамгийн сонгогдох бололцоотой хүмүүсээ, дарга, цэргийн найз нөхөд, ойрхон гэхээсээ илүү сонгогдох шанстай хүмүүсээ л тэндээ зоох ёстой шүү дээ. Чадахгүй байгаа нам нь тэгээд сонгууль авах шанс нь боломж нь багадна л гэсэн үг. Ийм логикийн үндсэн дээр энэ жагсаалтаа гаргана гэж оруулсан байгаа.

Төлөөлөх чадварыг нэмэгдүүлэхийн хувьд цэвэр механик талаас нь яривал чөлөөлөх чадварыг сайжруулахын тулд тоог нэмэгдүүлэх тухай л асуудал байгаа юм. Ямар ч хэмжээний тоог энэ бол хангалтгүй байна гэж хэлж болно. Одоо байгаа 76-г ч гэсэн 1992 онд Үндсэн хууль батлагдаж байсан үеийн хүн амтай харьцуулаад үзэхэд энэ төлөөлөх чадвар

нь буурчхаад байна, хэтэрхий олон хүнийг нэг хүн төлөөлж байна гэсэн ийм шүүмж хүртэл гардаг. Тэгээд энэ хэлэлцүүлгийн явцад бас энэ дээр асуудлууд гарвал бас л олонхоороо шийдээд явах зүйл гэж би харж байна.

Хамгийн сүүлийн асуултын хувьд бол ийм байгаа юм, Батлут гишүүн ээ. Шаардлага хангаагүй гэдэг нь нөгөө 3 хувийн босгоо ярьж байгаа юм. 3 хувийн босго даваагүй, үгүй ээ тэгээд орхигдчихоор тэнд чинь бас тодорхой хэмжээний хүмүүс саналаа өгсөн байгаа шүү дээ. Тэгэхдээ нам нь 3 хувьд хүрээгүй. Тэгээд тэрийг нь тэнцүү хуваагаад өгчихье л гэж байгаа юм. Суудал авсан намуудад. Авсан пропорцоор нь хуваагаад өгье гэсэн санал гарвал бас түүгээр нь хийж болно. Яах вэ, зарим хүнд буруу байна гэж санагдаж байж магадгүй. Тэгвэл яагаад 50 хувийн санал нь гадаа үлдчихсэн байхад тэрэнд санаа зовохгүй байгаа юм бид нар, тиймээ. 50 хувийн саналыг нь авчхаад тэгээд суудлын 80 хувийг авчихсан байгаа нь шударга мөн үү гэсэн ийм асуулт маш олон давтамжтай гарч байгаа шүү дээ. Ийм гарч байгаа, тиймээ. Тэгэхээр түүнээс бол хамаагүй сайжирсан хувь л гэж үзэж байгаа юм. 50 хувь нь орхигдчихсон байхад бид нар юм ярихгүй байгаа мөртөө 3 хувь нь орхигдчихоор тэгээд тэрийг нь ядаж тэнцүү хуваагаад өгчихье, санал гараад авсан тоогоор нь пропорционалиад өгчихье гэдэг л хүн орхигдож байгаа юм шиг бол тэгвэл пропорциональ систем цаагуураа гарцаагүй зөв юм ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Батлут гишүүн тодруулах юм уу, та. Батлут гишүүн тодруулж асууя.

Д.Батлут: Ер нь тэр Үндсэн хуулийн Цэцийн тэр гаргаж байгаа дүгнэлтүүд чинь тэгээд хэр бодитой вэ гэдэг асуудал их чухал байгаа юм даа. Нэг бол болохоор болж байна, нийцэж байна гээд байдаг. Дараа нь болохоор болохгүй, нийцэхгүй байна аа, ингэх хэрэгтэй гэдэг.

Тэгээд оруулж ирж байгаа төслүүдээ харангуут ингээд иргэдийн сонгох эрхэд халдаад явчихсан ийм заалтууд ороод ирчихсэн байх юм. Мэдээж энэ хэлэлцүүлгийн явцад засварлаад л явах байх. Бид урьд нь ярьж байсан зүйлүүдээсээ ухраад баймааргүй байгаа юм л даа. Төлөөлөх чадварыг нэмэгдүүлье гэж баахан ярьцаасан. Гэтэл өнөөдөр бүр 76-гаага 2 хуваагаад 38 нь шууд тойргуудаас сонгогдох, 38 нь жагсаалтаар орно гээд бүр эсрэгээрээ, магадгүй миний бодож байгаагаар бол төлөөлөх чадвар бүр буурах, багасах хэмжээний ийм төлөвлөлт хийгээд ороод ирж байх жишээтэй. Энд иргэдийн сонголтын улс төрийн боловсролын сонголт ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Энэ дээр юу яая. Хуулийн төсөл санаачлагчид бас нэмж хариулж болно. Дуламдоржийн Тогтохсүрэн гишүүн тодруулж, хариулья тодруулгад хариулья.

Д.Тогтохсүрэн: Тэгэхээр Батлут гишүүн ээ, ингэсэн. Үндсэн хуулийн Цэцийн эцсийн шийдвэр гарсан юм, эцсийн шийдвэр шүү, эцсийн шийдвэр гэдэг чинь тогтоол байхгүй юу. Та сая хэллээ. 2012 онд Үндсэн хуулийн Цэц болно гэж шийдвэр гаргасан юм. Пропорционалийг. 2016 онд болохгүй гэж шийдвэр гаргасан юм. Энэ 2 нь 2-уулаа дунд суудлын хуралдааны шийдвэрүүд байсан.

Сая 2022 оны 6 сарын 22-нд Үндсэн хуулийн Цэц яах вэ, Даваасүрэн гишүүн ээ, эхлээд бид яриадахъя. 2022 оны 6 сарын 22-нд Үндсэн хуулийн Цэц өмнөх энэ шийдвэрүүдээ бүгдийг нь авч үзээд, эцсийн тогтоол гарсан юм. Эцсийн тогтоолоороо пропорционалийн элемент орох нь нээлттэй гэдэг шийдвэр гаргасан юм. Нээлттэй гэдэг шийдвэр. Өмнө нь гулсахыг хориглосон шийдвэрээ гулсаж болно гэдэг тэр шийдвэрийг хүчингүй болгосон юм. Ингээд эцсийн тогтоол буюу нөгөө хөх тэнгэр дээр нь байдаг шийдвэрийг Үндсэн хуулийн Цэц ... /минут дуусав/

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

Л.Мөнхбаатар: Яах юм, гүйцээж хариулах юм уу? Тогтохсүрэн гишүүн гүйцээгээд хариулчихъя.

Д.Тогтохсүрэн: 2 дахь нь, түрүүн хэлж байна лээ. Пропорционалийн элементээр санал өгч байхад иргэн хүн нэг бол намд өгнө, нэг бол намаас нэр дэвшигчдийн жагсаалтад байгаа хэн нэгэн нэр дэвшигчид санал өгнө. Энэ ер нь нэгэнд нь л өгнө, нэгэнд нь л өгнө. Намд сонголт хийхгүй гэвэл нэр дэвшигчдийн сонголт хийх бололцоог нь гаргаж өгч байгаа юм. 2012 онд энэ элементийг явсан. Гэтэл юу гэсэн гэхээр намын нэрийн ард хэн нэгэн нуугдаж байна гэдэг асуудал гараад байгаа учраас нэр дэвшигчийг тодорхой болгож байгаа юм. Тэгэхээр хэн нэгэн нэр дэвшигчид өгч болно.

Тэр эх үлдэгдлийн зарчим буюу таны яриад байгаа 3-аас доош хувийн санал авсан намуудын үлдэж байгаа саналыг санал авсан намуудад нь хуваадаг олон улсын зарчим юм байна лээ. Үүнийг эх үлдэгдлийн зарчим гээд байгаа юм. Энэ эх үлдэгдлийн зарчмынх нь дагуу 3 хувиас доош санал үлдсэн саналуудыг хаягдахгүй гээгдэхгүйн тулд нөгөө санал авсан намуудад олгож байгаа юм, тэрийг орхичхож болно, тэр бол бага санал, тэрийг орхичхож болно. Сая Энхболд гишүүн хэллээ шүү дээ. Тийм.

Нөгөө талаар ер нь бол Монгол Улс бол цаашидаа олон намын тогтолцоотой парламентыг бий болгох, улс орныхоо эрх ашгийг өндөрт тавьдаг тийм тогтолцоог бий болгох, улс төрийн намуудаа чадавхжуулах ийм тогтолцоог бий болгох үүднээс сонгуулийн холимог тогтолцоо байх хэрэгтэй юм аа гэж ингэж үзэж л Улсын Их Хурлын гишүүд бид нар хууль санаачилж орж ирсэн. Энэ хуулийг хэлэлцэх явахад Их Хурлын гишүүн та бүхэн Сонгуулийн хуультай холбоотой саналаа хэлээд, санал хураалгаад шийдүүлээд явах нь тэр эрх бол та бүхэнд нээлттэй байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Зочид танилцуулъя.

Улсын Их Хурлын гишүүн Аубакир, Баделхан нарын урилгаар Баян-Өлгий аймгийн сумдын ИТХ-ын нарийн бичгийн дарга нар Төрийн ордон, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаатай танилцаж байна. Та бүгдийн ажил амьдралд сайн сайхан бүгдийг хүсье.

Одоо Шатарбалын Раднаасэд гишүүн асуултаа асууя.

Ш.Раднаасэд: 12-16 онд хэрэглэсэн зарчим л даа. Энд алдаа ч байгаа, оноо ч байгаа. Тэгээд үндэсний эрх ашгаа бодох юм бол пропорциональ элемент заавал сонгуульд байх ёстой, хэрхэн яаж байх вэ гэдэгт л байгаа юм. Одоо бол энэ төсвийн хөрөнгө оруулалт, хуваарилалт энэ юм орон нутаг руу чиглэсэн, тойрог дагасан энэ чинь буруу байна. Тийм учраас энэ орон нутгийн эрх ашгаас давсан үндэсний эрх ашгаа түлхүү явуулъя гэдэг энэ дээр би бол санал нийлдэг юм.

Хэд хэдэн асуулт байна. Энэ уул нь энэ Алтанхуяг гишүүн л үүний зовлон жаргалыг сайн хэлэх ёстой. Нэгдүгээрт, үүнийг улс төрийн намууд ярих ёстой юу, эсвэл энэ чиглэл болгож байгаа тогтоол дотроо бид нар хийх ёстой юу. Алтанхуягийн Засгийн газар 12-16 оны сонгуулийн үр дүнд байгуулагдсан. Байгуулагдахад 50 хувь нь дандаа жагсаалтынхан орж ирсэн. Тэр бөөн хэрүүлтэй. Би сайд болно, тэр сайд болно, дандаа жагсаалтынхан нь үймүүлдэг. Дараа нь Засгийн газар нь унахад бас жагсаалтынхан нь унагаасан. Яагаад гэвэл түүн дотор нөлөөлөл, мөнгө нь явдаг. Тэгээд Засгийн газрын гишүүн өөрөө болоогүй бол өөрийнх нь фракцын хүмүүсээс олон хүн болоогүй бол унагаасан ийм л хувилбар.

Тэгээд миний хэлэх гээд байгаа санал бол энэ намууд бас бодох ёстой байх. Жагсаалтад нэр дэвшиж байгаа хүмүүсийг Засгийн газрын гишүүнээр

давхар ажиллуулахгүй ээ гэдэг энэ зарчим дээр оччих юм бол энэ жагсаалт руу тэгээд би оръё, чи оръё гээд ингээд яваад байх хүмүүс чинь цөөрчихнө. Энэ рүү барьж мөнгөө гүйгээд байх хүмүүс ч байхгүй болно, бизнесийн бүлэглэлүүд чинь. Үүнийг бид нар хуульдаа хийх ёстой юу.

Дараагийн нэг зүйл, энэ сонгуулийн зардлыг бид нар бууруулах гэж ер нь сурталчилгааны хоногийг нь цөөлж үзсэн, хэвлэх материал, телевиз бусад юмыг нь буулгаж үзсэн, үнэгүй болгож ч үзсэн, ерөөсөө явдаггүй юм байна лээ л дээ. Тэгээд үүнийг яаж буулгах юм гэвэл энэ сонгуульд нэр дэвшиж байгаа хүмүүс тойргууд дээр бүх намууд хамтарсан сурталчилгаа хэвлээд, тэр мэтгэлцээд л явъя л даа. Сум сумдаа очоод, тойрогт нэр дэвшиж байгаа хүмүүс, дүүрэг дээр бол нэгдсэн уулзалтууд дээрээ л мэтгэлц. Энд сонин хэвлэл янз янзын юм самбар хадахаас гадна энэ бол явж байгаа 2 талын сайн ач холбогдолтой. Нэгдүгээрт зардлыг нь хэмнэнэ. Нөгөө талдаа энэ хэн нь хэн бэ гэдэг ус, тосыг нь ард түмэн ялгаад өгнө өө. Тэгэхгүй болохоор нэг нэгнийхээ араар тойрч худлаа ярьдаг, түрүүн Чинзориг гишүүний хэлдэг энэ сошиалын юм чинь бас бүр замбараагаа алдана. Тэр гүтгэлэг янз янзын юмнууд чинь ч үүгээр бас хаагдчих болов уу гэж бодоод байгаа юм. Нүүр нүүрээ харж байгаад үнэн худлаа, үнэн зөвөө яриад явдаг, үүнийг бид нар хийчихэж энэ хууль дотор хийчих юм бол үр дүнтэй юм болов уу гэж.

Энэ санал хуваарилах асуудал дээр би худлаа санаагүй бол яг энэ 12 оны энэ хууль дээр Үндсэн хуулийн Цэц дээр Б.Цогтгэрэл санал гаргаад энэ их үлдэгдэж байгаа хаягдаж байгаа саналыг хуваарилдаг дээр Цэцийн дүгнэлт гарсан юм байдаг юм шүү. Үүнийгээ харж байж хийхгүй бол 12 оны яг сонгуулийн өмнөхөн энэ дээр бас А, Б жагсаалт гээд нөгөө үлдэгдлийг нь хуваарилахдаа хууль зөрчсөн байна гээд дүгнэлт гараад тэгээд хам хум хууль зассан болоод орсон нэг ийм

зүйл байдаг юм. Үүнийгээ харж байж бид нар энэ юмнуудыг хийхгүй бол бас дахиад зөрчсөн юм хийчих вий. Энэ 6 сард гарсан Цэцийн дүгнэлт ер нь давхар дээл өмсөж гэж байгаа бол пропорциональ системээ энэ гишүүдийн тооны асуудлыг давхар яриач ээ гэдэг юмыг л оруулж ирсэн шүү дээ. Цэцийн дүгнэлт үндэслэл хэсэг дээр бол. Тэгээд түүн дээр бол бид нар энд гадна дотнынхоо бүх намуудыг оруулж суулгаж байгаад л энэ дээр ярих ёстой байх. Намын жагсаалтын ард хүмүүс нуугдаж ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Раднаасэд гишүүний асуултад хариулъя. Нямаагийн Энхболд гишүүн хариулах уу? Бусад бас хамт хамтран санаачилсан гишүүд бас нэмж хариулж болно.

Н.Энхболд: Саналууд голдуу хэллээ. Тэгэхдээ жишээ нь чухам аль хууль дээр орж болох юм үнэхээр одоо тийм хардлага сэрдлэг бас бус зүй бус үйл явдлууд гардаг гэж гишүүдийн олонх үзэж байгаа бол тухайлбал жагсаалтад орсон хүн сайд болохгүй ээ гэдэг юм оруулчих юм, энэ бид нарын улс төрийн бодлогын л асуудал гэж бодож байна. Тийм нам дотроо ярих сонгуулийн хуулиар чухам тэгж их өгөх юм уу, үгүй юм уу, эсвэл намын дотоод журам, дүрэм юмаараа зохицуулах юм уу, зарчмыг нь би яах вэ энэ нөгөө гардаг болгоомжлол талаас нь бодоод орчихсон байхад болохгүй зүйл огт байхгүй л гэж бодож байна. Шийдлийн л асуудал гэхэд олонх нь.

Зардалтай холбоотой тэр мэтгэлцээний тухай байгаа. Энэ дээр тойрог шинэ хуулийн төсөл дээр жишээ нь олон нийтийн радио, телевиз, сурталчилгааны мэтгэлцээний нэвтрүүлэг гэдгийг заавал байхаар тэгээд түүнийхээ хуваарь цагийн тэнцүү хэмжээнд тогтоож байхаар гэсэн заалтууд нэмж орсон байгаа. Үүнийг жишээ нь орон нутгийн хэмжээнд юм уу тойрог дээр хийхдээ оруулъя гээд гишүүдийн олонх шийдчихвэл, намууд нь тэгээд зөвшөөрөөд шийдчихвэл бас

яагаад болохгүй гэж болохоор л санал байна гэж бодож байна. Зардал чирэгдэл ч хэрэгтэй байгаа байх.

Тэгээд үүний түрүүчийн 2012 онд явсан Сонгуулийн хуулиар тэр нөгөө босго давж чадаагүй намуудад суудлыг хуваарилахдаа хэрэглэж байсан арга бий. Их үлдэгдлийн зарчим гэж нэртэй бай луу, юу билээ тиймээ. Бүр бараг томъёог нь бичиж байгаад заачихсан. Түүний дараа учиргүй тийм том нэг их маргаан гараагүй. Яагаад гэвэл тэр бага санал авсан намуудад очсон санал нь нийт дүнгээрээ сонгуулийн дүнд нөлөөлөхүйц хэмжээнд байгаагүй учраас нэг том асуудал гараагүй. Одоо байгаа бид нарын санал болгож байгаагаар бол ер нь яах вэ тэнцүү хуваагаад өгчихье, түүгээрээ цаана нь хүний санал үлдэхгүй гэдэг агуулгатай логиктой. Тэгэхгүй ээ, жишээ нь тэгээд намуудыг чинь нэг ч гэсэн хүний санал авсан нам байвал тэр Их Хуралд суудалтай байна гэдэг логик бол байж болохгүй л дээ. Түүнтэй адилхан нэг байх уу, хэдэн хувь хүртэл байх вэ гэдэг бол өөрөө өгсөн нэг ч гэсэн санал авсан нам болгон тэнд суудалтай байж болохгүй гэдгийг, боломжгүй гэдгийг харуулсан зарчим гэж бодож байна. Тэгээд тэр үлдэж байгаа суудлаа яаж хуваарилах вэ гэдэг бол бас л тооцооны л асуудал. Тэр их үлдэгдлийн зарчмаар байна уу, эсвэл санал болгосноор тэнцүү өгөөд байх нь уу, ямар ч байсан Улсын Их Хурлын сонгуульд ороод саналаа өгсөн хүн болгоны санал олон санал авсан намууд дээр, дунд зэргийн санал авсан намууд дээр, босгон дээр босго давсан намууд дээр, бүр босго даваагүй нь тодорхой хэмжээгээр аль нэг намууд дээр санал нь очсон нэг хүний санал үлдэхгүй байх талаас нь л бодож хийсэн зарчим байгаа юм. Манай бусад гишүүд нэмж хариулбал хариулаарай.

Л.Мөнхбаатар: Раднаасэд гишүүн тодруулж асууя. Раднаасэд гишүүний микрофоныг өгөөрэй.

Ш.Раднаасэд: Тэр жагсаалтад нэр дэвшиж байгаа хүмүүс Засгийн

газрын гишүүн давхар хийхгүй гэдгийг бас Төрийн байгуулалтын байнгын хороо даргын хувьд ажлын хэсэг байгуулах үеэрээ бас яана биз дээ, намуудтай ярилцана биз гэж би бодож байна. Энэ санал хуваарилалтад одоо 3 хувь гэдэг чинь бол 2 сая сонгогч саналаа өглөө гэхэд 60 мянган хүний л асуудал байна шүү дээ, 3 хувь гэдэг бол. Тэгэхээр энэ 60 мянган хүний саналыг авчхаад, дээрээс нь дахиад өнгөрсөн 12-16 оныхоор бол АН үлдэгдлийн зарчмаар гээд 4 орж ирж байсан юм. Манай намаас лав 2 орж ирж, Шударга ёс эвсэл гээд байгуулагдаад тэндээс бас 2 орж ир лүү, 3 орж ир лүү. Тэгээд энэ дээр чи яг үүнтэй холбоотой өөр хэн нэгэнд өгсөн санал бусад намуудад шилжин хуваарилагдахтай холбоотой, Цэцийн 1 дүгнэлт гарчихсан байдаг юм. Яг тэрийг л зөрччих вий гэж болгоомжлол миний хувьд байгаад байгаа байхгүй юу.

Л.Мөнхбаатар: Санал хэллээ. Цэцийн дүгнэлтийг бол дараа нь бас Байнгын хорооныхон аваад үзчихнэ биз ээ. Цэндийн Мөнх-Оргил гишүүн асуултаа асууя.

Ц.Мөнх-Оргил: Баярлалаа. Энэ Энхболд нарын гишүүдийн өргөн барьсан хуулийн төслийг зарчмын хувьд дэмжиж байгаа. Жишээ нь холимог тогтолцоо эд нар бол хийх цаг нь болсон байх. Зүгээр 38, 38-аараа байдаг юм уу, АН-ынхны ярьж байгаа шиг 48, 28-аараа байдаг юм уу, түүнийг нь бол хэлэлцүүлгийн үеэр ярина биз. Надад нэг ийм 2 асуудал байна.

Энэ зардал бууруулахад яг ямар ямар тодорхой заалтууд туссан бэ? Сая Сонгуулийн ерөнхий хорооны Бат-Эрдэнэ дарга захаас нь яриад эхэлчихлээ. Яг түүн шиг ингээд бүр нэг дэс дараатай нэг хэлээд өгөөч. Яг ингээд, ингээд ийм, ийм юмнуудыг ингэж, ингэж хязгаарлаад ингэж зардал хэмнэгдэх гэж байгаа. Өнгөрсөн сонгуультай харьцуулах юм бол төд гарч байсан бол одоо төд болно гэж ойролцоогоор тооцож байна гээд үүнийг нэг хэлээд өгөөч. Тэгээд энэ дээр ерөөсөө сонгуулийн энэ улс төрийн намын

санхүүжилтийн чинь нэг зовлон нь сонгууль. Сонгуулийн санхүүжилтийн 2 том зовлон бол ухуулагчийн урамишуулал, хэвлэл мэдээллийн зардал 2 байгаа шүү дээ. Тэгээд бид нар олон удаа яриад энэ ухуулагч урамишуулалгүйгээр сайн дураараа ажилладаг тогтолцоо руу шилжиж үзье гээд яриад л байдаг, яриад л байдаг хийж чаддаггүй. Одоо үүнийгээ энэ сонгуулийн хууль дээрээ хийж авахгүй бол зардал буурахгүй ээ. Бүр албан ёсны зардал ч буурахгүй, албан бус зардал ч буурахгүй. Тэгээд энэ дээр хариулаад өгөөч.

Хэвлэл мэдээллийн зардлыг бууруулах дээр юу хийж байна, хэвлэл мэдээллийн зардал чинь сүүлийн сонгуулиудаар бол гол нь энэ юу болсон шүү дээ тиймээ, сошиалын зардал болчихсон шүү дээ. Тэгээд үүнийг бууруулахад яг тодорхой хийж чадах юм байна уу? Бид нар хуульчлаад хийж чадах юм байна уу?

2 дахь асуулт, энэ хуультай уялдуулаад энэ улс төрийн намын санхүүжилтийг ил тод болгох асуудал дээр энэ Сонгуулийн хууль, Улс төрийн намын хууль хоёр хоёулаа яригдаж эхэлж байна. Энэ дээр Төрийн байгуулалтын байнгын хороон дээрээс бодож байгаа, төлөвлөж байгаа, улс төрийн намын санхүүжилтийг ойлгомжтой тодорхой болгох асуудал дээр ямар санал байна. Ийм 2 асуудал байна.

Л.Мөнхбаатар: Мөнх-Оргил гишүүний асуултад хуулийн төсөл санаачлагч Нямаагийн Энхболд гишүүн хариулъя. Тэгээд дараа нь ажлын хэсэг нэмж болно.

Н.Энхболд: Тэр яг нөгөө хэвлэлээр, зардлаар юу унаагаар, самбараар гээд тэр юмнуудаа дахиад нэг Бат-Эрдэнэ танилцуулчаарай. Ухуулагч нарын асуудал ийм гарсан юмаа. Энэ яг цэвэр улс төрийн бас л тэгээд шийдлийн л асуудал болчихоод байгаа юм. Бүгдээрээ үүнийг хийж чадах уу, үгүй юү л гэсэн

асуудал. Сонгуульд нэр дэвших хүмүүс, одоо гишүүд, сонгуульд оролцъё гэж бодож байгаа хүмүүс зөвшөөрөх үү, үгүй юү гэдэг асуудал. Урьд өмнөхтэй харьцуулаад бидний хувьд шударга бус, тэгш бус нөхцөл байдал үүсгэж байна гэдгээс эхлээд л асуудал гарах юм байна лээ. Ер нь бол сайн дурын үндсэн дээр болгоё гэдэг энэ санаа олон жил яригдаж ирсэн. Энэ хууль дээр ч гэсэн тэгээд биччихсэн байгаа. Ухуулагч бол сайн дураар ажиллана. Тэгэхдээ тэд нарт өгөх урамишуулал, ажлын зардал нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хэтрэхгүй байна л гэсэн ийм заалт явж байгаа. Тэгээд хяналт тавих эсэх эд нар нь жич асуудал, тавихын төлөө ажиллах ёстой хууль нэгэнт гарчихвал. Түүнээс илүү өгч мөнгө болохгүй гэж ойлгоод шударгаар ажиллана гэж бодоод л хуулиа хийнэ шүү дээ. Тэгэхээр ийм байгаа энэ дээр гишүүд бас саналаа гаргах боломж байгаа.

Би дэд сайд бас нэмж хариулах болов уу гэж бодож байна. Тэр хянах боломж нь байна уу, үгүй юү гэдгээр. Бидний оруулсан дээр бол сонгууль сурталчилгаанд зарж байгаа зардлын нийт зардлын 15-аас доош хувь нь тийм ээ, цахим сурталчилгаанд зарцуулах гэсэн ийм зохицуулалт явж байгаа.

Бат-Эрдэнэ дарга тэр яг нөгөө юунуудаараа хэвлэлийн хуудас яаж багассан юм, самбарын тоо яасан юм, машин яасан юм тэд нарыгаа 1 хэлчих. Түүрүүн зүгээр хэлсэн Мөнх-Оргил гишүүн байсан уу, үгүй юү? Ингээд зардлыг төрөл төрлөөр нь аваад үзэхэд энэ хуульд туссан байгаа зардал, түрүүчийн хуулийн дагуу явуулсан үеийн зардлаас 30-70 хувь буурахаар тооцоог энэ холимог системээр явуулбал ингэж буурна гэсэн тооцоо Сонгуулийн ерөнхий хороо гаргаж байгаа юм билээ. Энэ нь дунджаар аваад үзвэл нийтдээ их сайхан өөдрөгөөр бодоод үзэхэд яг энэ хуулиа бариад ажиллавал сонгуулийн зардал өмнөх сонгуулиас 50 хувиар дунджаар буурна. 48, 49 хувиар буурна гэсэн ийм тооцоолол

Сонгуулийн ерөнхий хороон дээр хийсэн юм байна лээ. Энэ талын тооцоог ер нь Сонгуулийн ерөнхий хороо гаргадаг. Дээр нь одоо ингээд энэ хуулиуд батлагдвал дахиад 1 тойрог дээр улсын хэмжээнд ямархуу хэмжээний зардал гарах дээд хязгааруудыг нь бас тооцоолж гаргах ёстой. Тэр нь тэгээд өөрсдийн гэсэн аргачлалууд байдаг юм байна лээ.

Л.Мөнхбаатар: Мөнх-Оргил гишүүний асуултад ажлын хэсгээс нэмж хариулъя. Сонгуулийн зардлыг хэрхэн бууруулж байгаа талаарх мэдээллийг Бат-Эрдэнэ дарга өгчихье, Сонгуулийн ерөнхий хорооны Хуулийн хэлтсийн дарга Бат-Эрдэнэ. 85 дугаар микрофоныг өгье. Дараа нь Эрхэмбаатар дэд сайд хариулаарай.

Д.Бат-Эрдэнэ: Мөнх-Оргил гишүүний асуултад нэмж хариулъя. 1 дүгээрт, сонгуулийн сурталчилгаанд ажилладаг ухуулагчдын тоог одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хуулиар бол 200 сонгогч тутамд 1 ухуулагч байсан бол үүнийг өргөн барьсан хуулийн төслөөр нийслэл болон аймгийн төвд 400 сонгогчдод 1 ухуулагч, бусад газарт бол 200 сонгогчид 1 ухуулагч байхаар тооцож багасгасан байж байгаа. Бусад газар гэдэг маань одоо багууд дээр магадгүй 200 хүрэхгүй сонгогчтой газрууд бол их байдаг. Ийм учраас энэ хэсгүүд дээр ухуулагчгүй болчих ийм бас эрсдэлтэй байгаа учраас төвөөс бусад газрууд 200 сонгогч тутамд 1 ухуулагч гэдэг нь бол хэвээр үлдсэн. Түрүүн Энхболд дарга бас хэлж байсан. Энэ ухуулагч ер нь сайн дурын үндсэн дээр ажиллана гэдгийг бол хуулийн төслийн 37.8 дахь хэсэг болгож, 1 заалт нэмж байгаа. Сайн дурын үндсэн дээр ажиллана. Хэрвээ урамшуулал өгөх юм бол энэ урамшууллын хэмжээ бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хэтрэхгүй байх ёстой шүү гэдэг ийм зохицуулалтыг хийж өгсөн.

Мөн дээрээс нь сонгуулийн сурталчилгааны үндсэн арга хэлбэрүүд болох хэвлэмэл материалын хэмжээ бол

одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хуулиар 3 хэвлэлийн хуудас сонин, мөн 3 хэвлэлийн хуудас сэтгүүл байсан бол үүнийг тус бүрд нь 2 хэвлэлийн хуудас болгож бууруулна. Мөн дээрээс нь ухуулах хуудас бол 1 хэсэгт 20-оос илүүгүй байна гэж тогтоож өгсөн байсан бол одоо энэ өргөн барьж байгаа төслөөр 10 болгож 50 хувь бууруулсан байж байгаа.

Сонгуулийн сурталчилгаанд зурагт самбарыг 60 хувь хүртэл бууруулсан байж байгаа. Өөрөөр хэлэх юм бол одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хуулиар 1 хэсэгт 10 зурагт самбар байрлуулах ийм боломжтой байдаг. Одоо энэ өргөн барьсан төслөөр аймгийн төв болон дүүргийн нэг хэсэгт 5, бусад хэсэгт 3 самбартай байна гээд ингээд тооцоод үзэх юм бол 60 хувиар буурах ийм тооцоо гарч байгаа. Мөн сонгуулийн сурталчилгаанд ашиглах тээврийн хэрэгсэл бол 1 хэсэгт 4 сурталчилгаанд зориулсан тээврийн хэрэгсэл явдаг байсан бол яг 50 хувь бууруулсан, 2 тээврийн хэрэгсэл ашиглаж болно гэсэн ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Бат-Эрдэнэ дарга гүйцээгээд хариулчихъя.

Д.Бат-Эрдэнэ: Ингээд саяын тооцоог үзэх юм бол дундчилаад үзэх юм бол нийтдээ сонгуулийн сурталчилгаанд гарч байгаа зардал бол 50 орчим хувиар буурах ийм боломжтой юм байна гэсэн ийм тооцоо гарч байгаа. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсгээс нэмж хариулъя. Цахим хөгжил, харилцаа холбооны дэд сайд Эрхэмбаатар хариулъя. 84 дүгээр микрофоныг өгье.

Ж.Эрхэмбаатар: Гишүүний асуултад хариулъя. Цахим орчинд сонгуулийн сурталчилгаа явуулах, сонгуулийн зөрчилтэй контентыг олон нийтийн сүлжээ цахим орчинд байршуулахтай холбогдолтой суурь зохицуулалт 2019 оны Улсын Их Хурлын Сонгуулийн тухай хуулийн суурь

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

зохицуулалт бол хэвэндээ үйлчилж байгаа. Энэ дээр нэг орсон нэмэлт зохицуулалт бол цахим орчинд ашиглаж, сонгуулийн сурталчилгаа явуулж бол болно. Явуулахтай холбогдолтой гарах зардлыг нийт зардлын аудитаас тогтоож өгсөн зардлын 15 хувиас хэтрүүлэхгүй байх тухай хориглолтой үүсгэсэн ийм заалтыг бол шинээр санаачилж оруулж ирж байгаа. Энэ заалтыг хэрэгжилттэй холбогдолтой үр дагавар нь яаж гарах вэ гэхээр сонгуульд оролцож байгаа нам, эвсэл, нэр дэвшигч нар өөрийн цахим хуудсаа бүртгүүлнэ, бүртгүүлэхтэй холбогдолтой түүн дээрээ сурталчилгаа байршуулах эрх нь нээлттэй, гагцхүү зүгээр сурталчилгааг олонд хүргэх зорилготой тодорхой төлбөр төлөөд буюу бүүст хийгээд явуулахад төлбөрийн хэрэгсэл ашиглана. Төлбөрийн хэрэгсэл нь бол дотоодын карт бол ихэвчлэн ашиглагддаг учраас тэр гарч байгаа зардлыг хянах, нягтлах, хожим нөгөө нэр дэвшигчийн, нам, эвслийн гарсан зардлыг аудит хянах үед бол илрэх ийм боломжтой гэж ойлгож байгаа.

Түрүүн Чинзориг гишүүний асуусан олон нийтийн сүлжээнд тэр нэр дэвшигч болон нам, эвслийн эсрэг явуулж байгаа зөрчилтэй агуулга бүхий контент одоо пост сурталчилгаа янз бүрийн сөрөг зүйлийг хориглохтой холбогдолтой суурь зохицуулалт нь бол үндсэндээ хуучин 2019 онд баталсан яг энэ хэвээрээ яваа. Үүн дотор одоо дурдвал зохицуулах хорооны зүгээс бол энэ сүлжээнд сурталчилгаа дууссанаас хойш хаах гэх мэт зохицуулалт нь байгаа. Энэ харилцааг бас зохицуулах зорилгоор олон нийтийн сүлжээнд хүний эрх хамгаалах тухай хуулийн төсөл дээр бол Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яам боловсронгуй болгоод намрын чуулганаар өргөн барихаар бэлтгэл ажлыг нь хангахаар ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Тодруулахаас өмнө зочид танилцуулаад орхиё.

Шихихутуг хууль зүйн их сургуулийн Бизнесийн эрх зүйн ангийн 3 дугаар дамжааны оюутнууд Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүгдэд сурлагын өндөр амжилт хүсэн ерөөе.

Цэндийн Мөнх-Оргил гишүүн тодруулж асууя.

Ц.Мөнх-Оргил: Асуухгүй ээ, дарга аа, зүгээр санал хэлчихье.

Л.Мөнхбаатар: Саналаа хэлчихье.

Ц.Мөнх-Оргил: Тэр ухуулагч нар сайн дураараа гэгчхээд, тэгээд урамшуулал аваад, урамшуулал нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс илүүгүй байна энэ тэр гээд хоёрдмол юм хийгээд хэрэггүй дээ. Хэрвээ хийх гэж байгаа бол нэг тийш нь л гаргамаар байна. Ерөөсөө сайн дураараа ямар нэгэн төлбөр, урамшуулал авахгүй гэдгээрээ нэг тийшээ болгоод, эсвэл төдөөс илүүгүй авна гээд хууль дээр нь заагаад нэг ойлгомжтой болгомоор байна. Тэгэхгүй ингээд сайн дураараа гэдэг чинь санаа нь бол ямар нэгэн төлбөр авахгүй, зүрх сэтгэлээрээ л явж байна гэсэн үг шүү дээ. 1 дүгээрт, үүнийг нэг тийшээ болгомоор байна.

2 дугаарт, тэр дэд сайд сая яриад байна л даа. Нөгөө суурь зарчмууд хэвээрээ байгаа гээд. Тэр зарчмууд тэр зохицуулалт чинь үйлчлэхгүй байгаа байхгүй юу. Хэцүү байгаа байхгүй юу. Түүнийг нөгөө хэрэгжүүлэх гэж, тэгээд түүнийгээ яаж хэрэгжүүлэхийг нь ажлын хэсэг эд нар дээр сайн тайлбарлаж яриарай. Цаг бага байгаа ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Мөнх-Оргил гишүүн санал хэллээ. Энхтайваны Бат-Амгалан гишүүн асуултаа асууя.

Э.Бат-Амгалан: Баярлалаа. Ямар ч байсан орж ирж байгаа энэ хуулийн төслийг бол дэмжиж байгаа. Ер нь зүгээр

сонгуулийн тогтолцооны тухайд бол төгс төгөлдөр ийм сонгуулийн тогтолцоо гэж хаана ч байхгүй ээ, дэлхийд ч байхгүй. Тэгээд ингээд түрүүн Батлут гишүүний хэлдэг бас зөв. Ингээд сонгууль дөхөөд ирэхээр тогтолцоогоо өөрчлөөд байдаг юм, өөрчлөөд байх юм уу гээд энэ асуудлыг бас нэг цаашидаа бид нар Монголчуудынхаа энэ хүн амын тоо, газар нутгийн хэмжээ, өөрсдийн энэ Монгол хүмүүсийнхээ энэ нийгэм, эдийн засгийнхаа байдалтай уялдуулж ер нь бас нэлээн алсыг харж хийх нь зөв байх аа гэж ингэж бодож байгаа юм. Тэгээд холимог системийг бол яах вэ дэмжиж байгаа. Монгол Улсын хөгжлийн асуудал, иргэдийн үндэс, иргэдийн эрх ашиг, үндэсний эрх ашиг гээд л янз бүрийн олон юмнууд бол ярина л даа.

Зүгээр энэ дээр тэр мажоритарар орж ирж байгаа 38 гэдэг тоо бол тоон дээр нэлээдгүй ажлын хэсэг дээрээ бас ярих байх гэж бодож байна. Тэгээд энэ дээр бол би бас нэг жоохон судалгаа хийж ирсэн. Хүн ам яах вэ, 10-аас доош сая хүн амтай жишээ нь 7.7 сая хүн амтай Серб улс гэхэд чинь 250 гишүүнтэй, 6.4 сая хүн амтай Болгар Улс гэхэд 240 гишүүнтэй, 5.2 сая хүн амтай Финлянд улс гэхэд 200 гишүүнтэй гээд ингээд явж байна. Би үүгээрээ яг юу хэлэх гээд байна вэ гэвэл Монгол Улс чинь 21 аймаг 9 том дүүргүүдтэй. Ингээд ирэхээр ерөөсөө аймаг болгоноос 1 төлөөлөл төлөөлж, энэ Улсын Их Хуралд суух гээд байгаа юм шиг байгаа юм. Ингэхээр бас их харьцангуй ойлголт болж байгаа юм. Энэ сонгууль чинь ер нь энэ төлөөллийн зарчим бол ерөөсөө 1 дүгээрт хүн ам, 2 дугаарт, газар нутгийн хэмжээгээр л барьж явах ёстой гэж ингэж ойлгож байгаа. Гэтэл чинь одоо Говьсүмбэр аймаг ер нь нэг 10 хүрэхгүй мянган сонгогчтой ингээд байж байдаг. Баян-Өлгий, Увс, Хөвсгөл аймгууд гэхэд 100 гараад мянган хүн амтай. Тэгэхээр энэ төлөөллийн зарчим уруудах, төлөөлж чадах, чадах энэ асуудлууд бас яригдах байх аа гэдгийг эндээс ургаад гараад ирэхээр энэ тооны асуудал хэрвээ хөдлөх юм бол энэ Үндсэн хуульд бас

өөрчлөлт орох юм уу, яах юм. Энэ асуудал 1 дүгээр асуудал байна.

2 дугаар асуудал дээр сонгуулийн зардлыг танаж байгаа нь бол зөв өө. 50 хувь, 60 хувь гээд л янз бүрийн үндэслэлүүд гаргаж ирж байна. Хэвлэлийг тэр нөгөө машин техник, тоног төхөөрөмжийг хассан. Гэхдээ энэ ухуулагч нар дээр бол ер нь жоохон амьдралтай бид нар энэ хуульдаа хандаж бодмоор байгаа юм шүү. Яг сонгууль дөхөөд ирдэг сайн дураараа ч байна уу, ямар нэгэн байдлаар нам, улс төр, нэр дэвшигчийг дэмжих ухуулагч нар ажилладаг. Тэгэхээр энэ дээр заавал ингэж хатуу 200 тутамд 1, 400 тутамд 1 гэж хатуу зааж өгөх шаардлага байгаа юм уу. Тэр нэр дэвшиж байгаа нэр дэвшигч өөрөө ямар хүмүүсийг татан оролцуулж, ажиллуулж чадаж байна вэ энэ чинь сонгууль чинь одоо ялалт байгуулахын тулд л бүгд ажиллаж байгаа шүү дээ. Тэгэхээр ийм хатуу заалтыг ер нь оруулмааргүй байна. Энэ тал дээр бас нэг асуулт байна.

Дараагийн хамгийн сүүлийн 1 асуудал, ойлгохдоо Монгол Улсын иргэд Монгол Улсад амьдарч байгаа иргэд маань 2 хуудас бөглөх гээд байгаа юм шиг байгаа юм. 1 нь нам жагсаалт пропорционалиар, 1 нь тухайн мажоритар дээр, гадаад улсад амьдарч байгаа иргэд нэг саналын хуудас бөглөх үү гэдэг ийм асуултууд байна. Тэгээд тодруулна.

Л.Мөнхбаатар: Бат-Амгалан гишүүний асуултад хуулийн төсөл санаачлагч Тогтохсүрэн гишүүн хариулъя.

Д.Тогтохсүрэн: Баярлалаа. Сонгуулийн тогтолцоо эрх зүйн орчин тогтвортой байх ёстой гэдэгтэй бол санал нэг байгаа юм. Бид чинь нэг сонгуулийн өмнө бүр л сонгуулийнхаа хуулийг өөрчлөөд байгаа юм. Цаашидаа сонгуулийн тогтолцоогоо тогтвортой байлгая гэвэл бид Үндсэн хуульдаа зааж өгөх ийм шаардлага байгаад байгаа юм.

2 дугаарт нь, энэ Улсын Их Хурлын гишүүдийн тоотой холбоотой асуудлыг бид нар жил гаруй л ярьж байгаа, ярьж байгаа. Цаашидаа бол Улсын Их Хурлын гишүүдийн тоо хүн амаа бүрэн төлөөлж чадаж байна уу, үгүй юү газар нутгаа гэдэг асуудал байгаа юм. 1992 онд 1 тойрогт дунджаар 24-26 мянган иргэн оногдож байсан юм байна лээ. Өнөөдөр 44-46 мянган иргэн ноогдож байгаа юм. Тэгэхээр цаашидаа бол энэ сонгуулийн тогтолцооны асуудал, гишүүдийн тооны асуудал, бид нарын ярьдгаар Их Хурлын гишүүн, Засгийн газрын гишүүнийг давхар хашихтай холбоотой асуудал эд нар явж явж байгаад л эцсийн цэг дээрээ очихоороо, дээл нь хүрэхгүй байгаа учраас тоон дээрээ л очдог ийм л зүйл.

Ухуулагчдын тооны тухайд бол ухуулагчдын тоог зааж өгөөд явсан уламжлалтай. Хүн амын тоонд тохирсон ухуулагчдын тоог зааж өгөхгүй бол бүгдээрээ ухуулагч болчихдог ийм сөрөг үр дагавар ч бий. Тийм учраас бол ухуулагч нар бол заавал тоотой байх ёстой гэж. Тэгээд харин бид нар зардал бууруулах үүднээс нийслэлд 400 сонгогч тутамд 1 ухуулагч байна гэсэн ийм зардлыг бууруулах хүрээнд нь ухуулагчдын тоог багасгах арга хэмжээ авсан.

Гадаадад байгаа сонгогчдоос зөвхөн пропорциональ дээрээ нэр дэвшиж байгаа нэр дэвшигч, намын асуудлаар л санал хураалт явагдана. Иргэн хүн сонгуулийн санал өгөх өдөр тойргоосоо өөр газар явж байгаа тохиолдолд пропорциональ дээр санал өгөх эрх нээлттэй. Мажоритар дээр бол санал өгөхгүй, өөрийнхөө тойрогт заавал очиж өгөх ийм зохицуулалт хийж байгаа. Энэ нь сонгогчдыг аль болохоор сонгуульд оролцуулах, Үндсэн хуулиар олгогдсон сонгох, сонгогдох эрхийг нь эдлүүлэхэд энэ хуулийн 1 зарчим оршиж байгаа гэдгийг хэлье.

Л.Мөнхбаатар: Бат-Амгалан гишүүн тодруулж асууя.

Э.Бат-Амгалан: Яах вэ, тэр нөгөө 200 байж байгаад 400 болгодог бол зардалтай холбоотой танаж байна гэж ойлгож байна шүү дээ, тиймээ. Дараагийн, ойлголоо.

Л.Мөнхбаатар: Барилга хот байгуулалтын сайд Цэрэнпилийн Даваасүрэн гишүүн асуултаа асууя.

Ц.Даваасүрэн: Энэ орж ирж байгаа холимог тогтолцоогоор гэдэг Сонгуулийн хууль нөгөө 2012 онд болсон нөгөө хаалгаар өшиглөөд гаргасан чинь тооноор ороод ирлээ гэдэг юм давтагдах гэж байгаа байхгүй юу. Тэгээд энэ 2012 онд хийсэн сонгуулийг дараа нь 2016 онд ялагдсанахаа дараа бид юу гэсэн гэхээр Үндсэн хууль зөрчсөн юм байна лээ гээд өөрчилсөн юм. Тэгээд ингээд нэг дур нь хүрэхээрээ пропорционалиар явуулаад, дургүй нь хүрэхээрээ мажоритарар явуулаад ингээд л энэ бол бидний байгаа байдал юм л даа. Тэгээд л янз бүрээр тайлбарлана. Ер нь бол Үндсэн хууль дээр тодорхой заагаад өгчихсөн байгаа юм.

Үндсэн хуулийн 3 дээр бол засгийн бүрэн эрх ард түмний гарт байна, шууд сонгосон төлөөллийн байгууллагаараа гээд, 21.2 дээр Улсын Их Хурлын гишүүнийг шууд сонгоно гэж байгаа юм. Дунд нь ямар нэг байгууллага байхгүй гээд. 2016 оны дүгнэлт тийм, дунд нь ямар нэг байгууллага байхгүй юм байна шүү гэж. Мөн 21.3 дээр 25 хүрсэн иргэнийг сонгоно ингээд заагаад өгчихсөн. Тэгээд хэрвээ үүнийг оруулах гэж байгаа бол Үндсэн хуульдаа өөрчлөлт хийх ёстой байхгүй юу. Үндсэн хуулиа зөрчдөг ёс суртахуунтай байна гэдэг бол угаасаа энэ Монгол бол цаашидаа хөгжихгүй, энэ төрт ёс тогтохгүй. Тэгэхээр Үндсэн хуулиа бид нар ингэж зөрчөөд байх юм бол. Тэгэхээр би нэг асуулт асууя.

92 онд, мөн 2019 онд Үндсэн хуулийг өөрчилж байхад холимог тогтолцоо дэмжигдээгүй, Тогтохсүрэн гишүүн өөрөө мэдэж байгаа. Үүнийг юу гэж тайлбарлах юм? Одоо энэ чинь шинэ

нөхцөл байдал үүссэн гээд 16 оныхоо Цэцийн дүгнэлтийг үүнийг үндэслээд өөрчлөөд хаячихсан шүү дээ. Тэгэхдээ бид нар 92 онд, 19 онд холимог тогтолцоог Үндсэн хууль хэлэлцэхдээ дэмжээгүй юм гэдгийг одоо та бүгд юу гэж үзэж байна вэ гэж.

Одоо ингээд нэг юм яриад байгаа юм. Намын нэр байна, хүний нэр байна гэж. Үгүй ээ одоогийн бид нарын мажоритар чинь тийм л дээ. Хүний нэр байдаг, тэгээд намын нэр ч байдаг. МАН гэсний ард жишээлбэл одоо Мөнхбаатар гишүүн, Даваасүрэн гишүүн, Энх-Амгалан гээд байж л байгаа байхгүй юу, адилхан. Тэгэхээр би ойлгохдоо ингэж ойлголоо. Хүнийг нь дугуйлж болно гэхээр хэн нэг хүнийг дугуйлчихаар тэр намын хүн гэдгээр нь намыг нь тоолох гээд байгаа юм байна шүү дээ, муухан заль хэрэглэх гээд байгаа юм байна, энэ үнэн үү? Тэгэхдээ энэ ер нь санал үлдлээ гээд байх юм. Үгүй одоо 100 хувийн санал авна гэж хаана ч байхгүй шүү дээ. 100 хувийн санал авдаг сонгууль гэж хаана ч байхгүй. Энэ ямар ч боломжгүй зүйл байхгүй юу. Тийм учраас одоо энэ тогтолцоогоор ингээд байгаа юм. Нам сайжирна, төр сайжирна гэж, яаж сайжрах юм. Нөгөө хулгай хийсэн улсууд чинь ард түмэнд нэр нүүргүй болсон гарууд чинь намын нэрийн ард ард түмнээр шүүрдэгдэхгүй үлдчихээд байгаа байхгүй юу. Насан туршидаа үлдэнэ. Намын дарга байсан, намын олон удаа сонгогдсон гээд албан тушаалаараа ингээд үлдээд л байна, үлдээд л байна, намууд нь улам бохирдоод л байна, төрүүд нь улам бохирдоод л байна, ийм л зүйл.

Тийм учраас энэ ард түмний шүүрдэж байгаа, муу улс төрчийг шүүрдэж байгаа энэ сонгуулийн тогтолцоог нь бол устгаж болохгүй ээ. Та нар ард түмнээс сонгогдсон шүү дээ. Гуйж, гувшиж ямар юм явсан бол доо. Одоо бодохоор би инээд хүрээд байх юм. Өнөөдөр ямар царайтай болчихсон сууж байна. Ард түмнийхээ урдаас нулимаад. Тэр үед тэгвэл та нар хэлэхэд яасан юм,

би пропорциональ тогтолцоог авна шүү, та нар надыг сонгоорой гэж хэлэхэд яасан юм. Тэгээд өнөөдөр энэ сонгох эрхийг нь авч үлдэх ганц боломж байгаа нь Улсын Их Хурлын гишүүд та нар. Та нар тэр ард түмний мандатыг авсан улсууд. Тэгээд тангараг өргөхдөө бол Үндсэн хууль зөрчихгүй гэсэн. Би Үндсэн хуулийн зөрчлийг сая хэллээ шүү дээ. Тэгээд тангаргийнхаа эсрэг явж болохгүй гэж би бодож байна. Тийм учраас та бүхэн одоо үүнийг ямар нэг байдлаар Үндсэн хуулийн зөрчлийг арилгаач ээ гэж би хүсэх гээд байгаа юм. Тийм учраас энэ сонгуулийн тогтолцоо бол намуудыг хагална аа.

Л.Мөнхбаатар: Даваасүрэн гишүүний асуултад хариулахаас өмнө зочид танилцуулаад орхиё.

Улсын Их Хурлын Оюун-Эрдэнэ, Бат-Эрдэнэ, Идэрбат нарын удирдлагаар Хэнтий аймгийн оюутнуудын төлөөлөл Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа. Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүгдийн сурлагад өндөр амжилт хүсье.

Даваасүрэн гишүүний асуултад хэн хариулах вэ? Нямаагийн Энхболд гишүүн хариулъя.

Н.Энхболд: Тэгээд энэ цэцийн шийдвэрүүд л янз бүр гараад байсантай холбоотой л үүсээд байдаг асуудал л даа. Ингэсэн юм байна лээ. Үндсэн хуулийн Цэц 16 оны 4 сард гаргасан шийдвэртээ Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийг холимог тогтолцоо руу явуулах талаарх зохицуулсан хувь тэнцүүлсэн хэлбэрт хамаарах заалт нь Үндсэн хуулийн 22.2-т заасан шууд сонгох зарчим болон 3 дахь хэсгийн. мөн зүйлийн 3 дахь хэсгийн холбогдох заалтыг зөрчсөн гэж. зөрчсөн гэсэн ийм дүгнэлт гаргасан юм байна лээ. Тэгээд дээр нь 12 онд сонгуулийн тухай хувь тэнцүүлсэн тогтолцоонд хамаарал бүхий зохицуулалтын талаарх маргааныг хэлэлцэхдээ холимог тогтолцоогоор сонгууль явуулах нь зөрчсөн талаар тусгайлан дүгнэлт гаргаагүй юм байна

лээ. Өөрөөр хэлбэл 12, 16 онд гаргасан Цэцийн 2 дүгнэлт хоорондоо зөрчилтэй мөртөө нэгэн зэрэг хүчин төгөлдөр байгаад байна гэж үзээд Цэц 22 онд хуралдахдаа энэ 2 тогтоолоо хоёуланг нь хүчингүй болгосон байна. Ингээд энэ 2 тогтоол Цэцийн шийдвэрээр хүчингүй болчихож байгаа юм.

Тэгээд дараа нь одоогийн бид нарын энэ яриад байгаа боломжийг нээсэн дүгнэлт дээрээ юу гэсэн гэхээр Их Хурлын сонгуулийн журмын талаар Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлийг хэлэлцсэн Бага Нурлын болон Их Хурлын хуралдааны тэмдэглэлүүдийг судалж үзэхэд Үндсэн хууль тогтоогч болох Ардын Их Хурал. Их Хурлын сонгуулийн тогтолцоо болон сонгуулийн журмыг хуулиар тогтоохыг заасан байна, заасныг баталсан байна гэж байгаа юм. Хуулиар гэдэг үгээрээ байж болно гээд.

16 оны 5 дугаар дүгнэлтдээ гарахдаа Цэц тэр Бага Хурлын холбогдох хуралдааны тэмдэглэлийг үндэс болгосон гэж өөрснөө тэмдэглэсэн байдаг юм. Бага Хурал дээр нь болохоор Бага Хурлын тэмдэглэлээс нь үзэхээр Их Хурлыг бүрдүүлэх сонгуулийн тогтолцооны асуудлыг БНМАУ-ын Бага Хурлын энэ хуралдаанаас эцэслэн шийдвэрлэсэн гэж үзэх үндэслэлгүй ээ гэхихсэн байгаа. Өөрөөр хэлбэл Бага Хурал дээр яригдаж байсан зүйл болохоос биш яг Бага Хурал эцэслэн шийдсэн гэж үзээгүй, 1992 онд. Тийм учраас 1992 онд Их Хурал сонгуулийн журмыг хуулиар тогтооно гээд ингээд гаргачихсан юм байна. Ингээж дүгнэлт хийж байгаад одоо энэ Улсын Их Хурал бол тэр үеийн Ардын Их Хурлын баталсан Үндсэн хуулийн дагуу сонгуулийг яаж явуулах журам, сонгуулийн тогтолцоо яаж байхыг Улсын Их Хурал өөрөө мэдэж хийх шийдэх эрхтэй гэдгийг баталгаажуулсан шийдвэр гарсан гэж үзээд энэ тогтоолоо гаргасан юм байна лээ, ерөөсөө л.

Л.Мөнхбаатар: Даваасүрэн гишүүний асуултад хуулийн төсөл

хамтран санаачлагч Тогмидын Доржханд гишүүн нэмж хариулна. Ингээ, тэгвэл Энхболд гишүүн гүйцээгээд хариулчих. Дараа нь Доржханд гишүүн нэмж хариулъя. Энхболд гишүүн гүйцээгээд хариулчих.

Н.Энхболд: 92 оныхыг бол ерөөсөө Ардын Бага Хурал энэ асуудлыг эцэслэж шийдвэрлээгүй ээ. Үгүй ээ, харин тэгэхээр ингэсэн байна л даа. Бага Хурал шийддэггүй юм аа. Тэрийг энэ дээр юу ч алга. Тэр нь бид нарт хамаагүй, Бага Хурлын шийдсэн асуудал шүү дээ. Бага Хурал чинь Үндсэн хууль биш байхгүй юу, Үндсэн хуулийн төсөл ярьж байсан байхгүй юу. Үндсэн хууль Бага Хурал батлаагүй шүү дээ. Ардын Их Хурал баталсан. Ардын Их Хурал батлахдаа Улсын Их Хурлын сонгуулийн тогтолцоо болон сонгуулийн журмыг хуулиар тогтоохоор заасан байна гэхихсэн байгаа юм. Үгүй ээ, тэгэхээр одоо бид нар яриад байгаа шүү дээ. Тогтолцоо гэдэг чинь үүнийгээ л яриад байгаа байхгүй юу. Одоо нөгөө Цэцийн дүгнэлтийг л ярьж байна шүү дээ. Тэгээд ийм л юмны үндсэн дээр бид нар юм хийгээд байгаа юм.

19 онд ингэсэн юм. Тогтолцоо гэдэг үг оруулсан бид нар, холимог гэж ороогүй, биш ээ, би өөрөө мэдэж байгаа. Яг тогтолцоо гээд ганцхан хуулиар гэж үг байсныг тогтолцоо гэж үг оруулъя гэж ярьж байгаад тэгээд тогтолцоо нь уначихсан байхгүй юу, тийм. Тогтолцоо гэдэг үг нь унасан юм. Сая бас Даваасүрэн гишүүн асууя. Энэ 12 оны жагсаалт бас хүн сонгох бололцоотой байсан тэр үед байгаагүй, нэрс байсан тэгэхдээ зөвхөн намыг нь дугуйлж байсан байхгүй юу. Одоо бол бид нар юу вэ гэхээр хүсвэл намаа дугуйл, тоолно, үгүй ээ харин тийм, тэгээд хүн дугуйлах дотроос чинь жагсаалтад орсон хүн болгон новиных нь байна гэж байхгүй шүү дээ. Жагсаалтад орсон хүн болгоныг дугуйлахгүй, тийм, жагсаалтад орсон хүн болгоныг дугуйлахгүй, тэгээд энэ нээлттэй нь түрүүчийнхээ зарчмын хувьд өөр байхгүй юу. Ийм л байгаа юм, тийм.

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

Л.Мөнхбаатар: Даваасүрэн гишүүний асуултад хуулийн төсөл хамтран санаачлагч Тогмидын Доржханд гишүүн нэмж хариулъя.

Т.Доржханд: Би энэ дээр бас Даваасүрэн гишүүнд бас тодорхой мэдээлэл өгмөөр байгаа юм. Нөгөө 2012-16 оны тогтолцоо бол муу байсан, яагаад гэвэл хаалттай байсан. Намын даргын эргэн тойрны хүмүүс сонгогддог. Тэгээд нэр нүүргүй улс төрчид сонгогдоно, тухайлбал нөгөө гээд л ингээд л ярьдаг шүү дээ. Энэ удаа бол нээлттэй юмаа. Тэгээд 2 дугаарт, нөгөө бусад улс төрийн намуудынхаа байр суурийг хүндэтгээч ээ гэж хүсэж байгаа юм. Тухайлбал Хүн намын хувьд бол манай листэд хамгийн их санал авахаар хамгийн нэр төртэй, цэвэр тэр улс төрчдийг бид нар оруулна, бид нар бүр оруулна. Яг үүгээрээ бусад улс төрийн намуудыг бас ингэж оруулна гэдэг хүлээлттэй байгаа. Түүнээс ингээд манай нам л ялж байвал хамаагүй, манай намын энэ нөхөд л ингэчихвэл хамаагүй гээд тэр нам чинь бас ард иргэдээс санал авахын тулд хамгийн дэвшилттэй, тэгээд зөв үзэл баримтлалтай, эрүүл саруул улс төрчдөө жагсаж онол авах байлгүй дээ. Авахгүй байх юм бол тэрийг дугуйлахгүй байя аа гэдэг тэр акцыг бид нар хамтдаа хийе гэж бодож байгаа. Үнэхээр хулгай хийчихсэн, тухайлбал нүүрсний хулгайд холбогдчихсон, тухайлбал Хөгжлийн банкны хулгайд холбогдсон, мөнгөө ингээд өгдөггүй, тэгээд олон дахин сонгогддог ийм нөхөд хэрвээ листэд орж ирсэн бол иргэддээ тэр мэдээллийг нь өгье гэж бодож байгаа юм. Зөвхөн өөрийн нам гэхгүйгээр.

Ингэж бид нар энэ листийг цэвэрлэх учиртай юм. Тэгээд энэ маань ингээд нэг, хоёр, гурван удаа ингээд хэрэглэгдсэн тохиолдолд хэвшил болоод явчихдаг, соёл болоод явчихдаг. Тэгээд энэ бол иргэдийн сонгох эрх байхгүй юу. Гэтэл иргэдийн өмнөөс ингэчихнэ шүү дээ гэсэн байдлаар явж байгаа нь ардчилсан ёс бас биш шүү. Тэгээд тийм болохоор бид нар энэ пропорциональ тогтолцоог 12-16 онд

хийгээд ухралт гарсан нь юу вэ гэхээр Үндсэн хуулийн Цэцэд захиалга өгч байгаад, 2016 оны сонгуулийн нэг, хоёрхон сарын өмнө өөрчилчихсэн, ямар ч хэлэлцүүлэг болоогүй. Шууд сонголт гэдэг чинь хүнээ сонгодог юм аа гээд тайлбарлаад л явчихсан. Харин энэ Үндсэн хуулийн Цэцийн 01 дүгээр тогтоол бол энэ 30 жилийн болно, болохгүй гэдэг асуудлыг нэг тийш нь болсон. Тэгээд олон улсын ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Цэрэнпилийн Даваасүрэн гишүүн тодруулж асууя.

Ц.Даваасүрэн: Ер нь тэгээд ардчиллын зарчим олонхоороо олонхын санал авсан нь л явна шүү дээ. Түүнээс ч хэрэггүй ээ гээд байгаа, чи чадахгүй ээ гээд байгаа нам заавал би нөгөө санал гээгдлээ гээд байж болохгүй шүү дээ, энэ чинь ардчиллын зарчим бол тэр шүү дээ. Олонхын санал авсан нь л явна гэж. Тэгээд ард түмнээс шүүрдүүлсний буруу ерөөсөө байхгүй. Түүнд гоншигноод байх юм байхгүй. Санал авч чадахгүй байгаа бол хохино шүү дээ. Тэнд бол энэ нам ялчих гээд байна гээд суугаад байж биш ялахын төлөө бай л даа. Тэгээд сайн хатууж, зөв удирд, зөв хүмүүстэйгээ нөхөрлө, намаа зөв авч яв, олонхын итгэлийг ав. Ерөөсөө энэ чинь олонхын итгэлийг л авах асуудал шүү дээ. Тийм учраас энэ бол ардчиллын цэвэр зарчим гэж би ингэж ойлгож байгаа юм. Олонхоороо шүүлгээд явна гэж. Би шүүрдүүлэхгүй, шүүлгэхгүй болно гэдэг бол аюул гэж үзэж байгаа байхгүй юу. Тэгээд намын нэрийн араар шидчихээд л яах вэ танайхан бол юм авахгүй ээ Доржханд аа, манайхан бол авна.

Л.Мөнхбаатар: Даваасүрэн гишүүн санал хэллээ. Яах юм, нэмж тодруулах юм уу. Тодруулъя. Даваасүрэн гишүүний микрофоныг өгчих.

Ц.Даваасүрэн: Ер нь бид нар энэ иргэдийнхээ саналыг намд өгөх гэж байгаа гэдгээ л бодох хэрэгтэй байхгүй юу. Муухай шүү дээ. Ард түмнийхээ саналыг авчхаад зөндөө л гоншигнож

гүйсэн шүү дээ, надыг гаргаад өгөөч гэж. Тэгэхдээ магадгүй энэ хууль батлагдахгүй ч байж магадгүй шүү. Очно шүү, та нар, ард түмэн дээр, хараарай гарах нь уу үгүй юү. Эцсийн дүндээ бол ард түмэн шүүнэ. Тэгэхдээ ард түмэн тэр энэ хуулийг зүтгүүлж байгаа энэ хуулийг яаж байгаа намуудыг сонгохгүй байх хэрэгтэй. Яагаад гэвэл та нарын саналыг хулгайлж байгаа учраас, та нарын хүнээс сонгох эрхийг булааж авч байгаа учраас, ард түмэн эсрэг санал өгөх хэрэгтэй. Би бол тэгж уриална, тэгэх ёстой. Яагаад гэвэл ард түмнийхээ эсрэг Үндсэн хуулийнхаа эсрэг байгаа учраас. Үндсэн хуульдаа хий л дээ тэгвэл. Үндсэн хуульдаа хийгээд явах юм бол надад ярих юм алга байна шүү дээ. 25 нас хүрсэн иргэнийг сонгоно гэж байна. Дундуур нь ямар нэг нам орж байгаа юм алга байна ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Зочин танилцуулъя.

Улсын Их Хурлын гишүүн Хассуурийн Ганхуягийн урилгаар “Хууль, эрх зүйн боловсролыг дээдлэгч хамт олон” уралдааны аварга “Монгени” цогцолбор сургуулийн 9-ийн Г ангийн багш, сурагчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүгдэд сурлагын өндөр амжилт хүсье.

Одонгийн Цогтгэрэл гишүүн асуултаа асууя.

О.Цогтгэрэл: Хууль санаачлагч болоод Сонгуулийн ерөнхий хорооноос ганц хоёр асуулт байгаа. Тэр 38, 38-ын жагсаалтын 38-ыг нам сонгоно аль эсвэл нам сонгохгүйгээр тэнд байгаа намын нэр дэвшигчийг сонгоно гэж ингэж дахин дахин л дуулдаад байна л даа. Энэ яг юу гэсэн үг юм бэ? Намыг нь сонгохгүй бол намын нэр дэвшигчийг сонгочихвол тэр нэр дэвшигчийн саналыг нам дээр тоолно гээд байгаа юм уу. Энэ чинь тухайн хувь нэр дэвшигчийг сонгогчоод үүнийг тухайн намын санал дээр нэмж тоолно гэдэг агуулга л сүүлийн үед ингээд дуулдаад байхаар түүн дээр нэлээн тийм эргэлзээ

олон зүйлүүд, зарчмын асуудлууд байгаа учраас ямар ч байсан эхлээд үүнийг нэг тодруулчихъя.

Хоёрдугаарт нь, сонгуулийн хорооноос та нар тэр түрүүн бас нэг гишүүний асуултад гарч байсан, техникийн хувьд хэрвээ 38 бол, хэрвээ 28 бол, тэгээд 30-аад нам бол янз бүрийн хувилбараар тооцоход саналын хар машин сонгогчийн нөгөө хуудсыг унших бүрэн боломжтой. Магадгүй энэ 500-аас 1000 нэр дэвшигч ч гарах нь байна л даа. Тэгээд энэ дээр нам, мажоритарын нэр дэвшигч гээд дугуйлалтууд гарах юм байна. Дахиад дээрээс нь намаасаа гадна лист доторх нэр дэвшигчийг гэвэл 3-аас доошгүй нэр дэвшигчийг сонгох юм байна. Тэгээд 500-аас 1000-аад хүний асуудал гарах юм байна. Түрүүн би сонссоноор 50 хэдэн инч сантиметр ч гэлүү, инч ч гэлүү ингээд үзэхэд техникийн хувьд аль ч хувилбараар авахад бүрэн боломжтой гэж сонссон үнэн үү? Энэ дээрээ нэг нэмээд тайлбар өгөөч ээ?

Хоёрдугаарт нь, сонгуулийн хорооноос сонгогчийн нэрсийн жагсаалтын нэгдсэн бүртгэл гэдгийг бид нар өргөн барьсан хууль дээрээ оруулж байгаа юм. Энэ сонгогчийн нэрсийн жагсаалтын нэгдсэн бүртгэл ер нь энэ сонгуулийн будилаан гэдэг зүйл ярьдаг. Энэ чинь нэг хэсэг нь хар машинтай холбоотой байна гэдэг, нөгөө хэсэг нь нэрсийн жагсаалт, нэрсийн бүртгэл дээр холбоотой байна гэдэг нэг ийм 2 их томоохон тийм хардлага сэрлэг, үл ойлголцол яваад байгаа юм. Тэгэхээр энэ нэрсийн жагсаалт дээр нэгдсэн бүртгэл байдаггүйгээс болоод 2500 санал авах байр, 2500 санал тоолох машин дээр тус тусдаа давхацсан нэр очоод байна гэдэг ийм хардлага сэрлэг одоо иргэдийн дотор тодорхой хэмжээгээр энэ сонгуульд оролцдог, энд нэлээн ойр явдаг хүмүүсийн дотор тийм нэг мэдээлэл байгаад байдаг. Тэгэхээр энэ нэгдсэн жагсаалт гэдэг зүйл дээр Сонгуулийн ерөнхий хороо ямар бодол саналтай байна? Одоо ч гэсэн тийм иргэдийн

нэгдсэн бүртгэлээс бид нар улсын бүртгэлээс авдаг гэж бас хэлэх байх. Тэгэхдээ дээр нөгөө дэд хороон дээр Сонгуулийн ерөнхий хорооны даргыг байж байхад бас одоогоор нэгдсэн бүртгэл байдаггүй гэдэг нэг үг гарч байсан. Та тэгэхээр энэ бүгдийг нэгтгээд тэр хар машинаас гадна сонгогчийн жагсаалттай холбоотой ийм үл ойлголцол байдагт та нэг хариулт өгөөч. Тэгээд үүнээс сэргийлсэн нэгдсэн бүртгэл гэдэг зүйлийг хэрхэн яаж бий болгож болох вэ? Үүн дээр та нэг хариулт өгөөч ээ.

Л.Мөнхбаатар: Цогтгэрэл гишүүний асуултад Нямаагийн Энхболд гишүүн хариулъя. Дараа нь нэмээд ажлын хэсэг хариулъя.

Н.Энхболд: Өргөн барьсан Сонгуулийн хуулийн төслийн заалтаар бол иргэн хүн 2 санал өгнө. Нэгдүгээрт, тойрогт нэр дэвшиж байгаа хүнийхээ төлөө санал өгнө тийм ээ. Тойрог дээрх саналаа өгнө. Хоёрдугаарт, 2 дахь санал нь 2 варианттай байхгүй юу. Эсвэл намын төлөө өгнө. Жишээлбэл, би хүн нь ч яах вэ дээ, ер нь нам бүхэлдээ юу чадах юм, ямар мөрийн хөтөлбөр дэвшүүлж байгаа юм, ямар түүхтэй, уламжлалтай явж ирсэн юм, энэ талаас нь бодоод ер нь би бодлого талд нь намаа өгнө гээд хүн харалгүйгээр намуудын мөрийн хөтөлбөрүүдийг харьцуулж байгаад санал өгдөг тийм юм бий шүү дээ. Ер нь бид нар цаашидаа энэ рүү нь илүү их хандуулах ёстой юм болов уу гэж би боддог. Тэр тохиолдолд намын төлөө саналаа өгчих. Тэгээд л гүйцээ, тэр хүний 2 санал гүйцээ. Тойрогт өгчихсөн, намд өгчихсөн.

Эсвэл тойрогт өгчхөөд одоо манай зарим гишүүдийн яриад байгаа шиг хүнээ таньж байж өгнө, би хүнд л өгнө. Түүнээс тэр нам, мөрийн хөтөлбөр нь надад хамаагүй гэж бодвол нөгөө нэр дэвшүүлсэн хүнээ судалж байгаад 1 хүний төлөө саналаа өгчихнө, 1 хүний төлөө. Өөрөөр хэлбэл, тэр хүн цаад утгаараа бол тэр намаас нэр дэвшсэн хүний төлөө өгч

байгаа бол тэр намын төлөө л өгч байна гэсэн үг шүү дээ, тиймээ. Ингээд 2 л санал тэр хүний саналд тоологдоно, 1 хүнээс 2 санал тоологдоно. Тойрогт хэний төлөө өгөө вэ, нам юм уу намаас дэвшүүлсэн хэний төлөө саналаа өгөө вэ гэдэг ийм 2 санал тоологдоно. Тэгээд намд өгсөн санал хүнд өгсөн одоо жагсаалтад байгаа хүнд өгсөн санал 2-ын тоо нийлээд яг сонгогчдын тоотой нийлж байх ёстой ийм л зарчмаар явж байгаа. Давхардахгүй, бас манайхан буруу ойлгоод байх шиг байна. Эхлээд намд өгчхөөд, тэгээд хүнд өгчихнө. Тэгэхээр нь тэр хүнд өгсөн саналыг нь дахиад нам дээр нь явчихна гэж. Тэгвэл энэ их утгагүй юм болох байх.

Тэгэхээр ерөөсөө 1 хүн бол тойргийн төлөө 1 санал өгнө, эсвэл дараагийнх нь намын юм уу, тэр намаас дэвшсэн хүний төлөө, тэгнэ шүү дээ, тэгнэ шүү дээ. Жишээ нь ингэж болно шүү дээ. 1 хүн Цогтгэрэл гишүүн ээ, мөрийн хөтөлбөрийг нь харж байгаад Ардын намын төлөө саналаа өгчхөж болъё гэж бодъё тиймээ. Хүнийг нь харж байгаад хүн дотроос нь бол би харин АН-ын энэ хүнд өгнө гээд өгчхөж болно шүү дээ. Тэгэхдээ эцсийн дүндээ тэр чинь 1 л санал өгч байгаа гэсэн үг шүү дээ. Ардын намын төлөө өгөөгүй юм чинь АН-ын хүний төлөө өгчихлөө, эд нар нь бүгдээрээ нийлж байгаад л нийт сонгогчдын тоо болно. Тэгэхээр наана чинь асуудал байхгүй, энэ талаас нь бас их хүмүүст зөв ярьж ойлгуулах ёстой юм байна лээ. Тийм.

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсэг хариулъя, ажлын хэсгийн 83 дугаар микрофоныг өгье. Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга хариулъя.

П.Дэлгэрнаран: Цогтгэрэл гишүүний асуултад хариулъя. Тэгэхээр бид нар энэ хуулийн төсөл дээр заагдсан нэр дэвшихтэй холбоотой бүх үзүүлэлтүүд дүүрэн байхаар тооцож, бид нар бол хаширлаж, тэгээд энэ саналын хуудсыг макет хийж үзсэн.

Үүнийг өмнө нь бол бүртгэл хяналтын дэд хороон дээр бид нар бас яг макет хэлбэрээр нь үзүүлсэн. Техникийн ажилтнууд, инженер техникийн ажилтнуудтайгаа зөвлөлдсөн. Үүнийг яг одоо ийм болсон нөхцөлд хэрэглэж болох эсэхээр, тэгээд техник манай одоо хэрэглэж байгаа техникийн үзүүлэлт бол энэ саналын хуудсыг унших хүчин чадалтай. Тэгээд үүнийг ийм нөхцөлөөр хийгдсэн байхад саналын хуудсыг техник хэрэгсэл маань хүлээж авч уншина гэж ингэж үзэж байгаа. Тэгэхдээ яах вэ, бид нар бол хамгийн дээд хязгаараар хийсэн учраас яг бодит байдал дээр саналын хуудас маань харьцангуй богино болох байх аа гэж бид нар бодож байгаа.

Нэрсийн жагсаалттай холбоотой асуудал дээр таны юутай манай Хуулийн хэлтсийн дарга Бат-Эрдэнэ хариулна.

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсгийн 85 дугаар микрофоныг өгье. Нэмж хариулъя.

Д.Бат-Эрдэнэ: Цогтгэрэл гишүүний асуултад нэмж хариулъя. Ер нь бид сонгогчдын нэрийн жагсаалт 1 баазтай байх, сонгогч хаана ч явж байсан зөвхөн тэр нэгдсэн баазаас нь санал өгсөн, өгөөгүй нь гардаг байх энэ чиглэл рүү бол бид нар ер нь цаашидаа явах ёстой. Энэ бол мэдээж техникийн үндсэн суурь дэд бүтэцтэй бол шууд хамааралтай. Улсын бүртгэлийн ерөнхий газартай бид нар хуулийн төслийг боловсруулах явцад яг энэ асуудлаар бас уулзаж зохион байгуулсан. Ингэхэд бол сум, хорооны түвшинд бол одоогийн байдлаар бол энэ дэд бүтэц бол бүрэн бүрдчихээд байгаа. Гэтэл хэсгийн хороод маань багууд дээгүүр гардаг учраас бол түүн дээр бас яг бүрэн дүүрэн одоо энэ нэгдсэн нэг ийм нэрийн жагсаалттай байна гэхээр бас техникийн хувьд, дэд бүтцийн хувьд бас бүрэн шийдэгдэх боломжгүй байгаа.

Ер нь энэ сонгогчдын нэрийн жагсаалтын ил тод байдлыг хангах, хяналттай байлгах тал дээр өргөн барьсан хуулийн төсөл дээр хэд хэдэн

зохицуулалтууд тусгагдсан байгаа. Тухайлах юм бол, сонгогч энэ хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулиар бол зөвхөн өөрийнхөө мэдээлэлтэй танилцах л эрхтэй байсан бол энэ өргөн барьж байгаа төслөөр өөрийнхөө болон өөрийн хаяг дээр байгаа бусад хүмүүсийн нэртэй танилцах ийм боломжийг бүрдүүлж байгаа. Энэ маань өөрөөр хэлэх юм бол манай хаяг дээр танихгүй хүн байна гэдэг энэ маргааныг эрт шийдвэрлэх ийм боломжийг нэг талаараа олгож байгаа.

Нөгөө талаасаа сонгогчдын нэрийн жагсаалт үйлдэх энэ үйл ажиллагаа дээр сонгуульд оролцож байгаа нам, эвсэл, нэр дэвшигчид мөн сонгуулийн үйл ажиллагаанд хяналт хөндлөнгийн мониторинг хийдэг төрийн бус байгууллагууд бол хяналт тавих ёстой гэдэг дээр өнгөрсөн хугацаанд явагдсан хэлэлцүүлгүүд дээр саналууд гаргаж байсан. Тэгэхээр яг энэ санал дээр үндэслээд энэ сонгуульд оролцогч бүх талууд бол нэрийн жагсаалтын энэ үйл ажиллагаа дээр холбогдох журмын дагуу танилцаад, хяналтаа тавих эрхтэй байх ийм зохицуулалтыг бол нэмж тусгасан байгаа.

Мөн дээрээс нь Сонгуулийн ерөнхий хороон дээр нэрийн жагсаалттай холбоотой гомдлууд ирэхэд бол яг Сонгуулийн ерөнхий хороо шийдвэрлэх боломжгүй болчихоод байдаг. Тэгэхээр энэ асуудлыг бол шийдвэрлэх нэг зохицуулалт тусгачихсан. Тэр нь юу вэ гэхээр зэрэг сонгогчдын нэрийн жагсаалттай холбоотой гомдлыг шаардлагатай гэж үзэх юм бол Сонгуулийн ерөнхий хорооноос Улсын бүртгэлийн ерөнхий газраас шаардлагатай мэдээлэл баримтуудаа гаргаж аваад, зөрчлийг арилгах асуудлаар бол холбогдох байгууллагууд нь хугацаатай үүрэг даалгавар өгөх ийм эрхтэй байх ийм нэмж ийм зохицуулалтууд тусгагдсан байгаа.

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

Энэ сонгогчдын нэрийн жагсаалт болон санал тоолох төхөөрөмжийн бэлтгэл, бэлэн байдал, нөхөн бүрдүүлэлтэй холбоотой асуудлаар бол Сонгогчийн бүртгэл хяналтын дэд хороон дээр яг энэ хуулийн төсөл өргөн баригдсантай холбоотойгоор зэрэг энэ бэлтгэл ажлууд бол хийгдэж явж байгаа. Сонгуулийн ерөнхий хорооны хувьд энэ бүртгэл хяналтын дэд хороон дээр энэ техникийн нөхөн бүрдүүлэлтийн асуудлыг танилцуулгаа хийгээд ингээд явж байгаа. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Нэмж хариулах юм уу? Нямаагийн Энхболд гишүүн нэмж хариулъя.

Н.Энхболд: Түрүүн би хэлэхдээ тойрог дээр бол нэг л санал гээд хэлчихсэн. Тэгэхдээ бас хүмүүст буруу мэдээлэл очиж магадгүй. Магадгүй зарим тойрог дээр 2 юм уу, 3 хүний мандаттай байж болно шүү дээ, тийм ээ. Мандатынхаа тоогоор л саналаа өгчихнө. Нөгөө 2 нь миний түрүүн тайлбарласан маягаар явах юм.

Л.Мөнхбаатар: Та нэмж асуух гэж байна уу? Цогтгэрэл гишүүн тодруулж асууя.

О.Цогтгэрэл: Сонгуулийн хорооноос тэр 1 баазтай байх асуудлыг шийдэх хэрэгтэй гэж байна л даа. Үүнд ер нь ямар хэмжээний нөөц бололцоо шаардагдах юм? Цаг хугацаа, софтвер, олон зүйл. Яг үүний цаана чинь л 1 хүн олон удаа санал өгөөд байна, нэгдсэн бүртгэлтэй биш байна, давхар давхар бичигдээд байна гэдэг нэг ийм хардлага сэрдлэг л яваад байгаа шүү дээ. Үнэн эсэхийг мэдэхгүй, ийм маш том хэмжээний ийм хардлага сэрдлэг яваад байгаа. Тэгэхээр энэ дээр ямар хэмжээний хүн хүч, нөөц бололцоо, хөрөнгө мөнгө юу хэрэгтэй юм? Софтвер хардвар юу хэрэгтэй юм? Түүн дээр нэг юм хэлээч.

2 дугаарт нь, тэр Энхболд даргаас та тэр тойргийг нь орхичихъё, жагсаалт

хэсэг гэдэг чинь ерөнхийдөө энэ намын нэгдсэн бодлого авч явах гэж байгаа хэсэг. Гэтэл та түүн дээр жагсаалт хэсэг буюу пропорциональ хэсэгт хүн дугуйлчхаад тэрийг намын санал тоолно гээд байх юм. Энэ чинь яг жинхэнэ зарчмаараа энэ ямарваа нэгэн энэ пропорционалийн тухай яриа биш. Энэ чинь улс даяар бараг нэг тойргийн тухай томсгосон ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Хариултаасаа өмнө зочид танилцуулъя.

Улсын Их Хурлын гишүүн Даваасүрэн, Энх-Амгалан, Мөнхбаатар нарын урилгаар Хөвсгөл аймгийн ахмадын төлөөлөл Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүгдийнхээ ажил амьдралд хамгийн сайн сайхан бүгдийг хүсэн ерөөе.

Цогтгэрэл гишүүний тодруулгад хэн хариулах вэ? Энхболд гишүүн хариулъя. Нямаагийн Энхболд гишүүн.

Н.Энхболд: Намуудын төлөө өгөх санал нь ойлгомжтой тиймээ, хөтөлбөртөө өгч байна гэж үзнэ. Жагсаалтад байгаа хүмүүс дотроос аль нэг намын хэн нэгийг дугуйлна гэдэг бол ерөнхийдөө таны хэлсэнтэй би бол санал нэг байна. Энэ бол улсын хэмжээнд том тойргоос сонгогдож байгаа л гэсэн үг байхгүй юу. Үгүй ээ, танай намын хүнд өгсөн, үгүй ээ тэр өөр. Тэр тойрог чинь өөр, үгүй ээ үгүй. Тэр өөр биш ээ. Яах вэ түүнийг та нар өөрсдийнхөөрөө ойлгоод яв. Ер нь мөрийн хөтөлбөрт өгч байна, хүнд өгч байна, том мажоритарт өгч байгаа, тийм. Тэгэхдээ үгүй ээ биш намын жагсаалт гаргаж байгаа юм чинь намын жагсаалтад өгч байна. Намын мөрийн хөтөлбөрт өгч байна гэдэг чинь пропорциональ руу өгч байгаа юу байхгүй юу. Тэгээд бид нар олж авсан арга нь энэ юм. Тэгэхгүй болохоор түрүүчийн удаагийн сонгуулийн ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Энхболд гишүүн гүйцээгээд хариулчих.

Н.Энхболд: Түрүүчийн сонгуулийн 2012 оны сонгуулийг нөгөө холимгоор явуулсныг дагаж гарч байгаа гол шүүмжлэл чинь наадах чинь байхгүй юу. Үгүй ээ, тэртээ тэргүй хүн бүгдийг нь юу яана. Тэгээд ингэж ярьж байна шүү дээ. Жагсаалт дотроо хүмүүс янз бүрийн юм хийчихнэ ээ намууд, үгүй ээ тэгээд л түүн дотроос нь сайныг нь шилээд сонгог л дээ. Тэгээд нэгэнт танай намаас дэвшсэн нэр дэвшигч юм бол АН-даа 1 оноо авчирч, 1 санал авчирч байна гэсэн үг шүү дээ. Намын чинь мөрийн хөтөлбөрт өгчихлөө, эсвэл бол танай намаас дэвшсэн хүнийг хүнээ харж байгаад сонгох сонирхолтой хүн дэмжчихлээ гэж бодоход тэр АН дээр л тооцогдохоос биш тэр хүнийг Ардын нам дээр тооцохгүй шүү дээ.

Л.Мөнхбаатар: Цогтгэрэл гишүүний асуултад нэмж хариулъя. Хуулийн төсөл хамтран санаачлагч Доржханд гишүүн хариулъя. Доржханд гишүүний микрофоныг өгөөрэй, асуултад хариулъя.

Т.Доржханд: Баярлалаа. Тэгэхээр энэ ингээд бид нарын парламент дээрээ бас нэг талдаа гаргах ёстой зүйл мөн үү гэвэл мөн. Ер нь бол 2012-16 оны тогтолцоо бол параллель тогтолцоо, холимог биш параллель тогтолцоо гэж ойлгох хэрэгтэй. Тэгээд тэр бол хаалттай жагсаал буюу намд нь өгдөг, намын бодлогод нь өгдөг энэ тогтолцоо бол олон улсын жишиг юм. Гэтэл нөгөө шүүмжлэл зарим 1 гишүүдийн шүүмжлэл болохоороо нам биш хүнээ дугуйлдаг баймаар байна гэсэн энэ шүүмжлэлээс болоод тэгвэл дараачийн асуудал нь жагсаалтаа нээе гээд тэгээд нээгээд явж байгаа. Уг нь бол зарчим бол эхнийх нь зөв юм. Тэгж байж улс төрийн нам тогтворждог, төлөвшидөг, институц бий болдог бодлогоор өрсөлддөг. Уг нь энэ бол олон улсын жишиг. Ингэж байж эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл нөгөө бүлгүүдийн төлөөллүүд орж ирж байдаг, тийм. Үүнийгээ бол харин нөгөө ажлын хэсэг дээрээ зүгээр яриад явах нь бол зүйтэй.

Тэгээд холимог тогтолцоо гэдэг бол хоорондоо ингээд уусдаг тогтолцоо шүү дээ. Үүнийг бол уг нь бид нар санал болгосон гэхдээ ажлын хэсэг дээрээ ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Жадамбын Бат-Эрдэнэ гишүүн асуултаа асууя. Дараа нь нэгтгээд хариулуулчихъя.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Сонгуулийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт орж ирж байна. Ер нь хэдүүлээ нэг сайн нухацтайнхан үзэх хэрэгтэй байх. Энэ өнгөрсөн оны 10, 11, 12 сард гадаа жагсаал болсон, бүгд мэдэж байгаа. Дээрээс нь нүүрс, Хөгжлийн банкттай холбоотой хэлэлцүүлгүүд болсон. Ер нь ард иргэд нэлээн бухимдалтай байсан, одоо ч бухимдалтай байгаа. Тэгээд энэ саарал байшин дотор нэг болох бүтэхгүй хэдэн 76 нөхөд суугаад байгаа юм шиг л ийм л ойлголт байгаад байгаа шүү дээ. Мааш олон, энэ жагсаал бол ер нь яг бодит болсон жагсаал гэж би бас бодоод яваад байгаа. Хэд хэдэн хүмүүстэй уулзсан. Жагсагчидтай уулзсан, олон сайхан залуучууд, мэдлэгтэй боловсролтой хүмүүстэй уулзсан. Тэгээд ярьж байхад та нар хэрвээ ингээд үнэхээр энэ 76 гишүүн болохгүй, бүтэхгүй нөхөд гээд байгаа юм бол өөрсдөө орж ирээд ингээд засалцаад явахад яадаг юм гэсэн. Тэгэхээр сонгуулийн зардлаа бид нар гаргаж чадахгүй, наад сонгуульд чинь орж чадахгүй шүү дээ л гэж байгаа байхгүй юу. Энэ мааш том асуудал.

Тэгэхээр түрүүнээс хойш сонгуультай холбоотой, юу зардалтай холбоотой асуудлууд яригдаад байна, нэг л одоо бид нар шийдлүүд хийж чадахгүй л байх шиг байх юм. 1 асуулт байгаад байна. Ажлын хэсэг яг сонгуульд 1 гишүүнээс дунджаар хэдэн төгрөг гарч байна гэсэн ийм тооцоо гарсан уу? Үүнийг барагцаагаар хэлж өгөөч боломж байна уу? 1 дүгээрт.

2 дугаарт, бид энэ зардал маань их байх тусмаа ер нь санал худалдаж авах

тал руугаа орж байна гэсэн ойлголт байгаад байгаа шүү дээ. Монгол Улсын 1 иргэн статистик тоогоор сая 500 төгрөгийн орлоготой цалинтай гэж байгаа юм. Статистик тоо шүү дээ. Ингээд 12 сард нь үржүүлээд 4 жилд нь үржүүлэхэд 72 сая төгрөгийн орлоготой гэж байгаа юм. Монгол Улсын 1 иргэн 72 сая төгрөгийн орлоготой гэж үзсэн. Сонгуульд та бүхэн хэл дээ, яг хэдэн төгрөг ер нь дунджаар зарж орж ирж байна? Тэгэхээр үүний зөрүү ямар хэмжээтэй байгаа вэ? Үүнээс ингээд харахаар хэн мөнгөтэй, бололцоотой, боломжтой, сонгуульд ордог, цаана нь өчнөөн олон мэдлэгтэй, боловсролтой, чадалтай, туршилагатай судлаач, эрдэмтэн, эдийн засагчид сонгуульд орох ийм боломж бололцоогүйгээр ард талд нь үлдэх ийм нөхцөл байдал бий болгочоод байна шүү дээ. Үүнээс чинь хамаг юм бий болоод байна шүү дээ. Тэгэхээр эндээс ер нь сонгуулийн зардлыг нэг хамаагүй ингээд хаячхаж бас болмооргүй байгаад байгаа юм.

2 дугаарт, тэр ухуулагчтай холбоотой асуудлууд байна. Сайн дурын гэсэн бол одоо сайн дураараа явчихмаар байна. Өөрсдийгөө удирдах, өөрсдийнхөө төлөөлөл болж байгаа удирдах гэх юм уу, юу гэх юм одоо өмнөөс нь бол хууль батлалцах, амьдралынх нь хуулийн суурь хуулийг баталж өгөх ийм хүмүүсээ томилж байгаа бол, ийм хүмүүсээ сонгож байгаа бол, яагаад сайн дураараа үйлчилж бас болохгүй гэж.

Тэгээд 2 дугаарт, энэ сонгогчдоо бид нар ер нь жилээс жилд л улам одоо буруу юм руу л, жишиг рүү л оруулаад байгаа шүү дээ. Яг тоотой хэсэг яг амьдрал дээр хэдүүлээ үнэнээ ярь л даа. Энэ чинь, амьдралдаа юун дээр тоотой яг бодит хуульд заасан хүмүүст нь бас тодорхой хэмжээгээр хөлсөө зараад ингээд явуулдаг, бусдыг нь бас ил далд янз, янзын тийм сурталчилгаа ухуулагч нар томилоод явуулдаг гээд ингээд л явж байгаа юм. Тэгээд бид нар яг үүнийгээ засаж байж нөгөө нэг цэвэр нийгмийг бий

болгох, цэвэр энэ дотор боломж бололцоотой хүмүүс нь орж ирэх, тэгээд хууль жинхэнэ батлалцдаг судлаачид нь орж ирэх, бүх зүйл чинь үүний чинь суурь нь ерөөсөө энэ зардалтай холбоотой асуудал болчихоод байна шүү дээ. Тэгээд энэ дээр нэг хариулт аваад, тэгээд дахиад тодруулъя.

Л.Мөнхбаатар: Хуулийн төсөл санаачлагч Нямаагийн Энхболд гишүүн хариулъя, нэмж ажлын хэсэг хариулж болно.

Н.Энхболд: Түрүүн яг ийм асуулт гарсан, тэгээд би хэлсэн л дээ ажлын хэсэг дээр Мөнх-Оргил гишүүн ч бас энэ асуудлыг хөндсөн. Ер нь угаасаа яг л Бат-Эрдэнэ гишүүний хэлж байгаагаар үнэхээр өөрсдийнхөө ирээдүй, өөрсдийнхөө үр хүүхдийн ирээдүй, улс орны ирээдүйн төлөө чин сэтгэлээсээ зүтгэе гэж байгаа бол хүн болгон өөр өөрийнхөө байран дээр тэгвэл энэ сурталчилгаа энэ юмнуудыг үнэ төлбөргүй, сайн дурынхаа үндсэн дээр хийж өгч байвал яасан юм бэ гэдэг асуудлыг ярьсан. Одоо чухам яг өнөөдрийн бид нарын сонгууль явж ирсэн туршилагаас харахад хамгийн наад захын сурталчилгааны материалыг хүнд тарааж өгөхөөс эхлээд, айлуудад хүргэхээс эхлээд л ажил гардаг л даа. Тэгээд одоо яг тэгж хүмүүс явах нь уу, үгүй юү? Би бол сонгуульд ажиллаж байсан, ажиллах гэж бодож байгаа хүмүүсийн өмнөөс тэд нар бүгдээрээ ямар ч урамшуулал, цалингүйгээр тэгээд яваад өгөхөд бэлэн байна гэж хэлж мэдэхгүй л байна. Яах вэ, хэлэлцүүлгийн явцад хэдүүлээ санал гаргаад олонхоороо ишидэж болно. Ерөөсөө ухуулагч байна, бидний нэр дэвшиж байгаа хүмүүсийн төлөө ажиллах ёстой, үнэ хөлсгүй ажиллах ёстой, сайн дурынхаа үндсэн дээр ажиллах ёстой гэж олонх үзвэл тэгээд л гарчихна. Үгүй ээ, бас тодорхой хэмжээний зардал яах аргагүй гардаг даа, түүнд нь ядаж одоо бид нарын санал болгосон шиг үгүй ээ дор хаяж нэг 10 хэд хоногийн л ажил шүү дээ, тийм ээ. Ядаж

нэг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээний юмыг нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ шүү дээ. Ингээж байж бас тэр ажиллуулахгүй бол болохгүй дээ гэж болохгүй байх л гэж бодож бид нар саналаа оруулж байгаа. Тэгээд зарчмын зөрүүтэй санал оруулж болно, ухуулагч нараа та нар ямар ч урамишуулал, нөхөн төлбөргүйгээр бид нэр дэвшиж байгаа хүмүүсийн өмнөөс яваад, ялангуяа хөдөө энэ тэр бол, багуудаар хүргээд унаа малынхаа зардлыг гаргаад яв гэхэд бас яг өнөөдөр яаж хүлээж авах бол доо гэж бодож л ийм санал оруулсан юм. Хэлэлцүүлгийн явцад бол ямар ч байдлаар шийдэж болно л доо уг нь, тийм. Бусдыг нь өөр ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсэг нэмж хариулъя. Ажлын хэсгийн 83 дугаар микрофоныг өгье.

П.Дэлгэрнаран: Бат-Эрдэнэ гишүүний тэр асуусан тооцоолол дээр хариулахад бол ийм байгаа. Яг одоогийн байдлаар бол хууль батлагдаагүй байхад тэдэн төгрөг гарна аа гэх нарийн тооцоолол хийх боломжгүй байна. Ер нь энэ тооцооллыг бол хууль батлагдсаны дараагаар төрийн аудитын байгууллага гаргаж тогтоодог, ингээд өгдөг. Зүгээр яах вэ, энд сонирхуулаад гэх юм уу, 20 онтой харьцуулаад хэлэх юм бол 20 онд бол нэг тойрогт дунджаар ер нь тойргуудын зардал бол харилцан адилгүй байдаг. Хот хөдөө гэдэг юм уу, үүнээсээ болоод ер нь 390 орчмоос 600-гийн хооронд 20 оны зардал бол 600 сая орчим төгрөгийн хооронд ингээд нэг дунджаар 400-аад сая төгрөгийн ийм зардалтайгаар 20 оны сонгууль болж өнгөрсөн. Тэгэхээр одоо бид нарын энэ өргөн барьсан, манай гишүүдийн өргөн барьсан энэ хуулийн төслөөр зардлыг 50 хувь хямдруулна аа гэвэл яах вэ 1 барагцаагаар ийм тооцоолол харагдах юм аа гэсэн урьдчилаад зүгээр барагцаалж хэлбэл иймэрхүү тооцоолол харагдах юм аа л гэж хэлэх байна. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Жадамбын Бат-Эрдэнэ гишүүн тодруулж асууя.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ажлын хэсэг маань бас амьдрал руу орж хариулахыг хүсэж байна. Хэрвээ нэгэнт л хууль хийж байгаа доторх бас судалгаа юмнуудаа хийчихсэн л байх ёстой шүү дээ, энэ чинь. Тэгээд би сая хэллээ шүү дээ. Нэг Монгол Улсын нэг иргэн статистикийн дундаж үнэлгээгээр 72 сая төгрөгийн орлого олж байгаа шүү. 72 сая төгрөгийн орлого олж байгаа. Таны саяын хэлж байгаагаар 600 сая төгрөг дунджаар зарах гээд байна. Асар их зөрүү байгаа биз. Юуны төлөө ийшээ зүтгэж байгаа юм гэдэг асуултыг асууж байгаа шүү дээ, энэ чинь ,бодит байдал шүү дээ энэ чинь, хариулж чадахгүй л байгаа шүү дээ. Тэгээд үүнийгээ шийдэж байж хэдүүлээ явах хэрэгтэй шүү дээ энэ чинь одоо. Үнэхээр одоо цэвэршье, нийгмээ сайжруулъя одоо үнэхээр бодит хувьсгал хийе, шинэчлэл хийе л гэж байгаа бол бид нар ингээд энэ өөрчлөлтүүдийг хуульдаа оруулах хэрэгтэй шүү дээ.

Дээрээс нь 30 сая төгрөг гэж байх шиг байна 1 компани, 2 компани 60 ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Бат-Эрдэнэ гишүүн гүйцээгээд асуучихъя.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Тэгээд нэг бол энэ чинь хандиваар мэдлэгтэй, боловсролтой хүмүүс нь тэгээд хандив авч байгаад сонгуульд орох, мөнгөтэй хүмүүс, бизнестэй хүмүүс нь бол мөнгөө зарж сонгуульд орох нэг хоёрхон л зам болчихоод байна шүү дээ. Тэгээд үүнийхээ ар дээр 30 сая төгрөгөөр нэг компаниас хандив авсан хүн цаашаагаа нөгөө компанитайгаа яах вэ, угаасаа баярлалаа гэж хэлээд үлдэх үү? Баярлалаа гэж хэлээд дуусах уу? Мөрөн дээрээ алгадаад ингээд асуудал ингээд шийдэгдээд дуусчих уу? Үүнийгээ бодолцох хэрэгтэй байна шүү дээ. 30 сая гэж би сая харлаа, 30 сая төгрөгт нэг компани өгнө гэж байна. 2 компани 60 сая, 10 компани 300 сая,

тэгээд нөгөө нэг компаниудын ивээлд ордог, компанийн төлөөлөл болдог гэдэг юм чинь энэ чинь ингээд л бид нар өөрсдөө хуульд нь албан ёсоор суутгаад байгаа юм биш үү.

Ухуулагчтай холбоотой асуудал дээр бол ер нь би түрүүн хэллээ шүү дээ. Үнэхээр улс орныхоо төлөө өөрсдийнхөө энэ итгэл үнэмшилээр одоо төлөөлөл болж байгаа гэж явж байгаа бол энэ хүмүүс бид тодорхой хэмжээнд ажиллах ийм боломж бололцоог нь олгох, тэртээ тэргүй хүн өөрсдийнхөө ирээдүйн төлөө зөв хүнээ сонгоё гэж байгаа түүнийхээ төлөө нэг гүйж очоод нэг хэдэн материалыг нь тараагаад өгчхөлгүй ч яах вэ дээ, уг нь. Хамгийн гол нь бид нар шинэчлэлээ хийж чадаж байгаа юу? Энэ нийгмээ цэвэршүүлж чадаж байгаа юу, ирээдүйн бидний зорилго чинь юу билээ, ардчилсан нийгмийг бий болгох, дундаж давхаргыг бий болгох, ингээд том хувьсгал хийх том шинэчлэл хийх ёстой гэж л бид нар энэ рүү зориод байгаа шүү дээ. Тэгэхээр энэ талынхаа зүйлүүдийг.

2 дугаарт, тэр царцаатай холбоотой асуудал дээр нэг хариулт хэлж өгөөч. Жил болгон баахан царцаа давхиж очдог шүү дээ. Царцаа, яг үүнтэй мөн ижил зөндөө олон хүмүүсийг дайчлаад тийшээ аваачаад л хэвтүүлчихдэг, мянга мянгаар нь царцаа аваачаад явуулчихдаг. Бас мөнгөтэй хүмүүсийн энэ нэг асуудлууд байна. Ер нь бол жишээ нь манай тойрог дээр Бат-Эрдэнэ гэдэг нэг хүн нэр дэвшсэн. Ямар ч одоо сурталчилгаа юу ч хийхгүй зүгээр л дэмий тэнэсээр байгаад л дууссан. Үгүй ээ, очиж очиж Бат-Эрдэнэ гэдэг хүн давхцаж очоод тэгээд тэр хүн үнэхээр сонгогдъё гэсэн бол бас нэг явна даа, хүнтэй уулзана даа. Машин тэрэг тэр ухуулагч хөлсөлсөн яах вэ тэгээд л явсаар байгаад л дууссан шүү дээ. Үгүй ээ, инээдтэй байгаа биз дээ, энэ чинь. Хэн нэг нь бас л мөнгө төгрөг өгөөд л явуулж л байна шүү дээ, энэ чинь. Амьдрал дээр байгаа шүү дээ. Энэ чинь том ухуулагч, үгүй ээ тэгээд иймэрхүү зүйлүүдээ энэ царцаатай холбоотой

асуудал гээд ерөөсөө бид нарт амьдрал иийдэх асуудлууд зөндөө л байгаад байна. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Байр сууриа илэрхийлээд үг хэлчихлээ гэж ойлголоо.

Хавдисламын Баделхан гишүүн асуултаа асууя.

Х.Баделхан: Баярлалаа. Манай Үндсэн хуульд бол Улсын Их Хурлын гишүүдийг шууд сонгоно гэж заасан байгаа. Их Хурлын гишүүд иргэдийн төлөөлөл, ард түмний төлөөлөл, нөгөө талаараа орон нутгийн төлөөлөл, манай өргөн уудам нутагтай Монгол орны хувьд аймаг, сум болгоноос, аймаг болгоноос ингээд сонгогдоод Их Хуралд суудаг. Их Хурал бол манай төрийн эрх барих дээд байгууллага. Нэг ёсондоо төрийн төлөөллөө сонгож байгаа хэлбэр л дээ. Тийм учраас нутгийн иргэдийн төлөөлөл заавал байх ёстой гэж ингэж үзэж байгаа.

Манай аймгийн хувьд ер нь улсын хэмжээний хамгийн олон хүн амтай аймгийн тоонд ордог, эхний 3 аймагт ордог, 3 аймгийн тоонд ордог. Ер нь сонгууль болгон дээр 3 хүний төлөөлөл бол байнга сонгогдоод ирсэн юм байна лээ. 3 хүнээ төлөөлөл болгоод парламентад суулгаж ирсэн юм байна. Бүр анх 1924 онд анхны Үндсэн хуулиа батлахад бас 3 хүний төлөөлөл оролцож байсан түүхтэй юм байна лээ. Гэтэл 12 онд бол холимог тогтолцоотой болоод 2 хүн сонгогдсон. 12 онд холимог тогтолцоо бөгөөд 48, 28-аар сонгууль явагдсан. Тэгээд хүний тоо 1-ээр буураад 2 хүн болсон. Одоо энэ удаа 50, 50-аар ингээд сонгууль явагдах юм байна. Тэгэхээр бүр 1 хүн болчих болов уу гэсэн тийм бодолтой байгаа, орон нутгийн иргэд. Тэгэхээр энэ иргэдийн төлөөллийг яаж хангах юм бэ? Ер нь түүний 3 хүний төлөөлөлтэй л байлгах талаар арга хэмжээ авч өгөөч гэсэн ийм орон нутгийн иргэдийн хүсэлт байгаа.

2 дахь нь бол ирц. Ер нь орон нутагтаа нэр дэвшсэн хүмүүс ирцийг бүрдүүлэх талаар бол маш их идэвхтэй ажилладаг. Ингээд ирц хангагддаг. Гэхдээ 92 оноос хойших 8 удаагийн сонгуулийн ирцийг харахад жил болгон буурч ирсэн юм байна. Гэтэл энэ удаа энэ хосолсон 38, 38-аар явагдахад ер нь ирц хэр бүрдэх юм бэ? Энэ тал дээр бас судалгаа хийсэн юм байна уу? Нэг ёсонд өмнөх сонгууль дээр тэр тойрогтоо нэр дэвшсэн гишүүд маш идэвхтэй сайн ажиллаад ирцийг бол бүрдүүлчхэж байгаа. Ирц ямар байх юм бол? Ер нь ирц бол 51 хувь уу, ер нь зүгээр иргэдийн нэрсээр авах юм уу. Энэ талаар нэг тайлбар авмаар байна. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Зочин танилцуулъя.

Сонгинохайрхан дүүргийн ерөнхий боловсролын “Хөгжил” цогцолбор сургуулийн 12 дугаар ангийн багш, сурагчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүгдэд сурлагын өндөр амжилт хүсье.

Баделхан гишүүний асуултад Тогтохсүрэн гишүүн хариулъя.

Д.Тогтохсүрэн: Баярлалаа. Баделхан гишүүний асуултад хариулъя. Одоо 38, 38 яг өнөөдөр мөрдөж байгаа Үндсэн хуулийнхаа хүрээнд авч үзэх юм бол 38, 38 гэдгээр явбал мэдээж аймгуудын тойрогт нэр дэвшигчдийн тоо тодорхой хүрээнд багасах нь тодорхой болоод байгаа юм.

Ирцийг нэмэгдүүлэх хэд хэдэн арга байгаа. 1 дүгээрт, урьдчилсан санал өгөлтийг хийсэн. Нөгөө 5 хоногийн хугацаанд, санал хураалт явахаас 5 өдрийн өмнө урьдчилсан санал хураалтууд явагдаж байгаа. Тийм учраас 1 дүгээрт энэ ирцэд нөлөөлөх болов уу гэж бодож байгаа.

2 дугаарт, пропорциональ элементийн санал хураалтыг тэр өдөр нь ч, мөн гадаадад байгаа сонгогчдоосоо

авна, гадаадад байгаа сонгогчдоосоо авна. Хэрэв тэр өдөр нь одоо өөр орон нутагт юм уу, өөр тойрогт явж байх үед пропорциональ саналаа өгөх бүрэн эрхтэй, бүрэн эрхтэй. Тийм учраас энэ энэ байдлуудаасаа хараад бид нар ирцийг тодорхой хүрээнд нэмэгдэх болов уу гэж бодож байна. Ирцийн тухайд бол энэ нэмэлт, өөрчлөлтөөр хөндөгдөөгүй, өнөөдрийн мөрдөж байгаа Сонгуулийн хуулиар 50 хувь дээр сонгогчдын 50 хувь дээр нэмэх нь 1 нь орсон тохиолдолд саналыг хүчинтэйд тооцно гэсэн хуультай. Энэ хуулиараа явж байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Жигжидийн Батжаргал гишүүн асуултаа асууя.

Ж.Батжаргал: Баярлалаа. Тэгэхээр Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөл орж ирж байна. Мэдээж энэ хэлэлцүүлгийн явцад олон талаас нь тал бүрээс нь нэлээн сайн ярилцаж, шийдэлд хүрэх байх гэж би ингээж ойлгож байна. Тийм учраас ажлын хэсгээ нэлээн сайн байгуулж байж, нэлээн сайн ажиллах ёстой болов уу гэсэн ийм зүйл байна гэж.

Намын жагсаалтаар тодорхой тооны нэр дэвшигчид дэвшинэ гээд байгаа. Тэгээд хэрвээ хэдүүлээ ингээж ярьж байгаа бол намын жагсаалтаар нэр дэвшигчийн жагсаалт ил байх тухай асуудлыг л ярих болохоос биш тэр жагсаалтад байгаа улсын төлөө санал өгдөг юм гэж байж таарахгүй шүү. Ингэх юм бол 38 хүн ахиу санал авахын төлөөх өрсөлдөөн болж хувирна шүү. Ерөөсөө бид нар энэ пропорциональ системийн давуу тал, нам хариуцлагаа үүрдэг, нам шүүгддэг, нам нэгдсэн бодлогоор хөгжлийнхөө асуудлыг ярьдаг үйл явцаа л гэж харж л хийж байгаа үйл явц шүү дээ. Тийм учраас харин тэр сонгогчдыг саналаа илэрхийлэх бололцоог нь хангаж, ийм нэр дэвшигчид байгаа юм аа гэдгийг нь харуулж чадаад, саналаа өгөхдөө бол зөвхөн намын төлөө санал өгдөг энэ асуудлаар хууль, эрх зүйн

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

зохицуулалтыг нь хийж өгөхгүй бол энэ ёстой эрх зүйн гажиг үүснэ шүү. Юун тэр парламентын ардчиллыг хөгжүүлэх, тийм асуудал байхгүй ээ. Тийм учраас үүнийг би төсөл өргөн баригчид онцгой анхаарал хандуулж ажиллах ёстой гэж ингэж ойлгож байна.

Бид сүүлийн хэдэн жил улс төрийн намууд нь хатуу гишүүнчлэлгүй улс орнуудын сонгуулийн хуулийг авч хэрэглээд болж өгөхгүй байгаа юм. Бид бол улс төрийн нам нь хатуу гишүүнчлэлтэй улс орон байхгүй юу. Тийм учраас ухуулга сурталчилгааны үйл явц, намынхаа сонгууль эрхэлсэн байгууллага дээр тулгуурлаж явагдах ёстой. Түүнээс нэр дэвшигчийн баг энэ тэр байж таарамгүй байгаад байгаа юм. Одоо та нарын оруулж ирчхээд байгаа энэ хуулийн концепцоор бол холимог систем гэж оруулж ирж байна. Тийм учраас ёстой одоо харин наад хатуу гишүүнчлэлтэй улс орнуудынхаа сонгуулийн үзэл баримтлалтай нь нийцүүлж, намынхаа сонгууль эрхэлсэн байгууллага дээр ухуулга сурталчилгааных нь ажил явдаг энэ арга хэлбэрийг нь шийдэж өгөх ёстой. Тэгээд түүндээ харин нэр дэвшигчид нь тойрогт нэр дэвшигчид нь тодорхой санхүүжилтэд дэм оруулахаар эрх зүйн зохицуулалтыг нь хийж өгч чадах юм бол сая энэ нам хийгээд нэр дэвшигчдийн ухуулга сурталчилгааны бодлогын үйл ажиллагаанууд нэгдсэн байдлаар явах, зардал мөнгө хэмнэх ийм бололцоо боломж бүх юм нь бүрдэнэ ээ.

Дээр нь тэр мэтгэлцээний зарчим яриад байгаа бол нэр дэвшигчид мэтгэлцэнэ гэхээсээ илүүтэйгээр тэр орон нутгууд дээрээ, тойрог бүр дээрээ улс төрийн байгууллагууд нь мэтгэлцээнээ хийх ёстой. Түүнд нь нэр дэвшигч хамтдаа оролцож, өөрийнхөө намын сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх тал дээр, тухайн орон нутгийнхаа чиглэлээр тусаж орсон асуудлуудаараа илүүтэй байр сууриа илэрхийлдэг ийм л үйл явц явах ёстой гэж ингэж ойлгож байна. Тэгэхгүй бол бас

наад хууль дотор чинь нэр дэвшигч өөрийн бие даасан хөтөлбөргүй орно. Тэгэхээр мэтгэлцээнд орохоор тэр нэр дэвшигч юу ярих юм. Намынхаа сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг ярина шүү дээ, ойлгомжтой. Тэгэхээр зэрэг үүний ерөөсөө ухуулга сурталчилгааны нэгдсэн бодлого, эргээд хариуцлага хүлээх хамтын зарчмыг нь бодож энэ сонгуулийн ухуулга сурталчилгааны ажлыг намын сонгууль эрхэлсэн байгууллагынх нь бүтэц дээр явуулах талаар л бодмоор байна. Энэ дээр ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Батжаргал гишүүн ерөнхийдөө хуулийн төсөлд санал хэлчихлээ. Хариулт авах юм уу, та. Хуулийн төсөл санаачлагч Тогтохсүрэн гишүүн асуултад хариулъя.

Д.Тогтохсүрэн: Батжаргал гишүүн бол үндсэндээ санал хэлсэн юмаа, 3 чиглэлээр. Батжаргал гишүүний хэлдэг тэр үнэн. Тэр намын жагсаалтаар л хэрэв сонгогдох гэж байгаа бол нэргүй байх ёстой гэдэг бол энэ олон улсын зарчим. Тэгэхдээ манайх 12 онд энэ пропорциональ тогтолцооны элементийг авч хэрэгжүүлсэн. Ингэхэд 2 асуудал дээр иргэдийн зүгээс асар их шүүмжлэлтэй байдаг 2 асуудал байгаа юм.

1 дүгээрт нь, гулсах тухай асуудал байдаг. Тэгээд энэ хуульд бол бид нар намын нэрсийн жагсаалтаар нэр дэвшиж байгаа хүн эсвэл тойрогт нэр дэвшиж байгаа хүн давхар нэр дэвшихийг хориглочихсон байгаа. Тийм учраас гулсах тухай ойлголт бол байхгүй ээ гэж байгаа юм.

2 дугаар асуулт нь нөгөө намын нэрийн ард хүн нуугдах гээд байна гээд байгаа. Янз бүрийн одоо нэр муутай хүмүүс нуугдах гээд байна гэдэг ийм шүүмжлэл байдаг учраас намын нэрсийн жагсаалтыг гаргаж байгаа юм. Тийм, учраас намд хэрвээ санал өгөхгүй гэвэл нэрсийн жагсаалтаас санал нэрсийн жагсаалтад байгаа нэр дэвшигчдээс

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

сонгох нь нээлттэй байгаа юм. Ийм хэлбэрээр зохицуулалтыг хийж өгсөн.

Батжаргал гишүүний энэ саналуудыг ажлын хэсэг дараа нь авч үзээд боловсронгуй болгоод, яриад явах бол ийм боломжтой саналууд байна гэж ингэж үзэж байна.

Л.Мөнхбаатар: Ширнэнбаньдын Адьшаа гишүүн асуултаа асууя.

Ш.Адьшаа: Пүрэвдорж оо, чимээгүй байж байгаарай, би асуултаа асуучихъя. Би энэ сонгуулийн хуулийн хэлэлцүүлэгт өчигдөр би Төрийн байгуулалтын байнгын хороон дээр бас саналаа илэрхийлж байсан. Ингээд би энэ ажлын хэсгийн гишүүн, МАН-ын бүлгийн дарга Тогтохсүрэнгээс 2, 3 асуулт асууя. Энэ Сонгуулийн тухай хуулийг өргөн барьж өнөөдөр Улсын Их Хурал хэлэлцэж байна. Тэгээд Сонгуулийн тухай хууль Монгол Улсын Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалд нийцсэн байх ёстой. Энд зориуд би нэг юмыг хатуу анхааруулж хэлье, өчигдөр ч би хэлсэн. Энэ аливаа Үндсэн хуулийн өөрчлөлт, энэ Сонгуулийн хуулийн тогтолцооны асуудал ярихдаа Үндсэн хуулийн Цэцийн нэрийг, Үндсэн хуулийн Цэцийн шийдвэрийг ярихыг бүр Танаас одоо дахиж ийм асуудал ярихгүй байхыг би хатуу шаардаж байна. Яагаад гэхээр өнөөдөр Үндсэн хуулийн Цэц гэдэг бол Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталсан хууль Үндсэн хууль зөрчиж үү гэдэг асуудлыг л ярьдаг. Гэтэл өнөөдөр Үндсэн хуулийн Цэц Улсын Их Хуралд үүрэг чиглэл өгсөн мэтээр тэр Цэцийн тогтоол, шийдвэрүүд дотор ийм агуулгатай зүйл байгаа мэтээр, ингэж хууль тогтоох эрх мэдлийг Үндсэн хуулийн Цэцэд өгсөн мэтээр ийм ойлголтыг нийгэмд тараахыг хэн ч хэрхэвч зөвшөөрөхгүй ээ гэдгийг бас цаашидаа анхаараарай гэж хэлье.

Тэгээд энэ Үндсэн хуулийн тэр шууд сонгоно гэдэг түрүүн Чинзориг гишүүн асуугаад байсан, энэ зарчим чинь энэ сонгуулийн хуульд хэр багтсан бэ?

Дээр нь тэр намын санхүүжилт, зардлын асуудал гэж байгаа юм. Өчигдөр Улсын Их Хурлын дарга зардлыг бууруулна гэдэг юм ярьж байснаа энэ сонгуулийн сүүлийн үеийн сонгуулиуд дандаа мөнгө авлига болдог. Авлигын сонгууль хийдэг, сонгогчдыг мөнгө төгрөгөөр сонгууль хийдэг ийм юм ярьж байна лээ. Үүнийгээ бас ингээд Баянхонгорт хэдэн төгрөгийн мөнгө төгрөг тараагаад өөрөө энд гарч ирсэн хүн байгаа. Үүнийг бас энэ Монголчуудад Улсын Их Хурлын даргын хувьд үүнийгээ тайлбарлах байх аа гэж би бодож байгаа юм. Тэгэхээр энэ сонгуулийн зардлыг бууруулахад ямар шийдэл гаргасан бэ гэдэг талаар нэг хариулт авъя.

Тэгээд дээр нь өнөөдөр энэ Сонгуулийн хууль батлагдахтай холбогдуулаад улс төрийн намуудын тухай хууль хатуу гишүүнчлэлгүй гэдэг асуудал ярьж байгаа. Гэтэл сонгуульд нэр дэвшиж байгаа энэ бүх нэр дэвшигч тэгш боломжоор хангана. Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан сонгох, сонгогдох эрхийг эрхэмлэнэ ээ гэж бүр ингэж та нар өнөөдөр яриад байгаа. Гэтэл өнөөдөр намынхаа даргад таалагддаггүй, намынхаа бодлого энэ тэрийг бас тодорхой зарчмаар шүүмжилдэг ийм хүмүүс нэр дэвшүүлэхгүй байвал тэр хүмүүсийн эрх яаж хангагдах юм. Энэ талаар нэг тайлбар авъя. Энэ бол өнөөдөр өөр намын гишүүнийг заавал тэр намаасаа нэр дэвши, бусад газраас нэр дэвшиж болохгүй, нэг бол бие дааж нэр дэвши гэдэг ийм шаардлагыг тавьсаар ирсэн. Гэтэл тэр тухайн намын гишүүний, тухайн иргэний эрхийн асуудал энд яаж тусгагдах юм бэ, үүнийг хангах талаар ямар бодлогыг барьж байгаа вэ гэдэг талаар хариулт авъя.

Л.Мөнхбаатар: Адьшаа гишүүний асуултад хуулийн төсөл санаачлагч Тогтохсүрэн гишүүн хариулъя.

Д.Тогтохсүрэн: Улсын Их Хурлын гишүүн бидний өргөн барьсан Сонгуулийн

тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг бид Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалд нийцэж байгаа гэж үзэж энэ хуулийн төслийг өргөн барьсан. Хууль санаачлах, хууль тогтоох эрх мэдэл бол зөвхөн Улсын Их Хуралд байгаа. Үндсэн хуулийн Цэцийн дүгнэлтийг битгий дурдаач ээ гээд байна. Зүгээр яах вэ, бид нар энэ нөгөө пропорциональ тогтолцоотой холбоотой асуудал ярихаар Үндсэн хуулийн Цэцийн дүгнэлтийг дурдахаас өөр аргагүй учраас л би дурдаж ярьсан. Өөрөөр хэлбэл хууль тогтоогчид маань эсвэл хуулийн төсөл санаачлагчид маань Үндсэн хуулийн хүрээнд, бусад хуулийн хүрээнд бид хуулийнхаа төслийг өргөн барих ёстой. Энэ хүрээндээ л бид дурдаж яваа.

Юуны шууд сонгох тухайд бол энэ хуульд бол тойргоос нэр дэвшсэн ч, намын жагсаалтаар нэр дэвшсэн ч хүн сонгох учраас шууд сонгох гэдэг Үндсэн хуулийн заалт бид хангагдаж байгаа гэж ингэж үзэж байгаа. Сонгуулийн зардлыг манай Сонгуулийн ерөнхий хороо тооцсон байгаа. Ухуулагчийн зардлаас эхлээд сурталчилгааны самбар, сурталчилгаанд явдаг автомашины зардал гээд бүгдээрээ буурсан. Нийт бол 1 тойрогт зарцуулж байгаа сурталчилгааны зардал өмнөхөөсөө 48 хувиар буурах боломжтой байна гэж Сонгуулийн ерөнхий хороо тооцоо гаргасан байгаа.

Өнөөдөр мөрдөж байгаа Улс төрийн намын тухай хууль Монгол Улс бол хатуу намын гишүүнчлэлтэй явж байгаа. Харин энэ сонгуулийн хуулиар өөрийнхөө одоо гишүүнчлэлтэй байгаа намаасаа нэр дэвшиж чадахгүй бол тэндээсээ гараад өөр намаас нэр дэвших, бие даан нэр дэвших нь бол бүгд нээлттэй байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулах юм уу? Адьшаа гишүүн тодруулж асууя.

Ш.Адьяа: Тэр Үндсэн хуулийн Цэцийн нэрийг барьж байгаа гэдэг чинь ерөөсөө үнэн шүү. Үндсэн хуулийн Цэц

гэдэг бол түрүүн би бүр хэлсэн. Монгол Улсын Их Хурлаас баталсан хууль Үндсэн хуульд нийцэж байна уу, нийцэхгүй байна уу гэдгийг л ярьдаг. Гэтэл тэр Үндсэн хуулийн Цэцийн дүгнэлт дээр энэ сонгуулийг ийм журмаар явуул, пропорционалиар явуул, нэг бол өөр хэлбэрээр явуул гэж заасан мэтээр та нар яриад байгаа байхгүй юу. Үүнийг дурдах ямар ч шаардлага байхгүй. Үндсэн хууль зөрчсөн, зөрчөөгүй гэдэг дүгнэлтийг тэр Цэц гаргаад л тавьсан. Гэтэл тэр Цэцийн чинь дүгнэлт дээр сонгуулийн системийг ийм системээр явуул аа, олон болго оо, тоо нэм ээ гэдэг юм ерөөсөө байхгүй шүү дээ. Тийм асуудлыг өнөөдөр хариуцлагагүй та ингэж ийм том намын бүлгийн даргын хувьд ингэж цаашид яривал энэ ард түмнийг доромжилсон ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Хариулах юм уу. Хуулийн төсөл санаачлагч Тогтохсүрэн гишүүн хариулъя.

Д.Тогтохсүрэн: Би тоо нэм гэж Үндсэн хуулийн Цэцийн шийдвэр гарсан гэж огт хэлээгүй шүү, хариуцлагатай хэлье. Пропорциональ тогтолцоог өмнө нь хаачихсан байсан, тэрийг нээж байж болох юм гэдэг шийдвэрийг Үндсэн хуулийн Цэц 2022 оны 6 сарын 22-нд гаргасан гэдгийг л дурдсан. Би өөр юм дурдаагүй. Үндсэн хуулийн Цэцийн шийдвэрийг бол бид нар дурдаж л явна уу гэхээс бид заавал одоо үүгээр явна гэж Үндсэн хуульд заасан гэж би огт хэлээгүй. Үндсэн хуулийн Цэц өмнө нь пропорциональ тогтолцоог хорьчихсон байсан юм. Тэрийгээ өнгөрсөн онд нээсэн юм. Пропорционалиар ч явж болно, мажоритарар ч явж болно, холимгоороо ч явж болно, үүнийг Цэц нээгээд өгчихсөн учраас бид холимог тогтолцоог өргөн барьж байгаа юм аа л гэж ярьж байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Асуулт асууж, хариулт авч дууссан.

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

Улсын Их Хурлын гишүүн Төмөртоогоогийн Энхтүвшин асуултаа асууя.

Т.Энхтүвшин: Баярлалаа. Сонгуулийн тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг дэмжиж байна. Ер нь сонгуулийнх нь хуульд бас өөрчлөлт хийгээд цаашидаа ингээд сонгуулийнхаа хуулийг тогтвортой аваад явах нь бол зөв байх. Холимог тогтолцоогоор хийхэд ер нь цаашидаа ямар үр дүнд гарах юм бэ? Энэ үр дүнгийн талаар 1, 2, 3 гээд одоо ингээд нэг сайхан тайлбарлаад явчихвал их зүгээр байна.

Санхүүгийн хувьд, төсөв санхүүгийн хувьд бол хэмнэгдэх юм байна. Орон нутгийн бодлого, улсын том бодлого бол нэгтгэгдээд асуудал бас яриад явах ийм ач холбогдолтой юм байна. Өөр ямар ямар үр дүн гарах юм бэ гэдэг дээр бас нэг тодорхой 1, 2 гээд нэрлээд яваач ээ гэдгийг хэлмээр байна.

2 дахь асуудал бол энэ ирцийн асуудал байж байгаа. Орон нутгийн сонгууль бол ирцгүй болсон. Энэ Улсын Их Хурлын сонгуулийн ирцийн асуудал 50 дээр нэмэх нь 50, хэвээрээ байгаа юм шиг байна. Заавал одоо энэ дээр ирц тавих тийм шаардлага байна уу? Ингээд сонгууль болоод одоо юу гэдэг юм 7-8 цагийн алдад бол эрт янз янзын л юм гардаг юм шүү дээ. Нөгөө хол байгаа хүмүүсээ зөөдөг, олон хүнд бүлгээрээ очиж сонгууль өгдөг, тэгээд мөнгө төгрөг тараадаг ч гэдэг юм уу ийм асуудлууд зөндөө гардаг. Тэгэхээр энэ ирцийн асуудал дээр ер нь бас яаж явбал зүгээр юм бэ? Үүнийг заавал ирц тавьж заавал ингээж босго тавих шаардлага байгаа юм уу гэж асууж байна.

3 дахь асуудал дээр бол энэ тойрогт нэр дэвшээд жагсаалтад бас ороод явчих ийм бололцоо боломж байхгүй ээ гээд Тогтохсүрэн дарга бас хэлчих шиг болсон. Тэгээд мэдээж намууд чинь юу гэдэг юм, олон хүний санал авч ялалт байгуулахыг л бодож байгаа шүү

дээ. Тойрогтоо ч нэр дэвшдэг, жагсаалтад ч гэсэн ороод явдаг ийм бололцоо боломжийг нээж өгч бас болоогүй юм уу гэсэн ийм 3 асуулыг тавьж байна.

Л.Мөнхбаатар: Энхтүвшин гишүүний эхний асуултад нь Доржханд гишүүн хариулъя.

Т.Доржханд: Баярлалаа. Энхтүвшин гишүүний асуулт 1, 3 дугаар асуултад хариулъя. Тэгээд манай ажлын хэсгээс хариулах байх аа, 2-т нь бол.

1 дүгээр асуулт нь юу байна гээд тэгэхээр яг ямар, ямар үр дүнгүүд гарах юм бэ гээд тодорхой асууж байна. Би маш тодорхой хэлье. Маш том үр дүн гарна. 1 дүгээрт, пропорциональ элемент 50 хувьд нь орсон тохиолдолд энэ парламентын 50 хувь маань нийт эдийн засгийн бүтээн байгуулалт, бодлого ярьдаг, бодлогыг санхүүжүүлдэг, бодлогын төлөө кноп дардаг ийм парламент бүрдэх юм. Өөрөөр хэлэх юм бол парламент бол улс төрийн намуудын бодлогын мэтгэлцээний талбар байдаг. Яг энэ агуулгаараа бид нар бодлогоороо өрсөлддөг болно. Тэгээд өнөөдрийн байдал бүгд мэдэж байгаа шүү дээ. Бид нар 5, 10 жилийн бодлого хэрэгжүүлж чадахаа больчихсон. Нэг жилийнхээ төлөвлөгөөг хүртэл, төсвийг хүртэл 1, 2 удаа тодотгодог, өөрчилдөг болчихсон. Энэ өөрөө бид нар бодлогогүй болчихсон байхгүй юу. Яагаад вэ гэхээр энэ парламент маань өөрөө бодлого ярьдаг ийм парламент байж чадахгүй байгаа юм. Энэ яаж бий болох вэ гэхээр олон улсад бол пропорциональ систем орж байж л бий болдог. 100 хувь пропорциональ орох юм бол 100 хувь бодлого ярьдаг, 50 хувь бол ядаж 50 хувьд нь бодлого барьдаг байя аа гэж байгаа юм.

2 дугаарт, Монгол Улсын эдийн засагт маш том өөрчлөлт гарна шүү, Энхтүвшин гишүүн ээ. Тухайлбал өнөөдөр 30 жилийн хугацаанд Монгол Улсын нийт

өр 30 тэрбум доллар, Засгийн газрын өр 30 их наяд төгрөг байгаа юм аа. Тэгээд төсөв маань жилийн жилд алдагдалтай баталдаг, яагаад вэ гээд тэгэхээр нөгөө тойрог орон нутгаа мөн сонгуулийн өмнөх хөтөлбөрүүд гээд гоё нэртэй хөтөлбөрүүдийг санхүүжүүлж явсаар байгаад, тэрийгээ дандаа зээлээр санхүүжүүлж явсаар байгаад өртэй болчихсон. Харин бид нар энэ пропорциональ орж ирсэн тохиолдолд бол Монгол Улсын өрийн асуудал шийдэгдэнэ. Төсөв алдагдалгүй батлагдах боломж бас бүрдэнэ. Үр дүнд нь Монгол Улсын мөнгөний бодлого орон зайтай болно. Зээлжих зэрэглэл өснө, тэгээд хувийн бизнесийг дэмжих орон зай гарч ирнэ ээ. Энэ бол олон улсад хийгдчихсэн зүйл. Монголд бас энэ хийгдэх юм аа.

Тэгээд дараагийн нэг зүйл нь нөгөө төлөөлөх чадварын асуудал байгаа. Нөгөө нэг эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл байна уу, ядаж хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төлөөлөл байна уу гэхээр энэ мажоритар тогтолцоогоор бол боломжгүй, яагаад гэвэл мөнгөтэй нь гарч ирдэг, сүлжсээтэй нь гарч ирдэг, бүгд мэдэж байгаа. Харин пропорционалиар бол бүлгүүдийн төлөөлөл байна, мэргэжилтнүүдийн төлөөлөл байна, багш, эмч нарын төлөөлөл орж ирнэ, залуучуудын төлөөлөл орж ирнэ ийм болохоороо олон төлөөллүүд гарч ирэхээр иргэдээ төлөөлөх чадвар нь бий болно гэж үзэж байгаа.

Тэгээд эцэст нь хэлэхэд ийм тогтолцооны томоохон өөрчлөлт хийснээр манай парламентын чадавх бэхэжнэ ээ. Өөрөөр хэлэх юм бол ардчилал маань бэхэжнэ. Иргэд маань төрдөө итгэх бодлогодоо оролцох тэр оролцоо нь бол өөрөө бий болно, чадавхажна. Үр дүнд нь бол манай ардчиллын дархлаа бий болно. Ялангуяа энэ үүсээд байгаа гадаад орчны нөхцөл байдал ялангуяа 2 улсын хөршийн нөхцөл байдалтай холбоотойгоор парламент бол чадавхажна, үр дүнд нь бол ардчилал ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Одоо Мөнхөөгийн Оюунчимэг гишүүн асуултаа асууя.

М.Оюунчимэг: Ер нь Монголын ард түмний, хүмүүсийн хүсээж байгаа зүйл бол мөнгөний сонгууль биш харин одоо Монголоо хөгжүүлэх бодлогын сонгууль байдаг тэр л тогтолцоог бүрдүүлээсэй гэсэн хүсэл байгаа. Тийм ч учраас энэ сонгуулийн тухай хуулийг маш сайн хийчхээд, тэгээд дахин дахин ингээд сонгууль болгоны өмнө өөрчлөөд л байдаггүй, харин энэ нь өөрөө тогтвортой байдаг. Тэр тоглоомын дүрэм нь хүн бүхэн мэддэг ийм байх нь өөрөө чухал байна л даа. Одоо ингээд л харахад эрх барьж байгаа нам болгон яг сонгуулийн өмнө эсвэл нэмэлт, өөрчлөлт эсвэл ингээд л шинэчилсэн найруулга ч гэдэг юм уу өөрчлөөд л яваад байдаг. Зөвхөн энэ хувь хүмүүс юм уу эсвэл одоо тухайн улс төрийн нам бодсон шийдвэрүүд энэ тэр гаргана. Энэ нь өөрөө эргээд улс орны хөгжилд асар их сөрөг нөлөө үзүүлж байгааг 30 жилийн өнөөгийн Монгол Улсын байж байгаа байдал, хөгжил, иргэдийн амьжиргааны түвшин бүгд харуулж байгаа шүү дээ. Тийм учраас одоо энэ Сонгуулийн тухай хуулийг ер нь цаашидаа тогтвортой байх тал дээр бол маш их сайн анхаармаар байна. Ялангуяа манай Сонгуулийн ерөнхий хорооныхон. Улсын Их Хурал ч гэсэн өөрөө одоо ингээд л 2, 3, 4, 5-уулаа хууль санаачлаад л, тэгээд л ингээд янз янзын хувилбарууд оруулж ирээд л энэ нь өөрөө тэгээд амьдралын бодит байдалтай нийцэхгүй байх явдал байгаад байгаа шүү гэдгийг хэлчихье.

Энэ удаагийн яах вэ, нэмэлт, өөрчлөлт дээр орж ирж байгаа маш том 1 давуу тал бол төлөөллийн балансыг тэнцвэрийг барих асуудлыг бас онцгойлон аль аль нам анхаараад, Засгийн газар ч гэсэн хуулийн төсөлдөө үүнийг тусгаад байж байгаад бол би маш талархаж байгаа. Яагаад гэвэл, энэ жендерийн баланс барих төлөөллийн жендерийг, балансыг барьснаар энэ нь өөрөө улс орны хөгжилд бол маш их чухал ач

холбогдолтой байдаг гэдгийг бусад өндөр хөгжсөн ёстой нөгөө аз жаргалын индексээрээ эхний 3, 4-д орж байгаа улс орнуудын бодит байдал харуулж байгаа учраас энэ баланс барих гэдэг асуудал чухал байгаа. Харин энэ жендерийн баланс барих төлөөллийн тэнцвэртэй байдлыг хангахдаа намын жагсаалтын ард бичигдэх тэр хүмүүс өөрөө төлөөлж чадах хүчтэй сайн кандидатууд байх нь л өөрөө чухал байгаа гэдгийг хэлье. Үүнийг бол маш олон хүмүүс хэлж байгаа юм. Зарим нь пропорциональ гэж хэлчхээд намын нэрийн ард есөн шидийн юм бүрдчихсэн хүмүүс орчихдог гэдэг. Эсвэл нөгөө талаасаа огт хэний ч мэдэхгүй, энд ирээд нөгөө нэг төлөөлөх чадвартай, хүчтэй улс орны хөгжлийн төлөө дуу хоолойгоо гаргадаг, үр дүнд хүргэж чаддаг, бодлого гаргадаг, хууль санаачилдаг тийм хүмүүс биш. Шинэ гэдэг юм уу эсвэл зүгээр нэг даргын дохиогоор хөдөлдөг хүмүүс ч гэсэн жагсаад ороод ирэх вий гэсэн болгоомжлолыг бас их хэлж байгаа шүү дээ. Тэгэхээр энэ улс төрийн намын тухай хууль дээр ч, сонгуулийн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт дээр ч юм уу энэ жагсаалтын эрэмбэ дараалал, тойрог дээр ч гэсэн үүнийг сонгохдоо яг тэр олон түмнийг хүлээн зөвшөөрөгдсөн байх тэр үзүүлэлтүүдийг маш сайн тусгаж өгөх асуудал бол өөрөө чухал байгаа гэдгийг хэлье.

Асуултын тухайд сая сонгуулийн сурталчилгаанд зарцуулах зардлыг 48-50 хувиар буулгах бололцоотой гээд байгаа юм. Тэгэхээр зүгээр бололцоотой гэж үзээд одоо л тооцоо судалгаа хийж байна уу эсвэл Сонгуулийн тухай энэ хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр энэ 50 орчим хувийн сонгуулийн зардлыг бууруулах бүрэн бололцоотой гэдэг тооцоог нь хийчхээд заалт болгоод оруулж ирж байгаа юу. Одоо энэ дээр л хоёрхон зүйл яриад байгаа шүү дээ. Ухуулагчийн зардал, хэвлэлийн зардал гээд. Тэгэхээр энэ дээр яг ямар заалт орж байж, та бүхний хэлээд байгаа тэр 48-50 хувиар бууруулна гэж үнэхээр тооцоо судалгаа гарсан бол энэ

өөрөө сайн бас гэж гайгүй зүйл, 50 хувиар буурчихвал, тиймээ. Тэгэхгүй бол энэ чинь дахиад л мөнгөний сонгууль болно. Тойрог дээр ч тэгнэ, намын жагсаалын ард ч гэсэн намд санхүүжилт өгсөн хүмүүс нь жагсаад жагсаад л ороод ирдэг, энэ худлаа биш, үнэн шүү дээ. Тэгээд л нөгөө том том төлөөллүүдийн хүмүүс нь орж ирчхээд, тэгээд ард түмэнд зориулсан нөгөө чухал хууль биш тухайн бизнесийн ашигтаа зориулсан хууль дүрэм гаргаад өнөөдөр Хөгжлийн банк үүнийг гэрчлээд л өглөө шүү дээ. Тэгэхээр иймэрхүү зүйлийг гаргахгүйн тулд ямар чагт хийх нь зөв байгаа вэ гэдэг дээр би хариулт авъя гэж бодож байна.

Л.Мөнхбаатар: Оюунчимэг гишүүний асуултад хариулъя. Ажлын хэсэг хариулъя. Сонгуулийн ерөнхий хорооны Хуулийн хэлтсийн дарга Бат-Эрдэнэ 85 дугаар микрофон өгье.

Д.Бат-Эрдэнэ: Оюунчимэг гишүүний асуултад хариулъя. Ер нь сонгуулийн зардлыг Үндэсний аудитын газраас бол тогтоодог. Сонгуулийн сурталчилгааны төрөл хэлбэр, тоо хэмжээнд нийцүүлж байгаад тогтоодог байж байгаа. Өнгөрсөн сонгуулиас тэр тогтоосон тоог ерөнхийдөө харах юм бол 2012 онд бол жишээ нь 9.6 тэрбум төгрөгийг намаас зарцуулж болно гэж тогтоож байсан. 2016 онд бараг 3 дахин бууруулаад 3 аравны тэрбум төгрөгөөр тогтоож байсан бол хамгийн сүүлд болсон 2020 оны Улсын Их Хурлын сонгуулиар намаас бол 5.9 тэрбум төгрөгийг зарцуулах юм байна гэдэг тооцоог бол Үндэсний аудитын газраас хийж байсан байдаг. Түрүүн Дэлгэрнаран дарга бас хариулж байсан. Тойрог болгон харилцан адилгүй зардал бол тогтоогддог. Дундажлаад үзэх юм бол 400 сая төгрөгийг нэг нэр дэвшигчээс гарна гэдэг ийм дээд хэмжээг бол тогтоож өгдөг. Аудитын байгууллага дээр ирсэн зардлын тайлангуудыг хараад үзэх юм бол гүйцэтгэл нь бол яг энэ 400 саядаа бол хүрэхгүй 70-80 орчим хувьтай

байдаг гэсэн ийм тайлангууд бол ирдэг юм байна лээ.

Энэ өргөн барьсан хуулийн төсөл дээр байгаа зохицуулалтууд бол сонгуулийн зардлыг 50 хувь бууруулах боломжтой биш, ерөөсөө шууд буурах энэ нөхцөлийг бол бүрдүүлж эрх зүйн орчин нь бүрдэж байгаа л гэж үзнэ. Яагаад гэх юм ерөөсөө тодорхой тоо хэмжээнүүдийг 50 хувь, 70 хувь, 30 хувь, 60 хувь бууруулж байгаа тохиолдолд зардлын дээд хэмжээг тогтоохдоо яг үүнийхээ дагуу тоо хэмжээгээр нь тооцоолж байж гарах учраас яг энэ хэмжээн дээр шууд 50 хувь буурч зардал бол тогтоогдоно л гэсэн үг. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Яах юм, тодруулах юм уу? Зардалтай холбоотой асуудлыг чинь өнөөдөр их олон удаа хариуллаа, гишүүдийн асуултад. Оюунчимэг гишүүн тодруулж асууя.

М.Оюунчимэг: Квоттой холбоотой асуудал дээр сая Төрийн байгуулалтын байнгын хороо, НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөр, бусад улс төрийн намуудтай хамтраад хийсэн уулзалтын үеэр гаднын том мэргэжилтнүүд ирсэн шүү дээ. Тэгэхээр ХБНГУ жишээлбэл квотоо бариагүй улс төрийн нам бариагүй тохиолдолд дахин сонгууль явуулна гэсэн заалтыг тусгаж өгсөн нь өөрөө өнөөдөр үр дүнгээ өгсөн гээд ярьж байсан л даа. Тэгэхээр иймийг ингэж яг тусгаж өгөх квотын тоогоо 70, 30 ч гэдэг юм уу эсвэл ингээд барилаа. Гэхдээ үүнийгээ яг тусгаагүй, биелүүлээгүй тохиолдолд ямар хариуцлага, ямар заалт байгаа вэ?

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсэг хариулъя, 85 дугаар микрофоныг өгье. Бат-Эрдэнэ дарга хариулчих.

Д.Бат-Эрдэнэ: Нам, эвслээс нэр дэвшигчид тавигдах шаардлага, нэр дэвшигчдийг бүртгэхгүй байх үндэслэлүүдийг хуульчилсан. Яг энэ нэмэлт, өөрчлөлт энэ квоттой

холбоотойгоор мөн дээрээс нь жагсаалт дотор нэг нэг байх гэдэг харьцаагаа барьсан уу, үгүй юу гээд. Хэрвээ энэ харьцааг бариагүй 30 хувьдаа аль нэг хүйсийнх нь төлөөлөл хүрээгүй байх юм бол тухайн намаас нийт нэр дэвшигчийг бүртгэхгүй байх үндэслэл болохоор бол хуулийн төсөл дээр орж ирж байгаа. Гэхдээ энэ зөрчлөө арилгаад дахиж орж ирэх боломж нь бол бас хуулиар нээлттэй байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Баагаагийн Баттөмөр гишүүн асуултаа асууя.

Б.Баттөмөр: Ямар ч байсан МАН, АН-аас 2 янзаар Сонгуулийн хуулийг төслийг хэлэлцүүлж байна. Ямар ч байсан одоо ингээд яах вэ нэгтгээд юм уу ингээд хэлэлцээд явах нь зүйтэй байх. Би бол 2024 оны сонгууль бол Монгол Улсад улс төр, эдийн засгийн томоохон шинэчлэл хийж болох ийм баг томилогдсон, баг сонгогдсон ийм сонгуулийн хууль батлагдаж, сонгууль болоосой гэж хүсэж байгаа юм. Өнгөрсөн 30 жилийн хугацаанд Монголын ард түмэн бол саналаа өгсөн. Зүгээр сонгосон ард түмэнд буруу өгөх арга алга. Яагаад өнөөдөр эдийн засаг, улс төр нь тогтворгүй эдийн засаг нь ийм байдалтай болж ирсэн бэ гэвэл хүмүүстэй л холбоотой, хүмүүстэй холбоотой. Ялангуяа энэ Улсын Их Хуралд томилогдож байгаа энэ 76 гишүүн бүгд одоо энд бас их буруутай биш байх л даа. Тодорхой эрх мэдэл одоо хүмүүсийн ажлын арга барил тийм янз бүрийн холбоотой л доо. Гишүүд очоод тойрог тойрогтоо очоод ажиллаад энд нэг суудал аваад ирдэг. Тэгээд одоо засаг нь байгуулагдахдаа тодорхой хүмүүст эрх мэдэл нь шилждэг. Нөгөө үг байдаг шүү дээ, нөгөө ухаантнууд нь сэдэж, зоригтнууд нь хийж, тэгээд бас нэг хүмүүс нь үр шимийг нь хүртдэг гэж нэг иймэрхүү л байдалтай яваад байгаа. Тэгээд эцэст нь юу гэхээр ерөөсөө энэ чинь хүндээ л байгаа. Монгол улсын хөгжлийн хоцрогдол бол хүндээ л байгаа. Тийм учраас 2024 онд мэдлэгтэй

чадвартай ийм хүмүүс сонгогдоосой, хууль бол ямар ч шийдвэртэй байж болох байх аа гэдгийг ингээж бодож байгаа юм.

Ард түмний сонголт мэргэн байж, төрийн нуруу тэгш оршдог. Тэгээд энэ ард түмний сонголт мэргэн байх ийм хууль бол болоосой, элдэв бусыг нь янз бүрийн юм битгий ороосой. Тэгээд энд хэд хэдэн асуулт байна.

1 дүгээрт нь, энэ сонголт хийх чадвар гэдэг юм байгаа юм. Манай Сонгуулийн ерөнхий хороо энэ сонгогчдын боловсролыг дээшлүүлэх чиглэлд юу хийж ажилладаг юм бэ? Сонгуулийг бол явуулчхаж байна. Сонгуулийн бус цагаар сонгогчдын боловсролыг дээшлүүлэх асуудал мэдээж одоо Сонгуулийн ерөнхий хорооны бас нэг ажил байдаг байх гэж бодож байгаа. Энд юу хийж байгаа вэ гэж.

2 дугаарт нь, энэ сонгуулийн зардал асар их өндөр, ил, далд маш их хэмжээгээр авдаг шүү дээ. Энэ зардлыг бууруулах ил тод болгох чиглэлд энэ хуульд юу харагдаж байна гэж.

Дараагийн асуудал энэ 2024 оны сонгуульд ямар эрсдэлүүд байна. Эрсдэлүүдийг тооцсон уу? Тухайлбал энэ сошиал ертөнц, хуурамч хаяг гээд янз бүрийн юмнууд байна шүү дээ. Үүнийг одоо хууль санаачлагч хариулах юм уу, яах юм.

Өнөөдөр улс төрийн 40 нам байгаа. Нийт сонгогчдын бараг 50 орчим хувь нь улс төрийн намын гишүүн болчихсон байгаа шүү дээ. Тэгэхээр энэ улс төрийн намын хууль маань хаана явна. Үүнтэйгээ сонгуулийн хуультайгаа холбогдож барьж энэ асуудал яригдах уу, үгүй юу. Ийм нэг асуулт байж байгаа юм.

Энэ улс төрийн намуудын төлөвшил юу байна. Энэ 30 жилийн хугацаанд чинь Ардын нам, АН 2 хэд хэдэн удаа хамтарч засаг барих гээд дампуурсан шүү дээ. Яагаад гэхээр

болохгүй. Яагаад гэхээр энэ чинь одоо 2 өөр үзэл баримтлалтай намууд шүү дээ. Барууны, зүүний. Тэгэхээр одоо тэр барууны чиглэлийн намууд нь энэ 40-өөд нам чинь хэд байх юм, зүүний чиглэлийн намууд нь ямар юм байх юм. Тэр Европт их мундаг гоё хамтраад барьчихдаг юм гоё гээд л манай энэ улсууд л яриад байгаа юм л даа, тэнд чинь энэ парламентаасаа эдийн засаг нь хамаарал ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Баттөмөр гишүүний асуултад хариулъя. Нямаагийн Энхболд гишүүн хариулах уу? Тэгээд Сонгуулийн ерөнхий хороонд хаяглаж асуусан асуултад 86 дугаар микрофон ажлын хэсгийн микрофоныг өгье. Энхболд гишүүн хариулаад дараа нь ажлын хэсэг хариулъя.

Н.Энхболд: Улс төрийн намуудаас ихээхэн юм шалтгаалж байгаа, энэ үнэн. Түүн дотроо дахиад хувь хүмүүсээс ялангуяа шийдвэр гаргах түвшний хүмүүсээс нэлээд их зүйлүүд хамаарч байгаа нь их үнэн. Тэгээд үүнийг ерөөсөө ийм нөхцөл байдлыг шийдэх хамгийн зөв арга нь л аль болохоор хувь хүнээс хамааралтай шийдвэр гаргадаг ийм механизм бүрдүүлэх, ийм механизмыг бүрдүүлэх тэгээд их идэвхтэй, санаачилгатай, мэдлэгтэй, мэдээлэлтэй оролцдог одоо юу гэдэг юм, иргэд сонгогчид, ард түмэн, төрийн зүтгэлтнүүд, улс төрийн албан хаагчид энэ бүх юм цогцоороо яригдаж байж л төгс төгөлдөр нийгэм рүү дөхөцгөөнө л дөө. 1 дүгээрт нэг ийм юм хэлмээр байна.

Би бол Баттөмөр гишүүнтэй тэр хувь хүнээс их олон юм хамаараад байгаа. Үүнийг засах тал дээр юу хэрэгтэй вэ гэдэг ажил хэрэгтэй байна гэдгийг бол санал нэг байна. Үүний нэг зам нь дараагийн тэр асуудал, намуудын төлөвшилтэй холбоотой. Ер нь улс төрийн намууд ямар үүрэгтэй байх ёстой юм, тэр нь хуулиар ямар зохицуулалттай байх ёстой юм гэдэг зохион байгуулалт нь ямар байх ёстой юм гэдэг энэ асуудал гарцаагүй мөн.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч улс төрийн намуудын тухай хууль санаачлаад нэлээд урт хугацаанд боловсруулаад мөн надад байгаа мэдээллээр бол энэ 7 хоногт өргөн барих гэж байгаа юм байна лээ. Тэгээд энэ сонгуулийн хуультай зэрэгцээд бараг Төрийн байгуулалтын байнгын хороогоор эхлээд хэлэлцээд ингээд зэрэгцээд явах байх. Одоогоор гишүүдийн гар дээр ирээгүй байна. Яг ямар концепцтой, ямар агуулгатай, юунд юу руу илүү чиглэсэн тийм хууль болж вэ гэдгийг нь гишүүд гар дээрээ авангуутаа судалж үзээд ер нь дараагийн 7 хоногоос хэлэлцээд эхлэх байх, 2 хуулийн хэлэлцүүлэг зэрэг явах байх.

Тэгээд Сонгуулийн хуулийн хажуугаар биш ээ, Улс төрийн намын тухай хуульд сонгуулийн чиглэлээр, сонгуульд оролцох чиглэлээр ямархуу зүйл заалтууд зохицуулалтууд орж ирэх нь үү тэр бас тодорхой хэмжээгээр Сонгуулийн хуулийг хэлэлцэх явцад ийм уялдах шаардлага гарна. Одоо яг хараагүй байгаа болохоор тэр намын хуулийн тийм заалтад Сонгуулийн хуульд ингээж тусгах ёстой гэсэн юмыг хэлж мэдэхгүй байна. Ямар ч байсан энэ чуулганы хугацаанд Улсын Их Хурлаас тавьж байгаа нэг том зорилтын нэг бол Сонгуулийн хууль, Улс төрийн намын хууль, Улс төрийн санхүүжилтийн хууль шаардлагатай гэж, шаардлага гарвал Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн асуудлууд ингээд бүгдээрээ цогцоороо явж байж энэ Монголын төрийг байгуулах төрийн байгууллын тогтолцооны асуудалд нэлээд урт хугацаанд тогтвортой үйлчлэх ийм эрх зүйн орчин зохицуулалт бүрдэх байх аа гэж ингээж ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Нямаагийн Энхболд гишүүн нэмж хариулъя 1 минут.

Н.Энхболд: Тэгээд энэ асуудлууд цогцоороо явж шийдэгдэнэ ээ, тэгээд одоо энэ Сонгуулийн хууль, Намын тухай хууль гэх мэтчилэн хуулиуд урьд нь ч олон удаа саналууд гарч байсан, олон санал авч байсан зориуд, одоо хэлэлцүүлэх явцад ч

гэсэн бас хэдийгээр цаг хугацааны хувьд хуулиар заагдсан хязгаарууд байгаа ч гэсэн бид нар аль болохоор бас нэлээд санал онолыг нь авах хэлэлцүүлэг явуулах ийм ажлуудыг энэ хуулиудыг хэлэлцэх нь зүйтэй гээд Их Хурлаас дэмжчихвэл, дараагийн шатанд хэлэлцүүлгийн явцад тэгээд өргөн хэлэлцүүлгүүд явуулж байж санал онолуудыг бас үүсээд байгаа нөхцөл байдлуудтай уялдаж тусгах ийм ажлууд хийгдэх байх аа гэж харж байна.

Л.Мөнхбаатар: Баттөмөр гишүүний асуултад нэмж хариулъя. Сонгуулийн ерөнхий хорооны Ажлын албаны дарга Баяндүүрэн 88 дугаар микрофон өгье, 86 дугаар микрофон.

Сонгуулийн ерөнхий хорооны Ажлын албаны дарга Баяндүүрэн Баттөмөр гишүүний асуултад хариулъя. Сонгуулийн ерөнхий хорооны үндсэн чиг үүргийн нэг бол сонгогчдын боловсролыг дээшлүүлэх чиг үүрэг байгаа. Энэ ажлын хүрээнд бол Сонгуулийн ерөнхий хороонд бол үндсэн одоо нийт сонгогчдод боловсрол олгох чиглэлээр сонгогчийн сургалт судалгааны төвийг үндсэн нэгжийг бол байгуулаад ажиллаж байгаа. Уг төв маань олон улсын байгууллага болон дотоодын төрийн бус байгууллагуудтай хамтраад олон төрлийн сургалт сурталчилгааг сонгогчдодоо чиглүүлж ажиллаж байгаа.

НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөртэй хамтраад “хариуцлагатай сонгогч” гэдэг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байгаа. Энэ хөтөлбөрийн хүрээнд 21 аймаг, нийслэлийн 9 дүүрэгт бол тус бүрд нь өнгөрсөн жил 2, 2 сургагч багшийг бэлтгээд тухайн тойрог аймаг, дүүргүүддээ залуу сонгогчдыг хариуцлагатай сонгогчийг бэлтгэх энэ сургалтыг зохион байгуулж явуулсан. Энэ жилийн хувьд бас энэ сургалтын хөтөлбөр маань үргэлжлээд ингээд явж байгаа.

Мөн дээрээс нь бол 20 оны сонгуулиас эхлээд Сонгуулийн ерөнхий

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

хорооноос сонгогчдод боловсрол олгох чиглэлээр “сонгогчийн ном” гэдэг ийм номын одоо эрх зүйн бичиг баримтыг номыг бүтээж, сонгогчдодоо хүргэх ажлыг зохион байгуулсан. Мөн өнгөрсөн оноос эхлээд Сонгуулийн ерөнхий хороо бол “сонгогчийн боловсрол” гэдэг ийм сэтгүүлийг бий болгоод үндсэндээ 3, 4 дугаар ингээд гаргаад явж байна. Энэ ажил маань цаашидаа үргэлжлээд ингээд зохион байгуулагдаад явагдана.

Үндсэндээ төсвийн хөрөнгөөр энэ ажлыг зохион байгуулж явуулахад хангалттай хүртээмж муутай байгаа учраас бид нар цаашидаа олон улсын байгууллагууд, сонгуулийн байгууллагуудтай хамтын ажиллагаа хөгжүүлэх чиглэлээр ажиллаж байна. Солонгосын сонгуулийн төв байгууллагатай хамтраад Койка-ийн дэмжлэгтэйгээр бол 24 оноос эхлээд бас энэ сонгогчдын боловсролын чиглэлд бас сургалт сурталчилгаа явуулах энэ хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхээр ажлаа хөөцөлдөөд явж байгаа гэх мэтчилний ийм олон зүйлийн ажлыг хийж байгаа. Мөн дээрээс нь ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: 1 минутад багтаагаад нэмээд хариулчих, ажлын хэсгийн 86 дугаар микрофон өгье.

Д.Баяндүүрэн: Мөн өнгөрсөн 20 оны сонгууль, 21 оны Улсын Их Хурлын сонгууль, Ерөнхийлөгчийн сонгуулиудаар бол зорилтот бүлгүүдэд чиглэсэн сургалт сурталчилгааны ажлыг бол зохион байгуулж явуулсан байгаа. Ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг санал өгөх чиглэлээр төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллаж, мөн сонгуулийн санал авах байруудад орох орц гарцыг нээх, мөн дээрээс нь санал өгөх боломжоор хангах брайл үсэгтэй хавтсаар хангах, мөн зурагтаар явж байгаа телевиз, радиогоор явж байгаа сургалт сурталчилгааны контентуудыг бол тодорхой дохионы хэллэгээр орчуулах энэ чиглэлийн ажлуудыг зохион байгуулж хэрэгжүүлж ажилласан байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Баагаагийн Баттөмөр гишүүн нэмж асууя.

Б.Баттөмөр: Миний ойлгож байгаагаар 2024 оны сонгуульд эрсдэлүүд маш их бий. Энэ эрсдэлийг бол тооцох ёстой. Бас хууль санаачилж байгаа улсууд, Сонгуулийн ерөнхий хороо тэгээд оонийгээ тооцно биз. Энэ дээр бол их олон зүйлүүд бий шүү. Үүнийг хэлэх гээд байгаа юм. Сая одоо манай улсууд ч бас ярьж байна. Энэ сонгогчдын санал худалдаж авдаг, үүнийг бууруулах чиглэлээр юм тараадаг барьдаг юмнууд зөндөө байгаа шүү дээ. Үүнийг хаах хэрэгтэй. Сая манай зарим гишүүдийн ярьсан тэр жагсаалтад орсон хүмүүс Засгийн газарт орохгүй байх. Ухуулах сурталчилгааг дандаа мэтгэлцээний хэлбэрээр, бие биеийнхээ араар тойрч явах биш мэтгэлцээний хэлбэрээр хамт явдаг хэлбэрүүд, би бол дэмжиж байна. Энэ бас ил шүү, өөрийнхөө зорилтот хөтөлбөр, мөрийн хөтөлбөрөө танилцуулаад явах нь бол ил тод ийм болох сайн талтай гэж ингэж үзэж байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Баттөмөр гишүүн үг хэллээ. Санал хэлчихлээ. Цэрэнжамцын Мөнхцэцэг гишүүн асуултаа асууя.

Ц.Мөнхцэцэг: Тэгэхээр энэ өргөн барьсан төслийг бол зарчмын хувьд дэмжиж байна. Энэ Монгол Улсын хөгжилд өнгөрсөн 30 жилд нэр дэвшигч төвтэй буюу хувь хүний үүрэг нөлөөтэй байдаг, тойргоор хуваагдсан мажоритар систем бол ихээхэн хөгжлийн болон эдийн засгийн төсвийн одоо тарамдмал байдлыг үүсгэж ирсэн сөрөг үр дагавартай. Тэгвэл энэ холимог систем бол үүнийг даван гарах нэг гарц учраас бол дэмжиж байна. Тэгээд холимог системийг нэвтрүүлсэн тэр дотор намын жагсаалтыг оруулж ирсэн нь намуудыг бодлогоор өрсөлддөг гэсэн, бодлогын нам бий болгох, иргэд бодлогын төлөө саналаа өгдөг болох, түүнээс биш хувь хүн нэр дэвшигч гэдэг юм уу, тухайн олны танил хүмүүсийн хувь хүнийх нь мөн чанарт

саналаа өгдөггүй ийм байдлыг бий болгож байгаа учраас энэ бол дэвшилттэй.

Тэгэхдээ яг энэ холимог системийн хувьд намын жагсаалтыг хэрхэн хийх вэ, намыг жагсаалтад ямар байдлаар сонгогчийн саналыг авах вэ гэдэг дээр бодолцох шаардлагатай байгаа юм. Тухайлбал хэрвээ намын жагсаалтад сонгогч хүн нэр дэвшигчийг сонгоно гэж байвал энэ маань одоо пропорциональ төлөөлөл болж чадахгүй. Бүхэлдээ улс орны хэмжээний нэг том тойрог томсгосон тойрог тэгээд нам бүрээс 38 нэр дэвшигч дэвшсэн бараг одоо хэдэн зуун нэр дэвшигч бүхий томсгосон тойрог болчих учраас бид нар энэ намын жагсаалтад сонгогчийн санал өгөх байдлыг маш сайн бодолцох шаардлагатай. Ер нь бол одоо Герман, Япон, Солонгос зэрэг улсуудын сонгогч бүр 2 саналаа өгдөг, 1 саналаа тойрогт нэр дэвшигч, 2 дахь саналаа бол нам юм уу эвсэлд өгдөг энэ хувилбараар явах нь зүйтэй байгаа. Ингэж байж нөгөө сонгуулийн санал өгөлт маань сонгогчидтой хялбар ойлгомжтой болох ёстой.

Тэгээд нэг ийм асуулт байна. Ер нь энэ сонгуулийн энэ төсөл дээр яах вэ зардлыг бууруулна аа гээд тодорхой дэвшилттэй заалтууд бол байна. Тэгэхдээ яг бидний хүсэн хүлээж байгаа энэ сонгуулийн зардлыг үлэмж хэмжээгээр бууруулах, сонгуульдаа хөрөнгө мөнгөний нөлөөг багасгах ийм дэвшилд хүрэх үү, үгүй юү гэдгийг нь хуулийн төсөл санаачлагчаас асуумаар байна. Ер нь бол энэ яг ухуулагчийн зардлыг, самбаруудыг, дээр нь бусад тээврийн хэрэгсэл зэргийг бууруулсан болов чиг энэ маань ерөнхийдөө томоохон үндэслэл болж чадах юм уу үгүй юү? Ер нь Герман Европын улсын жишгээр ерөөсөө ухуулагч бол ямар нэг цалин хөлсгүй, сайн дураар ажилладаг. Нам нэр дэвшигч нарын сонгуулийн сурталчилгааны материалыг нь нэгдсэн журмаар тараадаг. Монгол шуудан компани ч юм уу, иймэрхүү байдлаар аль болох энэ

зардлыг бууруулах дэвшилттэй алхмуудыг хиймээр санагдаад байна, үүнийг асууя.

2 дугаарт нь, ер нь бүхэлдээ энэ 38 тойрог мажоритар, 38 намын жагсаалт гэхээр Монгол Улсыг төлөөлөх энэ парламент бүрдэж чадах уу. Өнөөдөр байгаа 76 гишүүн маань ер нь Монгол Улсын иргэдийг төлөөлж чадаж байгаа юм уу, үгүй юү гэдэг асуудал үүсэж байна. Холимог системээр явах нь зөв. Тэгэхдээ бид нар улс орны хэмжээний нийгмийн бүтцийг парламентад төлөөлөх ёстой.

Дээр нь жижиг улсын хувьд бид нар газар нутгийн төлөөллийг бас хангамаар байна. Хязгаар нутаг, бүс нутгуудын хөгжлийг бодолцох ёстой. Тийм учраас мажоритар системтэй, дээр нь намын жагсаалт бүхий ийм пропорциональ байх ёстой. Тэгэхдээ өнөөдөр байгаа энэ 76 гишүүнтэй парламент бол Монгол Улсын иргэдийн төлөөлөл болж чадахгүй байгаа. Тийм учраас хэрвээ манай Улсын Их Хурал энэ асуудлыг хэлэлцэж байгаа бол давхар Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг ярих зайлиггүй шаардлага байна. Олон улсын хэмжээнд, бүс нутгийн хэмжээнд тодорхой бас геополитикийн асуудлууд байна. Ер нь одоо гадаад улсуудын эрх зүйн болон бусад нөхцөл байдлыг үзэхэд бид нар бол цаашидаа энэ Монгол Улсын парламентыг бэхжүүлэх, тэр дотроо энэ парламент маань иргэдээ бүрэн хэмжээгээр төлөөлөх, нийгмийн бүлэг бүрийн төлөөллийг хангах шаардлагатай. Залуучууд, эмэгтэйчүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зэрэг. Эдгээрийн төлөөллийг хангахын тулд бид нар намын жагсаалттай мөн одоо парламентынхаа тоог эргэж харах шаардлагатай. Энэ дээр одоо манай хууль санаачлагч юу гэж үзсэн юм бол.

3 дугаарт нь, нэг ийм хязгаарлалтын шинжтэй асуулт орчихсон байна л даа. Төслийн 67-ын 19 дээр сонгогчийг саналаа өгсний дараа өгсөн саналынх нь талаар асуухыг

хориглоно гэж. Гэтэл дэлхийн улс орнуудад саналаа өгсөн сонгогчоос асууж, судалгаа авдаг нь бол олон улсын чиг хандлага, энэ бол экзит полл гээд маш чухал үр дүн байдаг. Өөрөөр хэлбэл сонгуулийг будилаан, луйвраас хамгаалах, сонгуулийн үр дүнд нөлөөлөхгүй байх нэг судалгааны үндэслэл бол ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Доржханд гишүүн хариулах уу? Тэгье. Хуулийн төсөл хамтран өргөн барьсан гишүүн, Доржханд гишүүн хариулъя, асуултад.

Т.Доржханд: Мөнхцэцэг гишүүнтэй бол 100 хувь санал нэг байна. Тэр саналууд бол яг таны хэлсэн агуулгаар бол бид нар энэ тогтолцооны өөрчлөлтийг оруулж ирж байгаа. Ялангуяа том бодлогыг ярьдаг, бодлого дээрээ хэлэлцүүлэг хийдэг, ийм бодлогын улс төрчдийг яг энэ пропорциональ тогтолцоогоор оруулж ирэх нь зүйтэй гэсэн ийм агуулгаар бол 50 хувьд нь гэж оруулж ирж байгаа. Үр дүнд нь бол яах аргагүй бас эдийн засгийн хувьд бол маш том бүтээн байгуулалтууд хийгдэх боломж бүрдэнэ. Мөн түрүүчийн хэлдгээр бас өрийн асуудлыг шийдэх боломж бас бүрдэнэ ээ. Цаашаагаа хувийн секторыг дэмжих боломж бүрдэнэ. Зах зээлийн эдийн засгийг дэмжих боломж бүрдэнэ. Ардчилаа хамгаалах бас боломж бүрдэнэ ээ гэж.

Харин асуултын хувьд нөгөө 1 дүгээр асуултын хувьд яг нөгөө үнэмлэхүй хэмжээгээр зардлыг бууруулж чадаж байгаа юу гээд. Тэгээд манай бас ажлын хэсгээс түрүүн нэлээн олон тайлбар өгсөн. Яг бидний тооцоогоор маш ойлгомжтойгоор 50 хувиар бол буурах юм байна лээ. Дунджаар 2020 оны сонгуулийн дундаж зардал бол 600 сая төгрөг байсан юм байна лээ. Одоо бол 300 сая гэж. Тэгээд энэ бол нэг доллароор илэрхийлэх юм бол 90 мянган доллар юм билээ. Тэгээд цаашаа бас буулгах боломж байгаа юу гэхээр, боломж байгаа, та саналаа өгөөрэй. Тэгээд ажлын хэсэг гарсны дараа бол ажлын хэсэг дээр яриад бас энэ

чиглэлээр ажиллах ёстой юм билээ. Тухайлбал, ухуулагчид сайн дурынх байх ёстой юу гэвэл маш олон гишүүд бас энэ асуудлыг тавьж байна. Сайн дурынх байх ёстой.

Дээрээс нь нэг самбар дээр нийт нэр дэвшигчдийн зургийг нь нийтлээд яг Япон, Германы жишигээр явах ёстой юу гэдэг дээр бас санал нэгтэй байгаа. Үүнийгээ бол бид нар бас зохион байгуулах ёстой. Энэ ажлуудаа ажлын хэсэг дээр нарийлж ярих боломжтой.

2 дугаарт, энэ Улсын Их Хурлын гишүүдийн тооны асуудал ярьж байна. Тэгээд өчигдөр Төрийн байгуулалтын байнгын хороон дээр мөн Засгийн газарт өгсөн Улсын Их Хурлын тов тодорхой чиглэл байгаа. Энэ бол Улсын Их Хурлын 54 дүгээр тогтоол. 54 дүгээр тогтоолоор Улсын Их Хурал дахь парламентын төлөөлөх чадварыг дээшлүүлэх, 2 дугаарт, сонгуулийн тогтолцоог тодорхой болгох буюу пропорциональ элементийг оруулах гэсэн энэ чиглэлээр тогтоол гарсан. Тэгээд Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийг боловсруул аа гэдэг үүргийг Засгийн газарт өгсөн. Тэгээд Засгийн газар дээрх ажлын хэсгийн ахлагч нь бол яг энэ асуудал бэлэн байгаа. Тэгээд яамдаас бол санал аваад ирэх 7 хоногоос Засгийн газраар хэлэлцээд, Улсын Их Хуралд өргөн барина аа гэдгээ бол албан ёсоор мэдэгдсэн байгаа.

Тэгэхээр үүнийг бол бид нар хамтад нь ярих ёстой. Тэгээд хамтад нь энэ Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн асуудал, нэмэх нь энэ сонгуулийн хуулийн нэмэлт өөрчлөлт, нэмэх нь бас улс төрийн намын тухайн хуулийн асуудлыг цогцоор нь ингээд ярьж байж бид нар энэ цогц реформоо бол хийнэ ээ гэж ойлгож байгаа.

Тэгээд мөн дараагийн асуудал нь болохоор тэр экзит поллын асуудал ярьж байх шиг байна лээ. Яг түүн дээр бол яг нарийн деталийг манай ажлын хэсэг хариулах байх. Баярлалаа.

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсэг нэмж хариулъя, 85 дугаар микрофон өгье. Бат-Эрдэнэ дарга хариулъя.

Д.Бат-Эрдэнэ: Мөнхцэцэг гишүүний асуултад нэмж хариулъя. 1 дүгээрт, ухуулагчийг сайн дурын үндсэн дээр ажиллуулах ёстой гээд ер нь бол 2016 онд явсан Их Хурлын сонгуулийг бол ерөөсөө үнэгүй ажиллана гээд хуульчилчихсан байсан. Тэгээд эндээс давуу талтай. Нөгөө талдаа ямар сөрөг тал гарсан бэ гэхээр зэрэг нөгөө ухуулагчид зайлшгүй ингээд зардал өгөх үйл ажиллагааны зардал гэдэг юм уу, урамишуулал гэдэг юм уу өгөх ийм шаардлага үүсдэг. Ажлын хөлс ч гэдэг юм уу. Гэтэл үүнийг нөгөө өгөхөөр зэрэг хууль зөрчсөн арга хэлбэр лүү орчих гээд байсан учраас ерөөсөө үнэ төлбөргүй гэж шууд ингэж заах нь боломжгүй юм байна. Үнэ төлбөргүй ажиллуулах уу, төлбөртэй ажиллуулах уу гэдгийг нэр дэвшигч болон ухуулагчаар ажиллах гэж байгаа хүмүүсийн хоорондоо тохиролцох ийм асуудал юм байна, үндсэн зарчмыг нь заагаад өгье гэж энэ нэмэлт, өөрчлөлтөөр бол сайн дурын үндсэн дээр ажиллана. Өгч байгаа урамишууллын чинь хэмжээ нь бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хэтрэхгүй байна шүү гэдэг үндсэн зарчмыг л тогтоож өгсөн байгаа.

2 дугаарт, эксит поллтой холбоотойгоор 2012 оны Улсын Их Хурлын сонгуулийн үеэр эксит поллыг бол бид нар, бид нар яах вэ төрийн бус байгууллагуудаас Америкт явуулж байсан ийм туршилага бий. Ер нь энэ эксит полл мөн опенион полл гэж явдаг. Энэ яг цэвэр сонгуулийн ийм соёлтой холбоотой асуудал. Бид нар бол цаашидаа үүнийг бас зөвшөөрдөг энэ хэлбэр лүүгээ л явах ёстой. Одоо ер нь яагаад болохгүй байгаад байгаа юм бэ гэхээр зэрэг 2 эксит пол болон опенион полыг хоёуланг нь хориглохгоод байгаа юм. Хуулийн төслийн 14-ийн 11-ээр Мөнхцэцэг гишүүний хэлдгээр Сонгуулийн ерөнхий хороо албан ёсны дүн гаргаагүй байхад нэр дэвшигч нар өөрсдөө уралдаад мэдэгдэл гаргадаг.

Би энд ялж явж байна, энд ялж явж байна гээд. Гэтэл санал хураалтын дүн албан ёсоор гараад ирэхээр зэрэг магадгүй тэр мэдэгдлээс нь зөрөх юм бол сонгууль луйвардлаа, булхайдлаа гэсэн ийм хэл ам гардаг учраас үүнийг хаах зорилготой. Ер нь үндсэндээ бол энэ 2008 оны 07 сарын 01-тэй холбоотой ийм асуудлууд яваад байдаг юм байна лээ.

Мөн дээрээс нь тэр чансаа тогтоохыг бол бас одоо хориглочихсон л байгаа. Ер нь бид нар цаашидаа яг энэ сонгуулийн соёлыг зөв хэвшүүлэхийн тулд эксит полл, опенион полуудыг бас цаашид хүлээн зөвшөөрөх юм бол хандлага ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Бадарчийн Жаргалмаа гишүүн асуултаа асууя.

Б.Жаргалмаа: Баярлалаа. Та бүхнийхээ энэ өдрийн амгаланг айлтгая. Холимог тогтолцоогоор Сонгуулийн хуулийн төсөл орж ирж байгаад бас талархалтай байна. Яагаад гэвэл үнэхээр мажоритарт тогтолцоогоор сонгогдсон энэ парламентад тойргийн буюу өөрийн зөвхөн сонгогдсон тойргийнхоо эрх ашгийн үүднээс ажиллах гэдэг юм уу, зүгээр л жишээ болгоход төсөв батлагдахад зөвхөн тойргийнхтойгоо төсвийг ярьдаг нэг ийм сөрөг тал байдаг. Тэгвэл ийнхүү холимог тогтолцоогоор явснаар зөвхөн 1 тойргийн бус 1 улс гэсэн энэ бодлого бас хэрэгжих бүрэн боломж бас нээгдэх байх аа гэж харж байна.

Яг өнөөдрийн бид нарын хэлэлцэж байгаа Энхболд нарын гишүүдийн өргөн барьсан энэ хуулийн төсөл дээр хүйсийн харьцаа 30 хувь байх гэсэн квот оруулж ирсэн. Мөн жагсаал дээр орж ирэх 38 нэрс дээр 1, 1 гэсэн харьцаагаар эрэгтэй, эмэгтэй хүйсийг бас сольж жагсаах гэсэн ийм заалтууд орж ирсэн байгаа. Энэ бол зөвхөн ганц эмэгтэйчүүдийн асуудал биш юм аа. Хүйсийн тэгш байдлыг хангах энэ боломжийг бас нээж өгч байгаа. Харин энэ хууль батлагдсаны дараагаар энэ хуулийг бас батлах байх гэж би бодож

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

байна. Энэ хууль батлагдсаны дараагаар ямарваа нэгэн нам үл харгалзан эмэгтэйчүүд маань хуулиа сонгогч түмэндээ танилцуулах, сонгогчдын боловсролыг дээшлүүлэх тал дээр бас хамтран ажиллана гэдэгт бас итгэлтэй байгаагаа хэлье.

Ингээд асуулт руугаа оръё. Ер нь яагаад намын нэрийн өмнөөс 38 гэсэн жагсаалтыг оруулж ирсэн юм бол оо. Яагаад 38 гэсэн тоог зааж өгч байгаа юм бол оо гэдгийг бас тайлбарлаж өгөөч ээ гэдэг нэг ийм хүсэлт байна. Ер нь Монгол Улсын иргэн сонгох, сонгогдох эрхтэй. Гэтэл энэ хуулийн зарим нэг зүйл заалт дээр сонгогчдын бас сонгох эрхэд бас тодорхой хэмжээний хязгаарлалт буюу сонгогчдын эрхийг сонгох саналыг хязгаарлах ийм заалт байна уу гэж харж байна. Өөрөөр хэлэх юм бол 74.3.2 энэ хуулийн 74.2-т заасан шаардлага хангаагүй нам, эвслийн авсан нийт саналын хувийг мөн хуулийн 74.2-т заасан шаардлага хангасан нам, эвсэлд тэнцүү хэмжээгээр хуваан, тус бүрийн авсан саналын хувь дээр нэмж тооцно гэсэн нэг ийм заалт байгаа юм. Өөрөөр хэлэх юм бол би одоо жишээ нь Энхболд гишүүний намыг сонгогчоод, саналаа өгчихсөн байхад, Энхболд гишүүний нам 3 хувьдаа хүрч чадаагүй бол миний санал Сэргэлэн гишүүний нам руу шилжих нь ээ, нэг ийм ойлголт байгаад байна. Тэгэхээр миний өгсөн санал хүчгүй болоод өөрөөр хэлэх юм бол гулсаад орчхож байгаа байхгүй юу, өөр нам руу гэж ойлгогдоод байна л даа. Энэ 74.2-ын 3.2-ыг бас тайлбарлаж өгөөч ээ? Тэгвэл миний нөгөө сонгосон санал маань хүчингүй болчихно. Ингээж өөр тийш нь шилжүүлж байхаас илүүтэйгээр зүгээр хүчингүйд тооцож болдоггүй юм уу? Энэ асуултад хариулт авчхаад дараагийнхаа асуултыг асууя.

Л.Мөнхбаатар: Жаргалмаа гишүүн нэлээн тодорхой асуулт асуугаад байна. Доржханд гишүүн хариулчихъя, асуултад хариулъя.

Т.Доржханд: Жаргалмаа гишүүний асуултад хариулахад яагаад 38, 38 гэсэн юм бэ гэдэг тоо асууж байх ишг байна. Тэгээд энэ маш их агуулгатай тоо байгаа. Өөрөөр хэлэх юм бол парламентын гишүүдийн 50 хувь нь бол пропорциональ элемент буюу тухайн намын бодлогоор сонгогдож гарч ирсэн ийм парламентын гишүүд байя аа. Энэ нь болохоор улс орныхоо бодлогын асуудлуудыг ярьдаг байя. Маш энгийн жишээ гэхэд 20 жил цахилгаан станц баригдаагүй. Яагаад вэ гэхээр цахилгаан станцын хөрөнгө оруулалтын төслийг кнопож чадаагүй байхгүй юу. Маш энгийнээр хэлэхэд бид нар нөгөө дунд, урт хугацааны төлөвлөгөө, хөтөлбөрөө хэрэгжүүлж чаддаггүй, бодлого ярьдаггүй. Яагаад вэ гэхээр тэр тойргоос хамааралтай 30 жил ингээж явж ирсэн юм аа. Тэгээд ийм болохоороо дор хаяж парламентын 50 хувь нь болохоор бодлого ярьдаг, бодлогын улс төрчид байя аа, улс орныхоо 3.4 сая иргэдийг төлөөлдөг байя гэж байгаа юм.

Харин үлдсэн 50 хувь нь болохоороо орон нутаг, газар нутгаа төлөөлдөг байя аа. Ингээж нөгөө балансыг нь барьж явъя аа гэж байгаа юм. Цаашаа бол яг парламентын хөгжилтэй улсуудын хувьд жишиг нь бол 100 хувь пропорциональ байдаг. Ингээж байж бүх төлөөллүүд орж ирдэг. Өнөөдрийн төлөөлөлд байж чадахгүй байгаа асуудал нь юу байна гэхээр эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл байгаа, та сайн мэдэж байгаа. Нийт 151 эмэгтэйчүүд 2020 онд сонгуульд өрсөлдсөн боловч ердөө 13 нь буюу нийт парламентын 17 хувь нь төлөөлж байдаг. Гэтэл нийт хүн амын 51 хувь байна аа, энэ бол төлөөлж чадахгүй байна аа, залуучуудыг төлөөлж чадахгүй байна, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байна уу гээд. Тэгэхээр энэ төлөөллийг бий болгодог арга хэрэгсэл нь юу байна аа гээд тэгэхээр энэ пропорциональ элемент олон улсад ингээж явдаг, үүгээрээ л явах ёстой гэж.

2 дугаар асуудал болохоор тэр санал гээгдээд байна аа гээд. Тэгэхээр парламент гэдэг бол улс төрийн намуудын бодлогын мэтгэлцээний талбар. Улс төрийн нам гэдэг бол өөрсдийн үзэл санаан дээр нэгдсэн, бодлогоороо өрсөлддөг ийм институт юм. Гэтэл та ч мэдэж байгаа, би ч мэдэж байгаа. Монголд 40-өөд нам бол байна. Зарим нь бол 1 хүний нам гэж ярьдаг. Сонгуульд ороод байхгүй болчихдог. Тэгээд намаа татан буулгая гэхэд нөгөө хүмүүс нь цуглаж чадахгүй байна гэж байна шүү дээ, бид нар нөгөө хууль эрх зүйн орчин тийм. Тэгэхээр босго тавьж өгөөд тэр улс төрийн намуудыг илүү сахилгажжуулъя, үүрэгжүүлъя. Улс төрийн институт рүү нь оруулъя. Тийм болохоороо үнэхээр 3 хувийнхаа босгыг давж гарч ирэх юм бол парламентдаа суудалтай бол, үлдсэн тохиолдолд бол үүнийгээ бусад парламентын босго давсан намууд руу хуваарилдаг олон улсын жишиг юм. Парламентын ардчилалтай бүх улсуудын хувьд яг энэ жишгээр явдаг. Тэгээд энэ жишгээрээ бол бусад руу нь харин хуваарилснаараа тэр хүмүүсийн сонголт бол хадгалагдаж үлддэг энэ олон улсын жишиг байгаа юм аа. Тэгээд үүний дагуу бид нар экспертүүдтэй сайн ярилцаж байгаад энэ зохицуулалтыг оруулж ирсэн байгаа. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулах юм уу. Бадарчийн Жаргалмаа гишүүн тодруулж асууя.

Б.Жаргалмаа: Бид нар Үндсэн хуулиараа бас сонгогдох, сонгох эрхтэй. Ямарваа нэгэн байдлаар энэ хуулийн төслийн саяын миний дурдсан заалтаар миний сонгосон санал ямарваа нэгэн байдлаар шилжих аваас энэ эрх зөрчигдөж байна гэдэг ийм асуудал бас гарах болов уу гэсэн ийм бодлогын үүднээс бас саяын асуултыг асуулаа. Яг энэ парламентад бас МАН болон АН аль аль нь бас сонгуулийн төсөл өргөн барьсан байгаа. Тэгээд парламентад суудалтай намууд маань бас эмэгтэйчүүдийн квотыг бас тодорхой хэмжээнд

нэмэгдүүлж, жагсаалтаар орж ирэх пропорциональ тогтолцоо дээрээ ч гэсэн 1:1, 2:1 гэсэн ийм боломжийг бас эмэгтэйчүүдэд олгож байгааг бас талархан бас дэмжиж байгаагаа бас илэрхийлэхийг хүсэж байна. Би түрүүн хэлсэн. Ер нь сонгогчдын боловсролд бол бид онцгойлон анхаарч, энэ хуулийн зорилтуудаа бас танилцуулах зайлшгүй шаардлага үүснэ гэж бодож байна. Тийм учраас нам үл харгалзан эмэгтэйчүүд маань бас хамтран энэ хуулиа олон нийтэд танилцуулах, сурталчлах яагаад нийгэмд эмэгтэйчүүдийн оролцоо чухал юм бэ? ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Санал хэллээ. Улсын Их Хурлын дэд дарга Салдангийн Одонтуяа асуултаа асууя. Одонтуяа гишүүний микрофоныг өгөөрэй. Одонтуяа гишүүний микрофоныг өгье.

С.Одонтуяа: Жоохон яриулах дургүй байгаа юм байх даа. Тэгэхээр ер нь энэ улс оронд, улс орны улс төр, эдийн засаг, нийгмийн бүх асуудалд бид нар тогтолцооны шинэчлэл хийх ингээд зорилт тавьсан. Яг энэ улс төрийн намын тухай хууль, сонгуулийн хуулиа бид нар энэ реформыг нь яг бодит утгаар нь хийхгүй бол энэ тогтолцооны шинэчлэл угаасаа нийгэмд хийгдэнэ гэж горьдоод ч хэрэггүй юм байна лээ. Гол 2 хууль чинь энд байгаа. Олон улсын байгууллагууд трансперенси интернэйшнл байгууллагаас Монгол Улсад байгаа авлигын гол голомт чинь энэ улс төрийн намын, улс төрийн нам болон сонгуулийн зардлаар чинь дамжиж гарч байна аа, бий болж байна аа гэж үздэг. Тийм учраас бид нар энэ хуулиа үнэхээр яг реформ авчирч чадах тийм л хууль болгох ёстой юм. Түүнээс зүгээр 1, 2 заалт засаад бол явахгүй.

Тэгэхээр би Сонгуулийн ерөнхий хорооныхноос асуумаар байна л даа. Зардал зөвхөн тэр нэг хэдэн ухуулагчдын тоог нэмж, хассанаар их сүртэй зардал буурахгүй шүү дээ. Цаана нь маш их зардал бууруулж болж байна.

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

Жишээлэхэд Европын Холбооны орнуудын ингээд бид нар эмэгтэй парламентчидтай уулзахад 1000, 2000 евро л зарсан байдаг байхгүй юу, сонгуульдаа. Гэтэл Монголд өнөөдөр Сонгуулийн ерөнхий хороо нь 600 сая доод талын зардал нь, 1 тэрбум гээд ингээд сууж байгаа чинь Монголчууд бид үнэхээр тэнэг байдалтай л байна гэсэн үг. Тэгэхээр энэ зардлыг яаж бууруулж болох вэ? Иргэд бол хэд хэдэн хувилбар хэлдэг шүү дээ. Үгүй ээ, нэгдсэн самбар тавьчихаач ээ эсвэл материалаа нэгдсэн тараачхаач ээ гээд. Тэгэхээр энэ дээр яг аргачлал хэрэгтэй байна. Яг аргачлал хэрэгтэй. Жишээлэхэд Японд болоод, Солонгост болоод, Монголд яагаад болохгүй юм?

Хэрвээ тэр тараах материал жишээлэхэд төсвөөс гарахаар зардал үнэ бүр төсвийн зардал дийлэхгүй байгаа бол нэр дэвшигчид зардлаа хуваах маягаар бас тойрог бүрдээ шийдэх энэ боломжийг нь олгож болно. Жишээлэхэд 1 дүүрэг яриад та нар одоо нэр дэвшигчид нийлээд самбарынхаа зардлыг гаргаад, нэгдсэн ингээд тавих юм уу гэдэг ч юм уу ингээд зардлыг нь тодорхой хэмжээгээр бас нэр дэвшигчдээс гаргавал хамаагүй хямдарна шүү дээ гэх мэтчилэн энэ зардал хэмнэх дээр ямар зүйл байна?

2-т, Доржханд гишүүнээс бас санаачлагчаас 1 зүйлийг асууя. Та бид хоёр 2021 онд тэр цагаан сараар одоо ерөөсөө гишүүд энэ боов тараадгаа больё гээд хэлсэн. Тэгэхээр энэ хуульд энэ заалтууд чинь яг яаж тусах гээд байна вэ? Тэр ер нь ингээд зөвхөн сонгуулийн жил тараах гээд орчихсон байдаг шүү дээ, одоогийн хуульд. Тэгэхээр ер нь бол хүн сонгогдсоноосоо хойш л тараахыг бүр хориглочих. Яагаад гэхээр хууль тогтоогчид шүү дээ, бид нар чинь. Тэгэхээр хууль тогтоогчид нийт улс орныхоо хэмжээний хууль тогтоомж дээр л ажиллах ёстой болохоос биш тэгж нэг юм тараадаг.

Дээрээс нь горилогчдыг бас хориглох хэрэгтэй. Нөгөө сонгогдчихсон гишүүн нь тараахгүй байж байтал 1 хүн тараагаад л байдаг, тараагаад л байдаг, тэгээд нэр дэвшигчид дараагийн сонгуульд гараад ирвэл яах юм. Санал авсан. Тэгэхээр үүнийг Доржханд гишүүнээс асуумаар байна. Тэгээд ер нь энэ одоо бид нар чинь цахимжсан орон боллоо л гэдэг энэ цахим хууль, энэ цахимжсан байдлаа энэ зардал бууруулах дээр яг яаж оруулаад байгаа юм бэ гэдгийг тодорхой асууя.

Л.Мөнхбаатар: Одонтуяа гишүүний эхний асуултад ажлын хэсэг хариулъя. Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга хариулъя, 83 дугаар микрофон өгье. 2 дахь асуултад нь Доржханд гишүүн хариулаарай.

П.Дэлгэрнаран: Одонтуяа гишүүний асуултад хариулъя. Одонтуяа гишүүн өчигдөр Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны хурал дээр бас бид нарт үүнийг сануулж анхааруулсан. Тэгээд бид нар судалж үзсэн. Тэгэхээр энэ самбарыг нэгдсэн байдлаар зохион байгуулах боломж алга уу? Тэгвэл одоо тэнд тухайн тойрог дээр нэр дэвшигчид болон оролцож байгаа намууд нийлээд сурталчилгааныхаа самбарыг нэгдмэл байдлаар хийгээд явбал зардал бол маш огцом буурах ийм боломж байна шүү дээ гэдэг ийм юуг өгсөн. Бид нар бол судалж үзсэн. Нэг хэсэг дээр нэг ийм 2 самбар байрлуулаад, тэгээд яах вэ, энэ хуулийн төслөөр бол 1 дэвшигчийнх хэвлэлийн хуудсаар хэмжигдэж байгаа. Ингээд яах вэ хэмжээг нь бол нэг стандарт тогтоогоод, загварыг нь баталж өгөөд, тэгээд одоо цаг хугацааны хувьд ч гэсэн уг нь боломж бол байгаа юм, энэ. Яагаад вэ гэвэл үүнийг шийдэх 2 арга байгаа юм.

1 дүгээрт нь, улсын төсвөөр тухайн аймаг, орон нутаг буюу сум, дүүргийн төсөвт урьдчилж суулгаад тэгээд сонгуулийн жил тэрийгээ ашиглаад явна. Тэгээд энэ нэгэнт ингээд бүтээчихсэн самбар чинь цаашидаа олон

дахин ашиглагдах бас ач холбогдолтой байхгүй юу.

2 дахь нь, Одонтуюа гишүүний хэлж байгаа тухайн тойрогт нэр дэвшиж байгаа хүмүүс бол дундаасаа зардлаа гаргаад, ингээд самбараа нэгдсэн байдлаар ашиглаад сурталчилгааны материалуудаа нэгдсэн байдлаар байрлуулаад ингээд явах юм бол энэ бас их үр дүнтэй, сайн арга байж болох юм. Тэгэх юм бол энэ бид нар хуулийн төслийн 42 дугаар зүйлд бүхэлд нь өөрчлөлт оруулаад ингээд явах уг нь боломж байна гэж үзэж байна. Тэгээд энэ зардал ингээж хямдрах юм бол энэ самбар бий болчих юм бол цаашидаа зөвхөн сонгуулийн төдийгүй, сонгуулийн бус үед ч гэсэн орон нутгийн засаг захиргаа үүнийг ашиглаад яваад байх ийм боломж үүсэж байгаа юм.

Тэгээд өчигдөр мөн Нямбаатар гишүүн хэлсэн. Е-монголиа систем дотор тэр и-мэйл гээд аппликэйшн бий болсон, үүнийг иргэн болгон ашиглах боломжтой гэж үзэж байгаа. Тэгээд үүнийг хэрвээ ашиглахыг нээж, хуульчилж өгье гэвэл бас энэ хуулийн төслийн 47 дугаар зүйл дээр нэмэлт бас оруулаад явбал ийм байж болох юмаа гэж үзэж байна.

Цахим хөгжлийн яамныхантай зөвлөлдөхөөр энэ бол хэрэглэх боломж нь бүрэн бүрдсэн, гэхдээ хэрэглээний түвшин бол их бага байгаа гэдэг ийм тайлбарыг өгч байгаа. Тэгэхээр энэ бол хэр зэрэг үр дүн гаргах вэ гэдгийг бас бодолцох хэрэгтэй гэсэн ийм зөвлөмжийг өгч байгаа юмаа. Баярлалаа. Тэгээд бас нэр дэвшигч дээр ч бас хийж болох л юм.

Л.Мөнхбаатар: Тогмидын Доржханд гишүүн асуултад хариулъя.

Т.Доржханд: Одонтуюа гишүүний асуултад хариулъя. Тэгэхээр Одонтуюа гишүүн бидний зүгээс бол энэ бэлэг тараалтыг хориглох ийм хуулийн төслийг санаачилж байсан. Тэгээд яг энэ агуулга маань Сонгуулийн тухай хуульд орсон уу гэж асууж байна. Тэгэхээр энэ агуулга

маань энэ Улс төрийн намын тухай хууль дээр орсон байгаа. Ажлын хэсэгтэй нь уулзаж саналаа өгсөн, туссан байгаа. Харин Сонгуулийн тухай хууль дээр бол яг одоо уг үсгээрээ ороогүй байгаа. Гэхдээ оруулах шаардлага байгаа гэж үзэж байгаа. Яг тантай санал нэг байгаа. Тухайлбал улс төрийн нам болон эвслийг бол хориглож болдог. Улсын Их Хурлын гишүүнийг хориглож болдог. Гэтэл бие даагчдын асуудал гарч ирж байгаа, бие даагчид маань мөн бэлэг сэлт өгөөд тэгээд сонгогдох ийм нөхцөлийг үүсгэсэн тохиолдолд тэр нь Улс төрийн намын тухай хуулиар бол ямар нэгэн хязгаарлалт байхгүй байгаа юм. Ийм болохоор бид нар ажлын хэсэг дээрээ ярилцаад энэ асуудлыг тусгах боломжтой, тусгаад явна аа гэсэн ийм бодолтой байна. Ер нь бол сонгогдсон албан тушаалтан, мөн сонгогдох гэж горилж байгаа аливаа нэр дэвшигчид ямар нэгэн байдлаар санал худалдан авах зорилгоор бэлэг сэлт тараахыг хязгаарлах ёстой. Тэгээд үүнийг бид нар оруулаад явна аа гэсэн ийм байр суурьтай байгаа. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Цэвэгдоржийн Туваан гишүүн асуулт асууя.

Ц.Туваан: Энэ дээр энэ холимог тогтолцоог бол дэмжиж байгаа. Тэгээд энэ намууд тусдаа хуулиудаа өргөн барьсан байгаа. Тоо нь бол ингээд гараад ирэх байх. АН-ын хувьд бол энэ холимог тогтолцоонд яагаад ард түмэн дургүй байдаг вэ гэхээр энэ хулгайч, авлигачин, муу нэртэй янз бүрийн юманд холбогдсон хүмүүсийг энэ листэд бичиж оруулж ирэх гээд байна аа гэдэг ийм л асуудал ярьдаг шүү дээ. Тэгэхээр АН-ын хувьд бол ийм листийг хийхгүй ээ. Дээрээс нь энэ ард түмний дунд энгийн хэллэгээр бол хаалгаар гаргаад хаячихаар тооноор ороод ирэх юм гээд, АН-ын хувьд бол тооноороо оруулахгүй, тооноо торлоно. Тийм. Тэгэхээр ингээж бодож байгаа тийм. Энэ ингэхгүй бол нөгөө энэ юу пропорциональ тогтолцоо оруулж ирж байгаа юмыг чинь юу яагаад байгаа, ард

түмний дунд нэр нь муудаад байгаа, ийм асуудал байгаа.

Энэ лист дотор орж ирж байгаа улсууд чинь энэ мэргэжлийн улсууд, тодорхой секторын төлөөллүүдийг оруулж ирнэ ээ. АН-ын бодлого бол ийм, АН-ын дарга Лувсаннямын Гантөмөр ч гэсэн бас хэлж байгаа үгнүүддээ хэлж байгаа. Малчдын төлөөлөл, тариаланчдын төлөөлөл, багш, эмч нарын төлөөлөл, бүр мэргэжлийн хуульч нарыг оруулж ирнэ. Бид нар саяхан энэ нийтийн сүлжээнд Хүний эрх хамгаалах тухай хууль гэдэг дээр парламент онигоонд орсон. Хөдөө орон нутагт ярьж байна лээ. Энэ төрийн бодлого гэдэг юм чинь ийм туйлбаргүй болчихсон юм уу гээд. Нэг гараараа болохоор үүнийгээ зөв зөв гэж, ээ гэгээн минь гэж баталчхаад, 1 хүн хориг тавихаар буцаагаад буруу гээд хүлээлгээд авчхаж байна. Энэ хууль чинь устай муу хуулиуд батлаад байна аа гэсэн ийм шүүмжлэл хэлж байна. Тэгэхээр энэ мэргэжлийн, мөнгөгүй хүмүүс орж ирж чадахгүй байгаатай нь холбоотой шүү дээ. Мөнгө бол тодорхой шалгуурт болчихсон, сонгуульд нэр дэвшиж байгаа улсуудын хувьд бол.

Тэгэхээр энэ сонгуулийн зардал бууруулах дээр бодитой заалтуудаа тусгасан уу, тусгаач ээ. Хэвлэл мэдээллийнхэн гэхэд хэдэн жилд олох мөнгөө 1 сарын хугацаанд энэ тэр олдог шүү дээ. Энэ бол бид нар сонгууль мэдэхгүй биш үнэн шүү дээ. Тэгэхээр энэ тэр дээр тодорхой заалтыг оруулмаар байна аа.

Дараагийнх нь энэ Сонгуулийн ерөнхий хороо одоо энэ үнэхээр Сонгуулийн ерөнхий хороо юм бол энэ эрх мэдлээ хуулиараа аваад, ажлаа хийгээч. Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар гээд нэг даам гарчихсан байгууллага. Тэд нар нэг юу нэрсийн жагсаалт гаргаад л өгч байдаг, түүгээр нь явж л байдаг. Тэгээд ер нь энэ сонгуулийн асуудлыг хариуцна гэж ингээд бүхэл бүтэн тусгай эрхтэй төлөөллүүдээ сонгогддог энэ Сонгуулийн

ерөнхий хороо байвал одоо энэ ажлаа өөрсдөө авч хий. Тэр бүртгэлийнхэн бэлдэж өгөх юмнуудыг нь бэлдээд л өгдөг юм байгаа биз. Түүгээр нь тэрийг нь аваад өөрсдөө хариуцлагаа хүлээгээд энэ сонгуулиа бас хиймээр байгаа юм. Энэ зүйлийг бас хэлчихмээр байна.

Нэрсийн жагсаалтыг гээд тэгж байна. Хэсгийн хорооны нэг 2000 нэр гаргаж өгөөд, нөгөөдхийг нь хүмүүс баахан газар давхарлаж өгөөд царцаа явуулж байна гэдэг шүүмжлэл байгаа шүү дээ. Одоо аль ч банкны картаар АТМ-аас мөнгө авахад давхарддаггүй шиг ийм нэг цахим Монгол, Е-Монголиа болчихсон биз дээ. Тэгэхээр энэ асуудал дээрээ бас анхаармаар байна.

Тодорхой асуулт нь болохоор энэ санхүү бууруулах ялангуяа энэ хэвлэл мэдээллийн зардал бууруулах дээр ямар заалт орж ирсэн бэ? Сонгуулийн хуудас чинь одоо түрүүн Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга хэлээд байна лээ, бүр ингээд манайх боломжтой л гээд байна. Энэ Төрийн байгуулалтын байнгын хороон дээр тоо нэмэгдэх юм ярьж байна. Энэ нэмэгдсэн үед бол энэ чинь бүр паник юм болно. Тэгэхээр, одоо та энэ хуудсаа нэг иргэн хөдөөгийн нэг иргэн уншиж дуусах хугацааг тооцож үзсэн үү? ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсэг хариулах нь зохимжтой юм шиг байна. Хэн хариулах вэ? Зардалтай холбоотой юман дээр Бат-Эрдэнэ хариулах уу? 85 дугаар микрофон өгье.

Д.Бат-Эрдэнэ: Сонгуулийн зардал сонгуулийн сурталчилгааны арга хэлбэрийн нэг болох энэ радио телевиз ашиглаад сонгуулийн сурталчилгаа явуулах дээр энэ хосолсон тогтолцоог хэрэглэж байгаа энэ онцлогийг нь харгалзаж бас шинэ зохицуулалт хийж өгсөн. Тэр маань юу вэ гэхээр зэрэг Үндэсний олон нийтийн радио телевиз бол эфирийнхээ цагийг нэр дэвшигч нарт тэгш хуваарилаад үнэ төлбөргүй

сонгуулийн сурталчилгаа нэвтрүүлэг явуулдаг. Үүнийх нь тал нь яг сонгуулийн нам, эвсэлд зориулсан цаг байх ёстой гэдэг ийм шинэчилсэн зохицуулалтыг бол оруулж өгсөн. Энэ ямар учиртай вэ гэхээрээ цэвэр энэ цаг дээр бол намууд мөрийн хөтөлбөрөөрөө бодлогын мэтгэлцээн хийх ийм зохицуулалттай, энэ бол үнэ төлбөргүй явах шинэ ийм зохицуулалтыг оруулж өгсөн байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Яах юм, нэмж хариулах юм уу, болчихсон уу хариулт. Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга хариулъя, 83 дугаар микрофон өгье.

П.Дэлгэрнаран: Туваан гишүүний асуултад хариулъя. Урьд нь бол урд талын сонгуулиуд дээр бол бид нар саналын хуудас нэг талдаа, тэгээд 14 инчийн ийм хэмжээтэй урттай ийм саналын хуудаснуудыг хэрэглэж байсан. Энэ саналын хуудсыг бол манай төхөөрөмж уншихдаа 3 секунд орчимд уншдаг. Тэгээд одоо бид нарын би дээр бүртгэл хяналтын дэд хороон дээр харуулсан тэр макет бол 56 сантиметр буюу 22 инч, тэгээд үүний 2 тусдаа саналын хуудас болохоор 6-8 секунд унших хэмжээний ийм тооцоололтой болно. Тэгэхдээ ерөнхийдөө манай хэсгүүдэд төхөөрөмжүүдийг байрлуулахдаа 1500 сонгогчтой хэсэг дээр 2 төхөөрөмж байрлуулдаг. 1500-аас доошоо хэсгийн хороод дээр 1 төхөөрөмж, бүр хөдөө орон нутгуудад 200, 200 бараг хүрэхгүй сонгогчтой ийм хэсгүүд байгаа. Эд нар дээр зүгээр уншилтын хугацаа ачаалал дээр тооцох юм бол тэр нормативаар бодвол энэ боломжтой гэж л үзэж байгаа юм.

Л.Мөнхбаатар: Техникийн хувьд бол боломжтой гэж хариулж байна. Яах юм, тодруулж асуух юм уу та? Туваан гишүүн тодруулж асууя.

Ц.Туваан: Нэг сонгогч надад 50 хэдэн сангитай юу юу гэххэв, наадхыг чинь дуустал нь уншихад хэдий хугацаа зарцуулах вэ гэж би асууж байгаа юм.

Одоо бүх нэрээ хүн уншина шүү дээ. Нөгөө араар бичигдсэнийг нь уншихгүй гэж тооцож болохгүй. Тэгээд би хэлж байна. Төрийн байгуулалтын байнгын хороон дээр яригдсан, энэ юуны тоо нэмэгдвэл гишүүдийн тоо энэ тэр нэмэх асуудал энэ тэр дараа нь бас мэр сэр яригдана гээд байх шиг байна. Тэгээд ирэх юм бол наад хуудас чинь уртасна. Тэгэхээр ямар хугацаанд 1 сонгогч наад хуудсыг чинь уншиж дуусах вэ?

2 дугаарт, тэр нэгдсэн бүртгэлээс шүүх гэдэг дээр та хэд ер нь ямар байр суурьтай байгаа юм? Дэмжиж байна уу? Эсрэг байна уу? Нэг хэсгийн хороон дээр гаргаж өгчихсөн нэрийг нь тэр оффлайн горимоор гаргаж өгчихсөн нэрийг нь баримтлах гээд байна уу? Энэ байр суурь чинь сонсъя.

Л.Мөнхбаатар: Туваан гишүүний тодруулгад хариулъя. Ажлын хэсгийн 83 дугаар микрофон өгье.

П.Дэлгэрнаран: Тухайн санал өгч байгаа сонгогч бас саналын хуудастайгаа танилцах, санал дээр саналын хуудсан дээрээ тэмдэглэгээ хийхэд мэдээж арай цаг хугацааны хувьд хуучинтай харьцуулбал урт болно. Тэгээд ч одоо сая хуулийн төсөлд явж байгаа намыг дугуйлна, бас нэр дэвшигчийг бас дугуйлж болно тухайн намаас нэр дэвшигчийг дугуйлж болно гээд ийм бас юу орж байгаа учраас энэ бол бас сонгогчдод нэлээн маш сайн тайлбарлаж, таниулах ийм ажил шаардагдах байгаа. Тэгэхээр энэ дээр одоо тухайн хууль батлагдах юм бол энэ хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотойгоор нэлээн сайн сурталчилгааны ажил, таниулах ажил эрчимтэй сайн явуулах ийм шаардлага үүснэ ээ гэж ингэж үзэж байгаа. Тэгээд 1 сонгогч тухайн саналын хуудастайгаа танилцаад тэмдэглэх хугацаа бас харьцангуй уртасна. Тэгэхдээ ерөнхийдөө ачааллаа үзэх юм бол үүнийг энэ дээр одоо багтахгүй хэмжээнд бол хүрэх ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Амгалангийн Адьяасүрэн гишүүн асуултаа асууя.

А.Адьяасүрэн: Энэ сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг маш дэлгэрэнгүй ярилцсан учраас би үүнийг давхардуулахгүйгээр тодорхой үндсэн 4 ойлгомжгүй байгаа асуудал дээр тайлбар авъя гэж бодож байна.

1 дүгээрт нь, энэ Сонгуулийн тухай хуулийн 26 дугаар зүйлийн 3 буюу сонгуульд оролцох нам өөрийн хүсэлтээ хавсаргасан байх баримт бичиг буюу 26.3.9 гэсэн заалтыг бол нэмсэн байна. Энэ нэмэлтээр намын дарга Улсын дээд шүүхийн лавлагаа, тамга тэмдгийн улсын бүртгэлийн лавлагааг хавсаргах ёстой болж байгаа юм л даа. Энэ заалтыг ингэж ийм дэлгэрэнгүй байдлаар ийнхүү ингээд онцгойлон авч үзэж, мөн 26.2 гэсэн заалттай давхардсан агуулга бүхий заалтыг нэмж, ингэж бичиг цаас болгох ямар шаардлага шалтгаан байгаа юм бол оо? Энэ дээр тодорхой тайлбар, тодруулга авмаар байна. Энэ үнэхээр ийм чухал зохицуулалт бүхий заалт мөн юм уу бас гайхаж байна л даа.

5 дугаарт нь, энэ хуулийн төсөл дээр 59.4 гэсэн шинэ заалтыг нэмж саналын хуудсанд тойрогт нэр дэвшигчийн болон нам, эвсэл тэдгээрээс жагсаалтаар нэр дэвшигчийн саналыг тэмдэглэх эсэхтэй байна гэж бол заасан байх юм. Тэгэхээр сонгогчид маань намын нэрийг дугуйлаад бас намын жагсаалтад орсон хүмүүсийг мөн дугуйлах болж байна уу. Энэ дээр бас тайлбар авмаар байна.

АН-ын бүлгийн өргөж байгаа төслөөр бол зөвхөн нам, эвслийг дугуйлах тэмдэглэгээний хэсэгтэй байхаар заасан байгаа л даа.

Мөн 3 дугаарт нь, Улсын Их Хурал нь намаас нэр дэвшигчийн жагсаалтыг хөгжлийн урт хугацааны бодлогод нийцүүлэн хувааж болно гэсэн 11.4 дэх нэлээд бүрхэг заалтын талаар бас

тодруулга авмаар байна. Манай бүлгийн өргөн барьж байгаа энэ хуулийн төсөл дээр бол жагсаалтаар сонгох сонгуульд Монгол Улс нутаг дэвсгэрийн сонгуулийн 1 тойрог байна гэж тов тодорхой бас тусгасан байгаа.

Мөн хамгийн сүүлд нь мөн дээр дурдсан 59.4 дэх заалт, мөн төслийн 66.2-оор нэмж байгаа заалттай хэрхэн уялдаж байгаа нь бол ойлгомж муутай байна. Энэ дээр бас ингээд тодруулга авах гэсэн юм.

Л.Мөнхбаатар: Адьяасүрэн гишүүний энэ 3 асуултад хэн хариулах вэ? Эхлээд Бат-Эрдэнэ хариулах уу? Ажлын хэсэг хариулах уу? 85 дугаар микрофоныг өгье. Сонгуулийн ерөнхий хорооны Хуулийн хэлтсийн дарга Бат-Эрдэнэ.

Д.Бат-Эрдэнэ: Адьяасүрэн гишүүний эхний асуултад хариулъя. Намаас сонгуульд оролцохоо илэрхийлэхдээ бүрдүүлдэг хэд хэдэн баримтууд байдаг. Энд 26.3.9, 26.2 гээд энэ 2 давхардсан заалт бол биш, 1 нь 26.2 бол нам сонгуульд оролцохоо илэрхийлэхдээ бүрдүүлэхэд бүрдүүлэх баримт байгаа. 26.3.9 бол эвсэл сонгуульд оролцохоо илэрхийлж байгаа яг адилхан үүнийг бүрдүүлнэ ээ гэсэн ийм л заалт. Ер нь бол нам сонгуульд оролцохоо илэрхийлэхдээ бүрдүүлдэг хэд хэдэн баримтуудаас заримыг нь бол хассан. Жишээлэх юм бол аудитын дүгнэлтийг Сонгуулийн ерөнхий хороонд давхардуулж ирүүлдэг байсан. Үндэсний аудитын газраас албан ёсоор Сонгуулийн ерөнхий хороонд ирүүлдэг. Гэтэл намаас бас зайлшгүй үүнийг ирүүлэх ийм шаардлага үүсдэг байсан бол зарим шаардлагагүй гэдэг юм уу давхардаж ирдэг энэ бүрдүүлэх баримтуудыг хасаад харин оронд нь энэ нам, эвслийн даргын болон тэр тамга тэмдгийн улсын бүртгэлийн лавлагаа гэдгийг бол нэмсэн. Үүнийг өмнөх сонгуулиудаар гарч байсан маргаан бүхий асуудлуудаас үүдэж энэ бүрдүүлэх баримтыг нэмж оруулсан байгаа юм. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Хуулийн төсөл санаачлагч Нямаагийн Энхболд гишүүн нэмж хариулъя.

Н.Энхболд: Үгүй ээ, би нэмж биш ээ, тэр 2 дахь асуултад хариулах гэж байгаа юм. Яагаад энэ 2 тэмдэглэгээ байна вэ гэж. Бид нарын оруулсан хувилбараар эсвэл намд нь, эсвэл хүнд нь өгч болно гэсэн ийм 2 л юу байж байгаа юм. Тэгээд энэ 2-ын дүн нийлээд тухайн намд өгсөн нийт санал гарах юм. Ийм тайлбартай.

АН-ын өргөн мэдүүлсэн юун дээр бол зөвхөн намаараа байна гэж байгаа. Өөрөөр хэлбэл нээлттэй жагсаал байхгүй, нэрс байж болно, зөвхөн намын төлөө өгнө гэсэн.

Бид яагаад нэртэй оруулсан юм гэхээр энэ үнэхээр 1 дүгээрт, 12 онд болсон сонгуулийн дараа өмнө нь ч гарч байсан, дараа нь ч гарсан, одоо ч гарч байгаа. Өнөөдөр ч гишүүд хурал дээр ярьж байна. Нэр байхгүй зүгээр нам гэдэг нэрийн ард нуугдаад буруу, зөв иргэдийн хүсээж хүлээж байсан хүн орчихдог оо. Энэ бол энэ шиг муухай юм байхгүй гээд зөндөө олон хүн ярьж байна шүү дээ, өнөөдөр ч гэсэн. Үүнээс л бид нар зайлсхийж аль аль нь сонголттой, хүнээ ч болно, эсвэл намаа сонго, эсвэл хүнээ сонго. Энэ 2-ын нийлсэн дүн нь нийлээд 50 хувьд ноогдож байгаа, 38 суудлын хэдэн хувийг нь авах вэ гэдэг ийм л тооцоо гарах юм байгаа юм. Хэрэв юу яавал бүр жишээ гаргаж байгаад хэдүүлээ хэлэлцүүлгийн явцад босоо нөгөө багануудыг нь зурж байгаад, сонгогчдынхоо тоог тавиад тиймээ, ингээд явж болно, тэгээд яах вэ энэ хэлэлцүүлгийн явцад ямархуу байдлаар байх нь вэ. Энэ бол бид бол өөрсдийнхөө оруулж байгаа саналын ийм үр дүн гарах юм, ингэж тооцох юм гэдэг юмыг нь бол бас энэ дээр зурж байлтай биш зураад харуулж болно, тийм боломж байгаа.

Тэр түрүүн бас Цогтгэрэл гишүүн асууж байсан. Энэ чинь тэгээд үндсэндээ яг нэрээр байгаа жагсаалтад байгаа

нэрсийг ингээд дугуйлаад явна гэдэг чинь улс үндсэндээ 1 тойрог болсон, мажоритар системтэй адилхан юм биш үү гэж. Нэг талаараа бас ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа. Үг хэлэх гишүүд байна уу, нэрсээ өгөөрэй. Дэмжсэн 3 хүртэл, дэмжээгүй 3 хүртэл гишүүн үг хэлж болно. Яасан олон хүн болчхов. Үг хэлэхдээ дэмжиж байгаа эсэх, дэмжээгүй эсэхээ заавал урьд нь хэлнэ шүү. Бат-Эрдэнэ гишүүнээр тасаллаа. Их Хурлын гишүүд танхимдаа орж ирээрэй.

Ганбат гишүүн үг хэлье.

Д.Ганбат: Ер нь бол МАН-ыг би бас овоо доо л гэж бодож байгаа юм л даа. Яагаад вэ гэхээр бас улс төрийн ууган хүчин, Ази дахь анхны нам энэ тэр гээд л өөрсдийгөө ярьдаг л даа. Тийм, тэгээд энэ удаа ёстой үнэхээр тийм байж чадлаа гэж бодож байгаа юм, би. Бас нэг улс төрийн зориг гаргаад, энэ хуулийг Нямаагийн Энхболд Тогтохсүрэн гишүүнтэй энэ дарга нар өргөн бариад ингээд явж байна. Тийм, улс төрийн зориг гаргаж байна. Ер нь бол бид 1991, 92 оноос хойш 8 удаа сонгууль явуулсан, Улсын Их Хурлын сонгууль. Монголын ард түмэн бол өөрсдийнхөө төрийг байгуулаад төр нь Засгийн газрыг байгуулж, ард түмнийхээ төлөө ингэж ажиллах ёстой хэд хэдэн онцлог бий, Монгол Улсад бол. Далайд гарцгүй, 2 том гүрний дунд байдаг гэх мэтчилний ийм онцлогтой. Гэхдээ энэ 30 жилийн хугацаанд бид нар ардчиллаасаа ухрахгүй. Парламентын засаглал, чөлөөт зах зээл гээд ингээд явж байна аа.

Сүүлийн 8 жил та бүхний засаг барьж байгаа энэ үед бол ард түмний амьдрал үнэхээр дээшилсэнгүй ээ. 65, 62 суудалтай, харамгүй сандал суудлыг чинь өглөө л дөө. Тэгээд энэ хугацаанд Монголын ард түмний хүлээлт, та бүхний амлалт 2 бол ёстой нэг тэнгэр газар шиг байлаа. Удахгүй та хэд маань ингээд очоод өөрсдийнхөө дүнг тавиулна. Ер нь

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

ямар дүн тавих нь бол ойлгомжтой байна л даа. Энэ 7 жил ингээд явчихсан улс энэ 1 жилд юу л амжив гэж дээ. Тэгээд одоо энэ сонгууль чинь өдрөөс өдөрт, жилээс жилд ингээд явахад бол нөгөө ирц нь багасаж байна. Ард түмний идэвх муудаж байна, итгэл алдарч байна. Анх бол 90 хувьтай сонгуульд ордог байсан бол сүүлийн нөхөн сонгууль гэхэд бол сонгогчдын 50 хувьд хүрэхгүй тийм сонгууль явагдлаа шүү дээ. Тэгээд манай энэ Улсын Их Хурлын байж байгаа царай, бүгдээрээ л ямар нэгэн юманд холбогдчихсон, цөөхөн хүн нэр цэвэр байна даа. Бүгд мэдлэгтэй, мэдээлэлтэй, түүнийгээ ашиглаад ЖДҮ, нөгөө Хөгжлийн банк, нөгөө нүүрсний хулгай, энэ бүх юманд холбогдож байна. Нэр цэвэрхэн хүн над мэтийн нэг цөөхөн л хэдэн хүн байна даа, тийм. Сонгогч дээрээ очоод, ингээд ярихад.

Ингээд сонгуулиа цаашидаа бид нар маргаангүй аятайхан явуулах хэрэгтэй. Ямар нэгэн юмны гадна, дотнын олз болж болохгүй ээ. Тэр мэдлэг мэдээлэлтэй, хамгийн их мэдлэг мэдээлэлтэй байгаа хүмүүс нь бид нар. Гэтэл тэр мэдлэг мэдээллээ бол ганцхан хувийнхаа эрх ашигт зарцуулдаг, ард түмэндээ тайлбарладаггүй, таниулдаггүй, тэр орон зайг нь юу нөхөж байна вэ гэхээр энэ троллууд нөхөж байна. Тэгэхээр энэ улс оронд хэрэгтэй хуулийг бид бүхэн батлаад явуулаад, зөв зүйтэй хийгээд, сонгогчдынхоо санал бодлыг тусгаад ингэж явах ёстой. Үүнээс гадна бол тэр хар машин, луйвар тэр мөнгө тараадаг тэр янз бүрийн юманд холбогдоод та нар больсон нь дээр байх шүү. Цаашидаа явцгүй боллоо. Янз бүрийн юманд холбогдсон улсуудаа энэ нам, эвслүүд нь дэвшүүлэхгүй байсан нь дээр. Эд нараасаа салъя. Тэгэхгүй бол энэ Улсын Их Хурлын нэр хүнд энэ тэр чинь бол уначихсан байна шүү дээ.

Л.Мөнхбаатар: Ганбат гишүүн дэмжиж үг хэлж байгаа юм уу, дэмжээгүйгээ хэлж байгаа юм уу? Дэмжиж үг хэлсэн гэж ойлголоо шүү. Ер

нь гишүүд маань дэмжиж байгаа эсэхээ үгийнхээ юунд хэлчхээрэй. Тэгэхгүй бол энэ өөрөө бас дэг зөрчигдөнө. Дэмжээгүй 3, дэмжиж байгаа 3 гэсэн ийм л гишүүд үг хэлэх боломжтой шүү дээ.

Бөхчулууны Пүрэвдорж гишүүн үг хэлье.

Б.Пүрэвдорж: 2024 оны босгон дээр Монголын эдийн засаг доройтсон, ард иргэдийн амьдрал ядуурсан, дээрээс нь энэ төрийн эрх барьж байгаа олон түшээд, сайд, дарга нар янз бүрийн хулгай зэлгийд холбогдсон ийм нөхцөл байдалтай ард түмний шүүлт дээр очно л доо. Энэ шүүлтээс дан юу байдаг юм хуучин мажоритар тогтолцоогоор очсоноос илүүтэйгээр жагсаалтын ард нуугдаад очвол илүү дээр гэж үзэж байгаа юм. Тийм учраас өнөөдрийн Их Хурлын гишүүд асуудалд холбогдсон гишүүд дахин яаж сонгогдох вэ гэдэг арга замаа л хайж байгаа юм.

Тэгээд энэ дээр нь 38, 38 гэсэн тойргоос жагсаалтаас гэсэн сонгуулийн хувилбар оруулаад ирэхээр өнөөдрийн энэ Их Хуралд сууж байгаа гишүүдийн 28-хан л дэвших эрхээ дөнгөж авна. Үлдсэн Ардын намын 32 гишүүн тойроггүй үлдэнэ. Өөрөөр хэлбэл 28 Их Хурлын гишүүн өөрсдөө тойрогтоо дэвших эрх юм уу жагсаалтад орох эрх авчхаад үлдсэн 48-ыг нь намын дарга өөрөө шийдэх тийм нөхцөл байдал руу орж ирж байгаа юм.

Тийм учраас энэ хуулийг дэмжихгүй байх магадлал МАН-ын гишүүдэд маш их бий. Тэгээд үүгээрээ юу юу руу чиглүүлж байна вэ гэхээр Үндсэн хуулийн өөрчлөлт рүү Ардын намын удирдлагууд чиглүүлж байна. Өөрөөр хэлбэл та нар сонгогдох гэж байгаа юм бол гишүүдийн тоог 152 болго гэдэг. Тэгвэл та нарын 60 гишүүнээс 47, 48 нь дахин дэвших боломжоо өөртөө авна гэж ийм байдалтай. Гэтэл одоо гадна ард түмэн бол энэ 100 ямаанд 60 ухна гэгчээр 152 гишүүнтэй болохыг эсэргүүцээд

ингээд байж байдаг. Тэгээд эцсийн хувилбартаа энэ Үндсэн хуулийн өөрчлөлт явахгүй бол 2020 оны сонгуулийн хувилбар буюу томсгосон мажоритар луу ирэх л ийм нөхцөл байдалд орж байгаа.

Тийм учраас өнөөдрийн энэ асуудлаар Их Хурлын гишүүд санал өгөхдөө өөрсдийнхөө эсрэг дахин сонгогдохгүй байх ийм юм руу санал өгөх юм бол буруу гэж үзэж байгаа. Би бол энэ Ардын намын гишүүд өнгөрсөн 8 жилийн хугацаанд энэ Монголын эдийн засгийг дордуулсныхаа төлөө, энэ ард түмнийг ядууруулсныхаа төлөө, дээрээс нь янз янзын хулгай зэлгийг холбогдсоныхоо төлөө ард түмэн дээр нүцгэнээрээ очиж шүүлгэх ёстой л гэж би үзэж байгаа. Тийм учраас хэдийгээр би энэ холимог тогтолцоог дэмждэг боловч 1 удаа ухраад өнөөдрийн энэ хүнд нөхцөл байдлыг бий болгосон энэ Ардын намын гишүүд дангаараа нэг нэгээрээ тэр ард түмэн дээр очиж шүүлгэх ёстой л гэсэн ийм байр суурьтай байгаа.

Тэгээд бас нэг асуудал бол өнөөдрийн энэ намыг дугуйлна, жагсаалтыг дугуйлна гэж ийм 2 жагсаалтад байгаа хүнийг дугуйлна гэсэн ийм 2 үзүүртэй зүйл оруулж ирж байгаа. Өнөөдрийн МАН бол 70 жил коммунист нам явсан, коммунист үзэл суртлаар бол нам бол Ленин юм, Ленин бол нам юм гэж явдаг. Тэгэхээр өнөөдөр энэ Оюун-Эрдэнэ даргыгаа энэ авлигатай тэмцэж байгаа 5 Ш гээд олон янзын юм явуулж байгаа нэр хүндийг нь өсгөж байгаад, Оюун-Эрдэнэ бол нам юм, нам бол Оюун-Эрдэнэ юм гэж дугуйлах гэж байна шүү дээ. Тэгээд баахан тэр жагсаалтынхаа ард баахан нөхдийг бас оруулж ирэх ийм юм зүйлийг хийгээд байна. Тийм учраас энэ хуулийг дэмжихгүй байгаа гэдгийг хэлье.

Л.Мөнхбаатар: Пүрэвдорж гишүүн дэмжихгүй байр сууриас үг хэллээ. Цэдэвийн Сэргэлэн гишүүн үг хэлье.

Ц.Сэргэлэн: Баярлалаа, би уг нь асуулт асуух гэж байсан тэгээд амжсангүй энэ үг хэлэх юун дээр санал авлаа. Би дэмжиж байгаа, дэмжиж хэлж байгаа юм. Энэ хуулийн төслийг оруулж ирж байгаа ажлын хэсгээс олон намын төлөөлөл орж ирэх боломжтой гэж дүгнэж байгаатай 1 дүгээрт, санал нэг байна. Олон намын төлөөллөөс гадна би нэг маш чухал энэ нийгмийн бүхий л салбарын төлөөллүүдээс орж ирэх боломж нээгдэж байна уу гэж хараад үүнийг би дэмжиж байгаа юм. Яагаад гэвэл одоогийн Сонгуулийн тухай хууль дээр төрийн албан хаагчид хэрвээ сонгуульд оролцох юм бол сонгуулийн тухайн жилийн 01 сарын 01-нээс өмнө ажлаа өгсөн байх ёстой гэдэг нэг заалт байгаа. Энэ заалт шилдэг эмч нарын төлөөлөл, хуульчдын төлөөлөл, багш нарын төлөөлөл бусад одоо энэ нийгмийн бүхий л салбаруудын шилдэг онолын болон практик мэдлэг бүхий төлөөллийг оруулж ирэхийг хаачихсан заалт. Тэгэхээр энэ заалт хасагдах ёстой, хасах ёстой гэж би хэлэх гээд байгаа юм. Магадгүй сайн судалж үзвэл энэ Үндсэн хууль зөрчсөн, энэ төрийн албан хаагчдыг, төрийн үйлчилгээний албаны дарга нарыг, захирлуудыг нь сонгогдох эрхийг нь зөрчсөн байж болзошгүй ийм заалт одоогийн Сонгуулийн тухай хууль дээр байгаа. Хэрвээ сонгуульд оролцоод унавал тэр хүн ажил ч үгүй, амьдрал ч үгүй болно. Тийм учраас энэ 6 сарын өмнө ажлаасаа өгдөг энэ заалтаас болоод энэ миний саяын хэлсэн эмч, багш нар, инженерүүд, хуульчдын төлөөлөл орж ирэхгүй байна.

2 дугаарт, энэ чинь мөнгө ихээхэн хэмжээгээр шаарддаг сонгуулийн систем байгаа учраас энэ төрийн албанд ажилласан хүмүүс үүнээс нь болоод бас орох боломж хомс байна аа. Тийм учраас энэ заалтыг авч хаях ёстой гэдгийг би хэлэх гэж байгаа юм. Тэгж байж энэ Улсын Их Хурлын танхимд Монгол Улсын нийгмийн бүхий л салбаруудын төлөөлөл, эрдэмтэн судлаачид, хуульчдын, инженерүүдийн төлөөлөл орж ирж суух

ийм боломж бүрдэнэ гэж үзэж байгаа юм. Үүнийг ажлын хэсэг анхааралдаа авна биз дээ.

2 дугаарт, жагсаалтын нөгөө талд энэ нэр дэвшигчид шууд тойргоор өрсөлдөх ийм тогтолцоо байгаа. Тэгвэл энэ тойргийг одоо бол 1 аймаг 1 тойрог, 2 мандаттай ч байдаг юм уу үүнийг өшөө томсгомоор байгаа юм. Хэд хэдэн аймаг нийлээд 1 тойрог, хотын хэд хэдэн дүүрэг нийлээд 1 тойрог. Тэгвэл жинхэнэ утгаараа харин энэ бодлогын том өрсөлдөөний сонгууль болж энэ Улсын Их Хурлын танхимд хэн мөнгөтэй нь, хэн мөнгө цацсан нь, хэн попорсон нь орж ирдэг энэ явдал таслан зогсоогдож, бодлогын өрсөлдөөн явагдана гэж би харж байна.

3 дугаарт, энэ улсын хил дээр үүрэг гүйцэтгэж байдаг хилийн заставын хилчдийн сонгох эрх зөрчигддөг асуудал бий шүү. Яагаад гэвэл санал авах өдөр улсын хил дээр үүрэг гүйцэтгэж байгаа хилчид саналаа өгөх боломж байдаггүй. Тийм учраас хилийн заставуудыг хайрцаар санал өгдөг байсныг нь одоогийн хуулиар болиулчихсан юм. Тийм учраас одоогийн энэ нэмэлт, өөрчлөлтөөр хилийн заставт албан үүрэг гүйцэтгэж байгаа хилчдийг саналаа өгөх боломжийг нь хангаж, хайрцаар авдаг болгож өгөөч гэж хүсэх байна. Одоо хамгийн захын застав гэхэд төв суурин газраас 360 километр хүртэл алслагдсан байна. Зарим хилийн застав нисдэг тэргээр очихоос өөр аргагүй заставууд байж байна. Тэгээд энэ чинь хүн шүү дээ, Монгол Улсын иргэн шүү дээ, энэ хүмүүс сонгох эрхээ эдлэх ёстой. Төр өөрийнхөө хуулиар алба хаалгаж байна. Төр сонгох эрхийг нь хангаж өгөх ёстой, энэ саналуудыг хэлэх ... /минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Цэрэнжамцын Мөнхцэцэг гишүүн үг хэлье.

Ц.Мөнхцэцэг: Тэгэхээр холимог системээр явагдах энэ шинэ сонгуулийн хуулийн төслүүдийг дэмжиж байна.

Тэгэхдээ бид нар энэ хуулийн төсөл дээр бас зарчмын нэлээд хэдэн шинэчлэлийг давхар хийх ёстой. Та бүхэн бүгд санаж байгаа байх, 2008 оны сонгуулийг дуустал нэр дэвшигч намуудын сурталчилгааны зардлын хамгийн бас том хэсэг энэ урлаг, уран сайхны тоглолт байсан. Тэгвэл 2012 оны Улсын Их Хурлын сонгуулийн хуулиар энэ урлагийн тоглолтыг сонгуулийн сурталчилгаанаас хассан. Энэ бол асар том дэвшил байсан. Одоо яг үүнтэй адилаар бас томоохон дэвшил, бүтцийн том үр дүн гаргамаар байна. Жишээлбэл, сонгуулийн сурталчилгааны үеэр телевизүүдээр нэр дэвшигч нарын шторк нэвтрүүлэг гээд дандаа ийм төлбөртэй мэдээллүүд их гардаг. Бодлогын өрсөлдөөн тэнд ерөөсөө харагддаггүй. Тийм учраас телевизийн сурталчилгаанд зөвхөн бодлогын мэтгэлцээнүүд явах байдлаар бид нар хуульчилж өгмөөр байна. Намуудын бодлогыг, хөгжлийн бодлогыг уралдуулдаг, хөрөнгө мөнгөөр биш бодлогын өрсөлдөөн болгодог ийм дэвшилийг бид нар энэ Сонгуулийн хууль, Улс төрийн намын тухай хуулиар хийх юм бол бид нар энэ алдсан хэдэн жилүүдийнхээ өнгөрсөн 30 жилийн алдааг засах боломжтой болно. Тэгэхээр үүнийг энэ ажлын хэсэг дээр анхаарч Их Хурал дээр бид нар ажиллахаар ер нь зориг шулуудаж байна.

Тэгээд дараагийн асуудал нь энэ сонгогчдын боловсролыг дэмжих чиглэлээрх энэ сонгуулийн төв байгууллагын үүрэг функцийг нэлээд сайжруулмаар байна. Ялангуяа залуу сонгогчдыг сонгуульд татах, сонгогчдод улс төрийн мэдээлэл олгох, яагаад Монгол Улсын иргэн сонгуульд оролцох ёстой вэ гэдгийг бид нар сайн сайн ойлгуулж өгсөн. Тэд нарын хүлээж авах суваг бүхий жишээлбэл сошиал сүлжээний тодорхой сувгуудаар сонгогчид руугаа мэдээлэл түгээх хэрэгтэй байна. Яах вэ, жилийн жилд манай Сонгуулийн ерөнхий хороо бол сонгуулийг зохион байгуулдаг. Түүнээс биш сонгогчдын боловсролд анхаарах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах ийм одоо хүний нөөцийн болон бусад юу бол

хязгаарлалттай байсан. Одоо үүнийг дорвитой нэмж өгөх шаардлагатай байна.

Дээр нь мөн сонгуулийн төв байгууллагын хараат бус байдлыг нэмэгдүүлэх энэ асуудлыг бас дагалдах хуулиар бид нар өргөн барих шаардлагатай. Энэ бол бас Улс төрийн намын тухай хуулийн төсөлд явсан байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Мөнхцэцэг гишүүн дэмжсэн байр сууринаас үг хэллээ. Ингээд 3 гишүүн дэмжсэн байр сууринаас үг хэллээ. Одоо дэмжээгүй байр суурьтай гишүүн байвал үг хэлж болно. Ганибал гишүүн үг хэлье.

Н.Ганибал: Миний хувьд болохоор энэ пропорциональ систем холимог системийг дэмжиж байгаа. Гэхдээ энэ МАН-ын бүлгийн нэр бүхий гишүүдийн өргөн барьсан энэ хувилбарыг дэмжихгүй байгаа юм. Яагаад гэж. Ер нь манай МАН-ынхан маань ер нь нэг юм болгон дээр АН гэдэг энэ нэр томъёоллыг үгүй хийсэн, буруутгасан энэ улс төрөөр бараг 8 жил явлаа. Хөгжлийн банк гэнгүүт зөвхөн АН-ын асуудлуудын гишүүдийн оролцоотой асуудлуудыг нь салгаж авч хэлэлцүүлэгтээ оролцуулдаг.

Нүүрсний хулгай гээд хамгийн том асуудлыг өнөөдөр сонсгол хийх байсан. Харамсалтай нь МАН-ын удирдлагын зүгээс болиулсан уу, яасан хойшлууллаа. Ийм асуудлууд өнөөдөр ингээд зөвхөн намын нэр хүндийн асуудлууд дээр ингээд гарч ирээд байгаа юм. Тэгээд цаашилаад энэ хууль батлагдахаар мэдээж намуудын нэр хүндийн асуудал бол цаашид зайлиггүй яригдаад явна л даа. Яах вэ энэ 38, 38-ыг дэмжихгүй байгаа юм аа.

Манай бас бүлгийн гишүүдийн өргөн барьсан хувилбараа бол дэмжиж байгаа. 48, 28. Шалтгаанаа бас тайлбарлая. Энэ дээр намын санал авах намуудын босгыг 3 хувь гээд 38, 38, 48, 28 хоёрын хооронд бас ялгаатай байгаа юм.

2, 3 хувь. Энэ 38, 38 дээр бол 1 намын авах тэр листэд ч байна уу, намынх нь нэрийг дугуйлаад ч байна уу нийлээд авах тоо 40 мянга орчим байгаа юм. 2020 оны сонгуулийн санал өгсөн сонгогчийн тоотой харьцуулахад. Энэ бол бас Монгол төрийн босгыг бас бүхэл бүтэн нам 38 хүн листэд нэр дэвшүүлээд авах энэ босго дэндүү бага байгаа юм. Бас төрийн босгыг бас бага болгож байгаа юм. 28 дээр бол мэдээж энэ 54 мянга болоод жосоохон өсөх юм. Ер нь тэгээд цаашилаад гишүүдийн тоог нэмнэ гээд бас манай энэ Ардын намын гишүүд маань яриад л байх юм. Хэрвээ энэ 3 хувь гишүүдийн тоог нэмэх юм бол эргээд 15 мянга болох ийм магадлалтай болж байгаа байхгүй юу. Тэгээд Монгол төрийн босго чинь ийм Монгол Улс даяар авсан санал нь 15 мянган хүн болоод, тэнд гишүүн болж орж ирэх ийм асуудлуудыг сөхөж гаргаж ирээд байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр энэ болгон, энэ дээр бид нар бас зарчмын зөрүүтэй байгаа юм.

Тэгэхээр энэ босго бол гишүүдийн тоо хэд байхаас хамаараад энэ намуудын авах босгыг бас ярилцах ёстой, хэлэлцэх ёстой. Энэ дээр Ардын нам, АН-аас өргөн барьсан хуулиудын бас ялгаа нь энэ байгаа юм. Тэгээд ер нь зүгээр манай энэ 76 дотор ч гэсэн 50 мянгаас дээш санал аваад орж ирсэн гишүүд зөндөө байгаа шүү дээ, 4, 5 хүн байгаа. Тэгэхээр үүнийг бас бид бүхэн дараа дараагийн одоо 2 хууль хооронд нь нийлүүлээд ярилцах асуудлууд дээр бол хэд хэдэн зарчмын зөрүүтэй асуудлууд байгаа. Тийм учраас АН-ын 2 гишүүнийхээ өргөн барьсан хуулийг дэмжиж байгаа. Энэ хуулийг дэмжихгүй байгаа гэдгээ хэлье.

Л.Мөнхбаатар: Гишүүд танхимдаа орж ирье. 1 гишүүн үг хэлсний дараа санал хураалт явагдана. Одоо Сайнбуянгийн Амарсайхан гишүүн үг хэлье.

С.Амарсайхан: Дэмжинэ ээ, үүнийг. Сонгуулийн тухай хууль, Улс төрийн намын тухай хууль цаашилаад

Үндсэн хуулийн асуудал цогцоороо яригдаад явах байх гэж ойлгож байгаа. Энэ бол 1 намын эсвэл улс төрийн аль нэг хүмүүсийн нэр дэвших тухай асуудал биш ээ. Энэ хуулиуд энэ тогтолцооны өөрчлөлтүүд бол Монгол Улсын засаг төр, улс орны дотоод үйл ажиллагаа төдийгүй гадаад бодлогын маш чухал орон зай. Бас том үндэс суурь нь, 1 дүгээрт.

2 дугаарт, энэ хуулиудыг хэлэлцэхдээ бид нар 2, 3 асуулт дээр анхаармаар байгаа юм. Цаашидаа тойрог яригдаад явна. 1 дүгээрт, тойргийг томсгох ёстой гэж. Жишээ нь Улаанбаатар 1 тойрог болох ёстой. Зарим аймгууд бүсчилсэн тойрог болох ёстой. Ингээж байж жижиг сажиг, жалга довны, нутаг усны, нөгөө аж ахуй асуудалтай холбоотой туйлиралууд байхгүй болно. Ингээж байж өргөн хүрээнд том агуулгаар нь улс орны бодлогыг тогтвортой явуулах, улс төр төлөвших, төр төвшин байх, түмэн олон амгалан байх ийм боломж бүрдэнэ.

2 дугаарт нь, нэр дэвшилт бий. Одоо бид нар жагсаалт тойрог яриад байна. Гэтэл хэн дэвшиж болох вэ гэдэг асуудлаа эргээж харах хэрэгтэй. Хэн сайн гудамжинд орилж чадсан эсвэл хэсэг бүлэг улс төрчид нэг бол улс төрийн алба хашиж байгаа хүмүүс дэвших боломжтой. Гэтэл нөгөө талдаа эрдэм шинжилгээ, шинжлэх ухаан, эрүүл мэнд, боловсрол, инженер техник, тэгээд бусад нарийн мэргэжлийн боловсон хүчнүүд, мэргэжилтнүүд, доктор, профессорууд энд өрсөлдөх боломж нь хязгаарлагдмал байгаа. Өнөөдөр зөвхөн төрийн захиргааны болон төрийн өмчит орон нутгийн газрууд, түүний дарга болон дэд дарга нар тухайн сонгуулийн жилийн 01 сарын 01 буюу 6 сарын өмнө ажлаа өгсөн байх ёстой гэдэг ийм шаардлагатай байгаа. Тэгэхээр ингээж ажлаа өгчхөөд гарах, гарахгүй нь тодорхой зүйл дээр ажил амьдрал хувь заяагаараа хохирдог тийм ухаантан, сэхээтэн байхгүй. Тэгэхээр энэ хүмүүсийг орж ирэх

боломжийг нээж өгөх хэрэгтэй. Ингээж байж Улсын Их Хурал, Засгийн газар төр засгийн бодлого шийдвэр, эрүүл эдийн засаг ч, шинжлэх ухаан ч эргээд харах эдийн засаг нийгмийн үр дагаврыг нь нарийн тооцсон ул суурьтай гардаг болно. Тэгэхгүй бол өнөөдөр батлагдсан хууль маргааш өөрчлөгддөг, маргааш баталсан нь нөгөөдөр нь шинэчлэгддэг ийм байдлаар бид 30 жил явж ирлээ. Иймэрхүү асуудлуудаа бид цогцоор нь шийдэхгүйгээр жагсаалт, тойргийн асуудал, хэн тойрогт дэвших вэ, хэн жагсаалтаар орох вэ гэдэг асуудал бол өнгөцхөн асуудал шүү. Би үүнийг хэлэх гэсэн юм. Энэ бол мэдээж Их Хурлын сонгуулийн тухай хууль, энэ дээр бас анхаарах ёстой юм тэр 3, 5, 7 хувь гэсэн улс төрийн нам, эвслүүдийн оролцох эсэх тухай заалтууд бий. Энэ дээр нэлээн нухацтай хандахгүй бол хэт доогуур бол хэн орж ирэх нь тодорхой, хэт дээгүүр орж ирэх ёстой хүмүүс нь орж ирэх боломж бүрдэхгүй ээ. Тэгэхээр үүнийг бол нарийн эргээж хэлэлцүүлгийн явцад гишүүд маань бас сайн судалж, тооцож явах ёстой гэж бодож байгаа шүү.

Л.Мөнхбаатар: 18 цаг болсон байна. Ажлын цаг дууссан.

Гэхдээ өнөөдрийн хэлэлцэх асуудал дуусаагүй байгаа тул чуулганы нэгдсэн хуралдааны цагийг сунгаж байна аа.

Гишүүд танхимдаа оръё, байраа эзэлье. Гишүүд үг хэлж дууслаа.

Одоо Байнгын хорооны саналаар Монгол Улсын Их Хурлын Сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн “Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн саналын томъёоллоор санал хураана аа. Саналын томъёоллыг уншиж танилцуулсан байгаа. Санал хураалт.

2023 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 13-НЫ ӨДӨР, ПҮРЭВ ГАРАГ

*Хуралдаанд оролцсон гишүүдийн
74.4 хувь нь дэмжсэн байна.*

*Төслүүдийг хэлэлцэх нь зүйтэй гэж
гишүүдийн олонх үзсэн тул төслүүдийг
үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг
дэмжсэнд тооцон анхны хэлэлцүүлэгт
бэлтгүүлэхээр Төрийн байгуулалтын
байнгын хороонд шилжүүлж байна.*

18.09 цаг